

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาบทบาทของผู้ปกครองต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของผู้เรียน ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ โรงเรียนภัคดีพัฒนวิชาการและเทคโนโลยี จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสาร รวบรวมแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับบทบาทของผู้ปกครองต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของผู้เรียน

1.1 โรงเรียนและระบบสังคม

1.1.1 ระบบสังคมในโรงเรียน

1.1.2 ขอบเขตการบริหารโรงเรียน

1.1.3 องค์ประกอบของระบบสังคมในโรงเรียน

1.1.4 สิ่งแวดล้อมภายนอกโรงเรียน

1.2 การขัดเกลาทางสังคม

1.2.1 ความหมายและกระบวนการทางสังคม

1.2.2 กระบวนการของการขัดเกลาทางสังคม

1.2.3 องค์การที่ให้การขัดเกลาทางสังคม

1.2.4 รูปแบบต่าง ๆ ของการขัดเกลาทางสังคม

1.2.5 ผลของการขัดเกลาทางสังคม

1.3 แนวคิด ระบบ และกลไกการส่งเสริมบทบาท การมีส่วนร่วมของ พ่อ แม่ ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน

1.3.1 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน

1.3.2 แนวคิดในการพัฒนาระบบและกลไกการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วม

ของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน

1.4 การดูแลพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของผู้เรียน

1.4.1 คู่มือพ่อแม่ดูแลลูกยุคไซเบอร์

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของผู้ปกครองต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของผู้เรียน

1. โรงเรียนและระบบสังคม

1.1 ระบบสังคมในโรงเรียน

โรงเรียนจัดเป็นองค์การบริการมีสมาชิกประกอบไปด้วยบุคคลหลายประเภท เช่น ผู้บริหาร ครูผู้สอน ฝ่ายสนับสนุนการสอน นักเรียน คนงาน เป็นต้น สมาชิกเหล่านี้ต่างก็มีลักษณะแตกต่างกัน แต่ต้องมาอยู่ร่วมกันในโรงเรียน มีการปฏิบัติสัมพันธ์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน บางครั้งก็เกิดความขัดแย้งกันจัดได้ว่าเป็น “สังคมในโรงเรียน” Olsen (1968, หน้า 227-232) ว่าโรงเรียนประกอบไปด้วยหน่วยย่อยๆ (subunits) และระบบย่อยๆ (Element Subsystems) รวมกันเป็นระบบใหญ่ขึ้นเรียก “ระบบสังคมในโรงเรียน” เป็นระบบภายในที่แตกต่างจากสิ่งแวดล้อมภายนอก

Hoy & Miskel (2001, หน้า 24) ว่าระบบสังคมในโรงเรียนมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ส่วนด้วยกันคือ 1) ปัจจัยนำเข้า (Input) 2) กระบวนการทางสังคมในโรงเรียน (Process) และ 3) ผลผลิตของโรงเรียน (Output)

ปัจจัยนำเข้า (Input) ปัจจัยนำเข้าหรือตัวป้อนในระบบการศึกษาให้แก่นักเรียนหรือนักศึกษาโดยมีจุดประสงค์หลักคือ พัฒนา ซึ่งต้องอาศัยสถาบันต่างๆ ของสังคมร่วมกับโรงเรียนเช่น สถาบันครอบครัว ศาสนา เพื่อนเล่นและเพื่อนร่วมงาน ที่จะป้อนผ่านนักเรียนไปสู่พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงในทางที่พึงประสงค์ เป็นคนที่สมบูรณ์ในที่สุด ตัวป้อนได้แก่ ทรัพยากรต่างๆ ที่จะนำเข้าสู่ระบบสังคมในโรงเรียนประกอบไปด้วย คน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ การบริหารจัดการ และอื่น ๆ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินตามกระบวนการ

กระบวนการทางสังคมในโรงเรียน (Process) กระบวนการสังคมในโรงเรียน หมายถึง ระบบสถานศึกษาที่เป็นองค์การเป็นทางการ (Formal Organizational Model) มีการองค์ประกอบที่อยู่ภายในระบบและภายนอกระบบที่เป็นสิ่งแวดล้อมและเทคนิค วิธีการดำเนินการหลักของสถานศึกษาอันได้แก่ กระบวนการเรียนการสอนและผลผลิต แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1)ระบบย่อยของสมาชิก และ 2)กิจกรรมของสมาชิก

ระบบย่อยของสมาชิก (Element Subsystems) หมายถึง สารระสำคัญของระบบสังคมในโรงเรียน เป็นระบบย่อย ๆ รวมกันในโรงเรียนมีทั้งที่ทางการที่จัดขึ้นตามหลักการบริหารและมาทางการ โดยที่สมาชิกรวมตัวกันเองตามธรรมชาติ รวมทั้งคุณลักษณะเฉพาะตัวของสมาชิกในโรงเรียน โดยมีลักษณะที่สำคัญคือ

1) ระบบย่อยที่เป็นทางการ (Formal Group) มีการจัดการโครงสร้างการบริหารที่อิงระบบราชการเพื่อการบริหาร มีการแบ่งเป็น ฝ่าย แผนก เพื่อการบริหารจัดการให้เป็นไปตามเป้าหมาย

2) ระบบย่อยที่ไม่เป็นทางการ (Informal Group) ในโรงเรียนอาจเกิดกลุ่มย่อยที่บุคลากรในโรงเรียนรวมตัวกัน เป็นกลุ่มย่อยตามธรรมชาติของมนุษย์

3) ระบบปัจเจกบุคคล (Individual Group) ในขณะที่สมาชิกในโรงเรียน เกิดการรวมตัวกันแบบทางการและไม่เป็นทางการแล้ว ยังมีสมาชิกที่แต่ละคนมีความเป็นตัวของตัวเอง หรือปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นไปตามความต้องการของแต่ละบุคคล

ผู้บริหาร (Administrators) ผู้บริหารในสถานะผู้นำในสังคมในรูปแบบโรงเรียน นอกจากจะต้องนำครูและสมาชิกอื่นๆ ในโรงเรียนแล้วยังต้องทำหน้าที่บริหารงานให้บรรลุตามเป้าหมายของโรงเรียน ตัวผู้บริหารเองมีบทบาทหน้าที่ทางการ และขณะเดียวกันก็มีความต้องการส่วนตนอยู่ ดังนั้นจึงต้องปรับพฤติกรรมที่สังคมคาดหวังไว้

ครูสอน (Teachers) ครูผู้สอนถือว่าเป็นบุคลากรหลักในโรงเรียนที่ทำหน้าที่จัดการเรียนการสอนที่เป็นบทบาททางการในส่วนตัวครูเองก็มีความต้องการเฉพาะตนเหมือนหรือต่างกับสมาชิกครูคนอื่นๆ ครูบางคนต้องการตำแหน่งทางวิชาการบางคนต้องการตำแหน่งบริหารที่สูงขึ้น

คณาจารย์โรงเรียน (Employees) คณาจารย์โรงเรียนมักมีขีดจำกัดด้านตำแหน่งหน้าที่ ที่ไม่สามารถจะเลือกตำแหน่งสูงๆ และมีรายได้สูงๆ เหมือนบุคลากรกลุ่มอื่นในโรงเรียน แต่ทุกคนที่อยู่ในสังคมโรงเรียนก็ต้องปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตน

นักเรียน (Students) นักเรียนในฐานะเป็นผู้รับบริการของโรงเรียนที่จะต้องศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของโรงเรียน แล้วยังมีความต้องการเฉพาะตัวของนักเรียนด้วย เพราะเป็นเด็กวัยรุ่นหนุ่มสาวที่โรงเรียนจะต้องจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อให้เป็นคนโดยสมบูรณ์

กิจกรรมของสมาชิก (Activities Behaviors) หมายถึงกิจกรรมต่างๆ ที่สมาชิกในโรงเรียนกระทำ ทั้งเพื่อสนองความต้องการของโรงเรียนและสนองความต้องการของตนเอง เกิดเป็นพฤติกรรมการทำงานในโรงเรียน โดยมีลักษณะดังนี้

1) การบริหารงาน (Administering) การบริหารงานในระบบราชการจะต้องดำเนินงานไปตามเป้าหมาย ซึ่งเป็นกรอบกำหนดพฤติกรรมผู้บริหารโรงเรียน

2) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน (Teaching) โรงเรียนกำหนดให้ครูต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามบทบาทหน้าที่ของครู

3) การรักษาสถานภาพ (Maintaining) กำหนดให้ผู้บริหารจะต้องรักษาสถานภาพของบุคลากรในโรงเรียน โดยจัดสวัสดิการดูแลความมั่นคงความปลอดภัยในการทำงาน รวมไปถึงการพัฒนาเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตของบุคลากรต่างๆ ในโรงเรียน

4) การเรียนรู้ (Learning) โรงเรียนจะต้องเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) เน้นการเรียนรู้ด้วยตนเองของสมาชิก การสร้างรูปแบบวิถีคิดและวิสัยทัศน์เปิดกว้าง การประสานวิสัยทัศน์ การทำงานเป็นทีม และการคิดอย่างเป็นระบบ

5) การสร้างสรรค์ (Creating) สมาชิกมีพฤติกรรมที่สร้างสรรค์เกิดการเรียนรู้ผสมผสานกับการเสริมแรงของผู้บริหาร ย่อมเกิดผลดีต่อโรงเรียน

6) การสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงสังคม (Socializing) สมาชิกได้แลกเปลี่ยนค่านิยมความเชื่อ ความรู้ ความสามารถ และทักษะอื่นๆ ต่อกัน

ผลผลิตของโรงเรียน (Output) ผลผลิตเป็นผลที่เกิดจากปัจจัย และกระบวนการของระบบสังคมในโรงเรียนกล่าวคือเมื่อทรัพยากรต่างๆ เข้าสู่ระบบสังคมในโรงเรียนแล้วจะก่อให้เกิดพฤติกรรมการบริหาร พฤติกรรมการจัดการเรียนการสอน การดูแลและพัฒนาบุคลากร การเรียนรู้และการสร้างสรรค์ การสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงสังคม จนได้ผลผลิตของโรงเรียน ได้แก่ ผลลัพธ์ (Outcome) ความเป็นคุณภาพ และมาตรฐานของนักเรียน

1.2 ขอบเขตการบริหารโรงเรียน

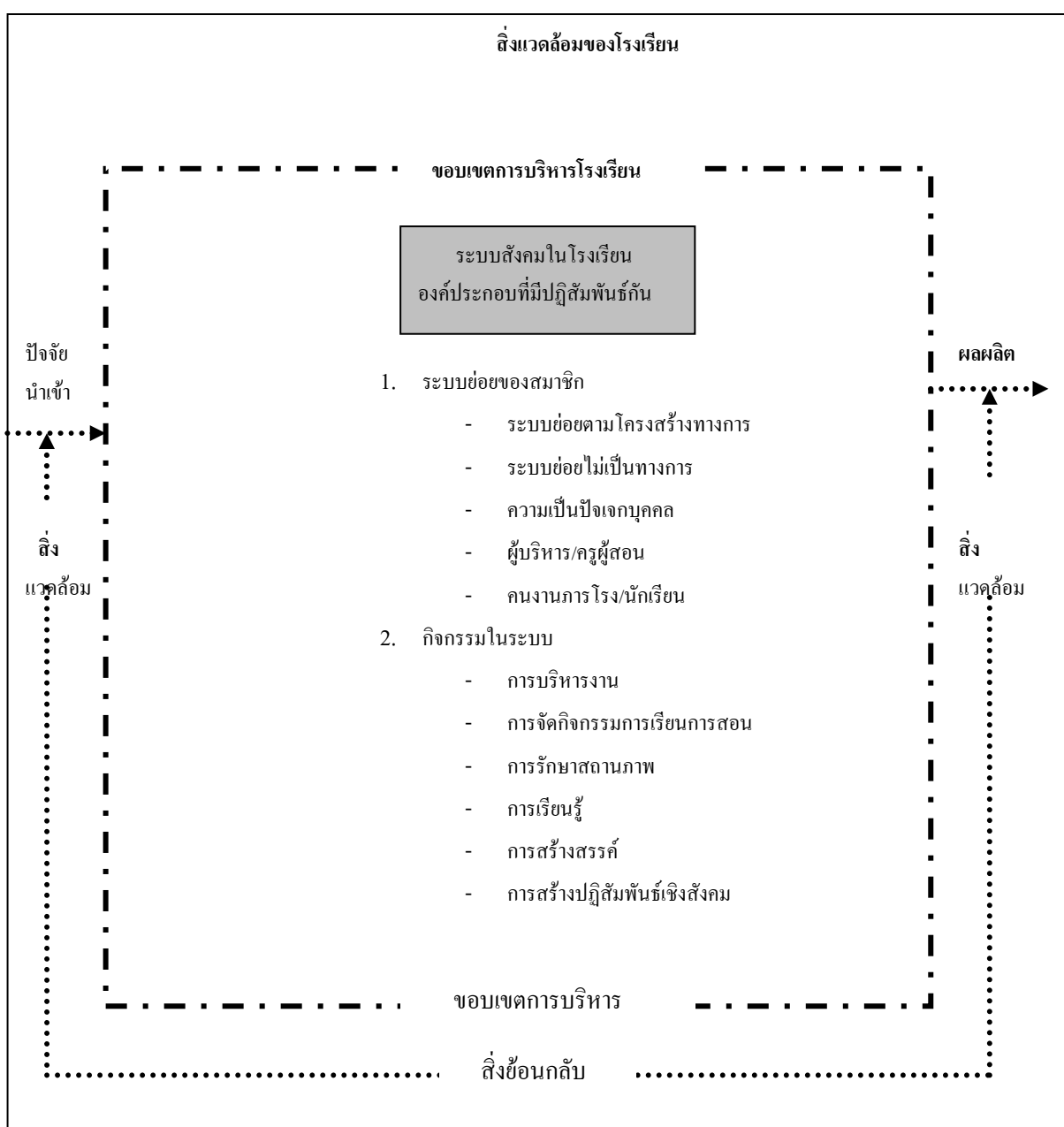
ขอบเขตการบริหารโรงเรียน เป็นการแบ่งระบบสังคมในโรงเรียนกับสิ่งแวดล้อมโดยแยกทั้ง 2 ส่วนออกจากกัน กิจกรรมของบุคลากรในโรงเรียน จัดว่าเป็นระบบสังคมส่วนกิจกรรมที่เกิดจากระบบการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี จัดว่าเป็นสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น ทั้งนี้โดยมีเส้นขอบเขต เพื่อการวิเคราะห์ระบบโรงเรียนกับสิ่งแวดล้อม

1.2.1 สิ่งย้อนกลับ (Feedback Loop) เป็นผลที่เกิดขึ้นจากผลผลิตระบบสังคมโดยย้อนกลับไปยังปัจจัยนำเข้า (ตัวป้อน) และผ่านกระบวนการได้ ผลผลิต (Output) ในระบบโรงเรียน มักมุ่งไปที่ผลลัพธ์ (Outcome) เช่น พบว่านักเรียนมีผลลัพธ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ต่ำหากพิจารณาผลย้อนกลับอาจพบว่าปัจจัยนำเข้าคือ นักเรียนอ่อนอยู่แล้ว ครูสอนมีความรู้ความสามารถสอน ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนการสอน หรืออาจเป็นเพราะสาเหตุอื่นๆ สิ่งย้อนกลับมีความสำคัญและมีประโยชน์เพื่อการตรวจสอบระบบอีกต่อหนึ่ง

1.2.2 สิ่งแวดล้อม (Environment) สิ่งแวดล้อมใน โรงเรียนหมายถึงผู้ปกครอง นักเรียน ศิษย์เก่า ตลอดจนประชาชนที่อยู่ของโรงเรียน สถาบันทางสังคม หรือหน่วยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ สิ่งแวดล้อมอาจแบ่งเป็นสิ่งแวดล้อมภายนอก และสิ่งแวดล้อมภายใน

1.2.2.1 สิ่งแวดล้อมภายนอก เป็นสิ่งที่มากระทบต่อโรงเรียนที่ไม่สามารถจะควบคุมได้ เช่น เทคโนโลยี สังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง เป็นต้น

1.2.2.2 สิ่งแวดล้อมภายใน เป็นสิ่งที่โรงเรียนสามารถควบคุมได้ เช่น นโยบายของสถานศึกษา ผลผลิตและการบริการ บุคลากร การเงิน วัสดุอุปกรณ์ รวมถึงการบริหารจัดการของผู้บริหาร เป็นต้น

ภาพที่ 2 แสดงระบบสังคมในโรงเรียน

ข้อตกลงเบื้องต้นของระบบสังคม(Basic Assumptions for Social System)

ระบบสังคม (Social System) เป็นระบบหนึ่ง ที่สามารถประยุกต์ใช้กับองค์การทางสังคม ในการวางแผน หรือใช้เป็นข้อสนับสนุนได้ สถานศึกษาเป็นระบบหนึ่งของสังคม ที่มีการจัดการ ด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเข้าด้วยกัน ซึ่งปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวมิได้เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเอง ตามธรรมชาติ แต่เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากการจัดตั้ง (Waller, 1932) ดังนั้น สถานศึกษาจึงคล้าย กับระบบสังคม สังคมของสถานศึกษาเป็นสังคมแห่งการพึ่งพา มีการกำหนดกลุ่มประชาชนชัดเจน มีความแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม เป็นศูนย์รวมความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนทางสังคมและมี วัฒนธรรมของตนเองอย่างชัดเจน และจากคุณลักษณะดังกล่าว จึงมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับองค์การ อย่างเป็นทางการ

การวิเคราะห์สถานศึกษา จึงต้องใช้วิธีเดียวกันกับการวิเคราะห์ระบบทางสังคมที่ต้อง ศึกษาทั้งในส่วนที่มีการวางแผนและไม่มีการวางแผน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่ใช้ กรอบในการจัดการ Getzel และ Guba (1957) Lipham (1988) และ Campbell (1971) Bidwell (1968) และ Scott (1998) ได้สรุปข้อตกลงเบื้องต้นของระบบสังคมได้ดังนี้

1. ระบบทางสังคมเป็นระบบเปิด สถานศึกษาได้รับผลกระทบจากค่านิยมของชุมชน การเมือง การปกครอง และประวัติศาสตร์ หรืออาจกล่าวได้ว่าชุมชนและสังคมมีผลกระทบต่อ สถานศึกษา
2. ระบบทางสังคมเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล บุคคลกระทำสิ่งต่างๆบนพื้นฐานของความ ต้องการของแต่ละคน ที่ถูกกำหนดให้เป็นไปตามบทบาทและหน้าที่ในสถานศึกษา บุคคลจะดำเนินงานตามบทบาทของความเป็นผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ดูแลรักษาและอื่นๆ
3. ระบบทางสังคมเป็นแบบแห่งการพึ่งพาการมีส่วนร่วมมีลักษณะเฉพาะและมีกิจกรรมที่ ร่วมกันจัดขึ้น เมื่อส่วนใดส่วนหนึ่งมีผลกระทบก็จะส่งผลต่อไปเรื่อยๆ ตัวอย่างเช่นครูใหญ่ทำตาม ความต้องการของผู้ปกครองในการจัดหลักสูตรใหม่ ไม่มีผลต่อครูใหญ่โดยตรงแต่ส่งผลถึงครูและ นักเรียนด้วย
4. ระบบทางสังคมมีการกำหนดเป้าหมาย ซึ่งอาจจะมีเป้าหมายอยู่หลายอย่างใน สถานศึกษา การเรียนการสอนและควบคุมนักเรียน เป็นสองเป้าหมายที่มีอยู่ในหลายๆ เป้าหมายและ เป้าหมายหลักในระบบสถานศึกษา คือ การจัดเตรียมนักเรียน เพื่อให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีในภายใต้นาคต

5. ระบบทางสังคมมีลักษณะเป็น โครงสร้าง องค์ประกอบต่างๆ ของระบบเกิดจากความ ต้องการในการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการดำเนินการตามบทบาทหน้าที่เฉพาะทาง ระบบสถานศึกษา เป็นระบบทางการ ที่ต้องมีการแบ่งงานกันทำ เช่น ครูสอนคณิตศาสตร์ ครูสอนวิทยาศาสตร์ ครูสอน วิชาภาษาอังกฤษ เป็นต้น ซึ่งต้องมีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง เช่น การเป็นครูผู้สอน การเป็นครูที่ให้ คำปรึกษา (ครูแนะแนว) และการเป็นผู้บริหาร เป็นต้น และมีสายการบังคับบัญชา เช่น ผู้อำนวยการ ครูใหญ่ รองผู้อำนวยการ และครู เป็นต้น

6. ระบบทางสังคม มีความเป็นมาตรฐาน กฎระเบียบ และข้อบังคับรวมทั้งบรรทัดฐานที่ ไม่เป็นทางการ แต่จะเป็นตัวกำหนดที่ใช้ชี้นำพฤติกรรมที่เหมาะสมความคาดหวังจะเป็นที่รับรู้ ร่วมกันของบุคคลผู้มีส่วนร่วม

7. ระบบทางสังคมเป็นการรับภาระที่ยอมรับบรรทัดฐานของพฤติกรรม จะถูกนำมาใช้ เป็นเกณฑ์ การให้รางวัลและการลงโทษ พฤติกรรมที่ใช้เป็นทางการ ได้แก่ การไล่ออก การพักงาน ชั่วคราว การเกษียณ การครองตำแหน่ง และการเลื่อนขั้น เป็นต้น และพฤติกรรมที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ การเหน็บแนม การขับออกนอกกลุ่ม และการหมกมุ่น เป็นต้น

8. ระบบทางสังคมเป็นเรื่องของการเมืองการปกครอง ความสัมพันธ์ของอำนาจ จะเข้ามา เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางสังคม อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

9. ระบบสังคมมีวัฒนธรรมเป็นของตนเองอย่างเด่นชัดเป็นวัฒนธรรมที่โน้มน้าวให้เกิด ค่านิยมร่วมของบุคคลในระบบ

10. ระบบทางสังคมเป็นเรื่องของแนวความคิดและความสัมพันธ์ โครงสร้างของระบบ สังคม จะเป็นแนวคิดและความสัมพันธ์ที่สามารถนำไปประยุกต์ ใช้กับองค์การทางสังคมได้ทุก ขนาด กล่าวคือ วัตถุประสงค์ ในระดับชั้นเรียนก็สามารถพิจารณาระบบของสังคมได้ และในทำนอง เดียวกันในระดับสถานศึกษาก็สามารถที่จะพิจารณาถึงระบบของสังคมได้อีกเช่นกัน

11. องค์การแบบเป็นทางการทั้งหมดคือระบบสังคม แต่ระบบสังคมทั้งหมดไม่ได้เป็น องค์การแบบเป็นทางการ

ข้อตกลงเบื้องต้นดังกล่าวข้างต้น มีส่วนสนับสนุนว่าโรงเรียนเป็นระบบสังคมประกอบ ด้วยสมาชิกมีระบบย่อยต่างๆ ที่สำคัญและสามารถส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของบุคคลในโรงเรียน ได้

1.3 องค์ประกอบของระบบสังคมในโรงเรียน

Getzel และ Guba (1957, หน้า 429) ได้วิเคราะห์พฤติกรรมทางสังคมในโรงเรียน เพื่อหาเหตุผลว่า ทำไมบุคลากรในองค์การจึงแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกันไปอะไรเป็นส่วนที่ทำให้เกิดพฤติกรรมนั้น Getzel และ Guba ได้สรุปทฤษฎีพฤติกรรมทางสังคมไว้เป็น 2 มิติคือ สถาบันมิติ และบุคลาการมิติ

สถาบันมิติ (Nomothetic Dimension) ซึ่งประกอบด้วย

1) สถาบัน (Institution) ประกอบไปด้วยสถาบัน อาจเป็นหน่วยงาน กรม กอง โรงเรียน บริษัท ฯลฯ

2) บทบาทหน้าที่ (Role) สถาบันจะกำหนดบทบาทหน้าที่ ตามลักษณะของสถาบัน นั้นๆ ให้บุคคลปฏิบัติ โดยมีกฎเกณฑ์อย่างเป็นทางการ

3) ความมุ่งหวัง (Expectation) เป็นความมุ่งหวัง ซึ่งองค์การหรือบุคคลภายนอก คาดหวังว่า สถาบันจะทำงานให้บรรลุตามเป้าหมาย เช่น มุ่งหวังนั้นไว้ว่าคณะศึกษาศาสตร์จะต้องผลิตครูที่มีคุณภาพ ความมุ่งหวังนั้นมีค่านิยมของสังคมคลุมอยู่จากแนวคิดของ Getzel และ Guba นั้นบทบาทหน้าที่เป็นสำคัญและสามารถบอกได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของความมุ่งหวัง เนื่องด้วยสถาบัน เป็นระบบสังคม ดังนั้นบุคคลในสถาบันนั้นจะแสดงพฤติกรรม ในรูปของบทบาทอย่างเด่นชัดโดยมีความคาดหวังเป็นเป้าหมายที่สำคัญ

สรุปได้ดังนี้ สถาบัน → บทบาท → ความคาดหวัง

บุคลาการมิติ (Idiographic Dimension) ซึ่งประกอบด้วย

1) บุคลาการแต่ละคน (Individual) หมายถึง บุคลาการในระดับต่างๆ ในหน่วยงานนั้น เช่นในมหาวิทยาลัย มีอธิการบดี หัวหน้าภาค คณบดี ครู อาจารย์ คนงาน ภารโรง ที่แต่ละคนมีความแตกต่างกัน

2) บุคลิกภาพ (Personality) หมายถึงลักษณะต่างๆ ที่ประกอบเข้าเป็นบุคลาการอาจเป็นความรู้ ความถนัด ทักษะคติ อารมณ์ แนวคิด หรือความเชื่อ

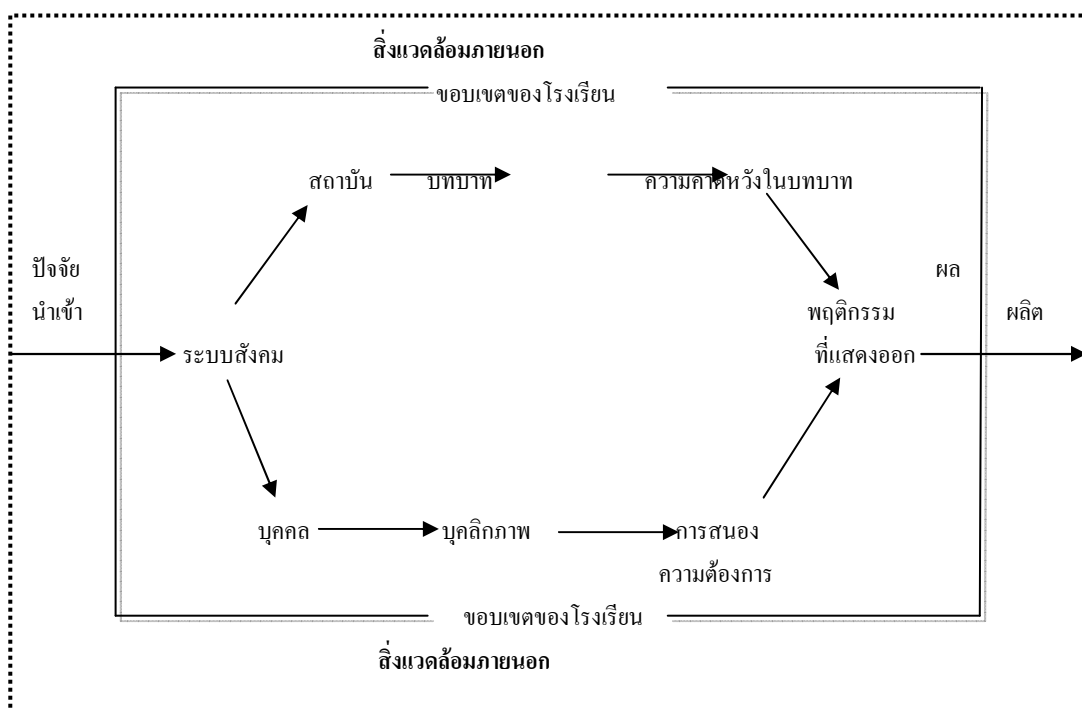
3) ความต้องการส่วนตัว (Need) ความต้องการของบุคคลในองค์การจะแตกต่างกันออกไป บางคนทำงานเพื่อเงิน บางคนทำงานเพื่องาน ขึ้นอยู่กับค่านิยมของแต่ละบุคคลแม้ว่าคนจะเล่นบทบาทและตำแหน่งใน โรงเรียนคนๆ นั้นก็จะแสดงออกถึงความต้องการของตนออกมา การ

ทำนายพฤติกรรมคนในระบบสังคม โดยดูจากตำแหน่งบทบาทและความคาดหวังอย่างเดี่ยวย่อมไม่ได้ ซึ่งความเป็นจริงแล้วเขาแสดงพฤติกรรมออกมานั้นขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพและความต้องการของแต่ละบุคคล Getzel และ Guba อธิบายบุคลิกภาพในรูปของระบบแรงจูงใจภายใน ไม่ใช่พฤติกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงได้ เพื่อให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมเนื่องจากไม่มีใครจะมีระบบแรงจูงใจภายในเหมือนกัน ดังนั้นพฤติกรรมที่แปรเปลี่ยนไปจึงเป็นกฎ (Rule) ไม่ใช่ความคาดหวัง (Expectation)

พฤติกรรมที่ปรากฏออกมาขององค์กรนั้น ถ้าออกมาผิดพลาดและล้มเหลวจำเป็นต้องตรวจสอบจากมิติทั้งสอง ซึ่งอาจมีส่วนใดส่วนหนึ่งยังบกพร่องอยู่หรืออาจจะเป็นเพราะบทบาทหน้าที่ ผู้บริหารใช้บุคคลไม่ตรงกับความสามารถเพื่อให้องค์กรประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย ผู้บริหารควรตรวจสอบองค์ประกอบของแต่ละคู่ของสถาบันมิติและบุคลากรมิตินหากพบข้อบกพร่องควรแก้ไขให้ทั้งสองมิติเข้ากันได้

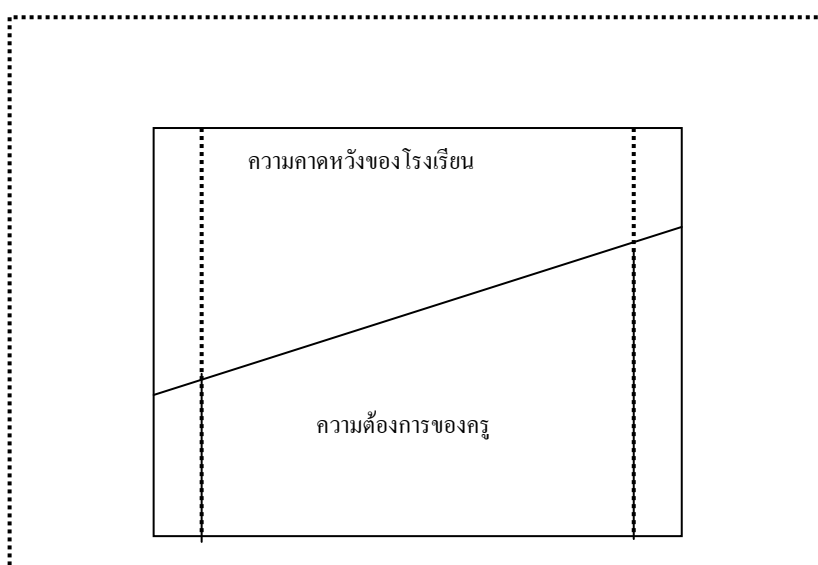

ภาพที่ 3 แสดงรูปแบบโครงสร้างในระบบสังคมของ Getzel และ Guba

Getzel และ Guba ยังได้วิเคราะห์อีกว่า พฤติกรรมของมนุษย์มิได้เกิดขึ้นจากระบบสังคมอย่างเดียว ยังมีสิ่งแวดล้อมที่มีผลทำให้บุคคล แสดงพฤติกรรมออกมาซึ่งได้แก่ จริยธรรม วัฒนธรรม ค่านิยม ระบบสังคมและสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อกันอย่างลึกซึ้งซึ่งจะแยกออกจากกันไม่ได้ เป็นครูจะต้องประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมกับสถาบัน ครูจะต้องมีจริยธรรม จรรยาบรรณความเป็นครู เป็นต้นบทบาทหน้าที่ในตำแหน่งก็มีส่วนสำคัญต่อบุคลิกภาพ เช่นครูใหญ่จะต้องมีบุคลิกภาพที่ดีมีวัฒนธรรม ค่านิยม การวางตัวเหมาะสมกับตำแหน่งครูใหญ่นอกจากนี้ความมุ่งหวังจากภายนอกสถาบันก็มีส่วนสำคัญต่อความต้องการของบุคคล เช่นบุคคลภายนอกคิดว่า การเป็นผู้บริหารจะต้องมีฐานะดี เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปว่า พฤติกรรมของบุคคลในองค์การที่แสดงพฤติกรรมออกมานั้นขึ้นอยู่กับมิติสองอย่าง คือ สถาบันมิติ และบุคลาการมิติ จึงสนองตอบออกมาเป็น “พฤติกรรมทางสังคม” หากพฤติกรรมทางสังคมโน้มเอียงไปทางสนับสนุนวัตถุประสงค์ของ โรงเรียน ผลผลิตและผลลัพธ์ของโรงเรียนย่อมมีคุณภาพดี ในทางตรงข้ามหากไม่สนองตอบต่อวัตถุประสงค์ของ โรงเรียนผลผลิตและผลลัพธ์ย่อมไม่ได้คุณภาพ

Hoy และ Miskel ว่ามติด้านสถาบันกับบุคลาการของครูแต่ละคน มักมีความสัมพันธ์กลับกัน กล่าวคือ หากครูสนองตอบต่อความต้องการของโรงเรียนมากครูจะสนองตอบต่อความต้องการของตนเองน้อย (เส้น A) ในทางตรงข้าม หากครูสนองตอบต่อความต้องการของตนเองมากครู ครูก็จะสนองตอบต่อความต้องการของโรงเรียนน้อย (เส้น B) ดังภาพ 5.3

ภาพที่ 4 แสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างมิติสถาบัน (ความคาดหวังของโรงเรียน) และมิตินบุคคล
(ความต้องการของครู)

อย่างไรก็ตามสิ่งแวดล้อมภายนอกโรงเรียน เช่น ชุมชนมีอิทธิพล ต่อระบบสังคม ในโรงเรียน ผลผลิตและผลลัพธ์ของโรงเรียน จะเป็นตัวชี้วัดคุณภาพของโรงเรียนให้ชุมชนได้ทราบ ซึ่งชุมชนจะมีสิ่งย้อนกลับ (Feed Back) ให้โรงเรียนทราบถึงจุดเด่นและจุดด้อยของโรงเรียน

ระบบสังคมในสถานศึกษาจะต้องมีกิจกรรมและหน้าที่ ที่ต้องดำเนินการให้บรรลุความสำเร็จ โดยที่แต่ละบุคคลจะมีวิธีการทำงาน มีเป้าหมายของความสำเร็จอย่างชัดเจนซึ่งสอดคล้องกับระบบสังคมในสถานศึกษาที่เป็นองค์การแบบทางการที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. โครงสร้าง (Structure)

ความหวังที่เป็นทางการ เป็นความต้องการและภาระหน้าที่ ที่จะต้องรับผิดชอบขององค์การ และยังเป็นกรอบที่มีความสำคัญในการสร้างโครงสร้างขององค์การบทบาทอย่างเป็นทางการ จะถูกกำหนดโดยความคาดหวัง ที่มอบหมายมาที่ตำแหน่งและหน่วยงานเป็นองค์การนั้นๆ เช่น ตำแหน่งครูใหญ่ ครู เป็นตำแหน่งที่ถูกตั้งความหวังไว้สูง ความคาดหวังที่เป็นทางการ จะถูกนำมาใช้ในการกำหนดพฤติกรรมของบทบาทของแต่ละตำแหน่งให้มีความเหมาะสม ตัวอย่างเช่น ครูมีบทบาทหน้าที่ในวางแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่นักเรียนและมีภาระที่จะต้องให้การสนับสนุนนักเรียนประสบความสำเร็จ บทบาทและความคาดหวังที่เป็นทางการ จะเป็นแบบแผนให้แก่หน่วยงานในการดำเนินการดังกล่าว

ความคาดหวังหากมีความคลุมเครือ และความคาดหวังที่ตรงกันข้ามกับองค์การที่เป็นทางการผู้เลือกจะเลือกความคาดหวังที่เป็นทางการมาเป็นเป้าหมายขององค์การความคาดหวังเหล่านั้นมักจะมีแบบแผน มีหลักเกณฑ์ มีการนำไปประยุกต์ใช้กับกฎข้อบังคับและระเบียบของโรงเรียน ความมั่นคงในอาชีพและหน้าที่การงาน ความมีลักษณะเฉพาะ ดังนั้นครูจึงถูกคาดหวังในด้านพฤติกรรม บนพื้นฐานกฎข้อบังคับของสถานศึกษา ที่จะนำไปสู่ความเป็นวิชาชีพครู

กล่าวโดยสรุป องค์การที่มีแบบแผน เช่น สถานศึกษามีโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับความคาดหวังและบทบาทเป็นไปตามลำดับชั้น ตำแหน่ง ข้อบังคับและกฎต่างๆ และบทบาทขององค์การ บทบาทเชื่อมโยงไปสู่ตำแหน่งและสำนักงาน จากตำแหน่งและสำนักงานจะจัดเข้าสู่ลำดับของหน่วยงานตามอำนาจความสัมพันธ์ และสถานภาพต่อไปข้อกำหนดและกฎ เป็นสิ่งที่นำไปสู่การตัดสินใจ และส่งเสริมเพิ่มพูนความสัมพันธ์ในองค์การ ภาระงานที่จะได้รับจะแบ่งไปตามความแตกต่างของบุคคล

2. ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual)

สังคมเป็นกลุ่มบุคคล ที่มีการจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ แต่ก็มีได้หมายความว่า กิจกรรมและการปฏิสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม จะต้องเป็นไปตามโครงสร้างที่กำหนด ถึงแม้ว่า ตำแหน่งต่างๆ ของสำนักงานจะเป็นความคาดหวังที่ตั้งอยู่บนฐานของความต้องการ ความเชื่อ ความรู้และความเข้าใจในงานที่ต้องรับผิดชอบ

3. วัฒนธรรม (Culture)

วัฒนธรรม มีความสัมพันธ์ที่เป็นพลวัต ระหว่างความต้องการในบทบาทที่เป็นทางการ กับความต้องการในการทำงานของบุคคล ที่ดูเหมือนว่าคนคือทุกสิ่งทุกอย่างในสถานที่ทำงาน องค์กรจะมีการพัฒนา ไปตามวัฒนธรรมองค์กรของตนกล่าวคือสมาชิกขององค์กรจะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีค่านิยมร่วม มีบรรทัดฐาน มีความเชื่อและวิถีคิดที่หลากหลาย สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นผลมาจากการมีวัฒนธรรมร่วมกันขององค์กร ซึ่งองค์กรหนึ่งจะมีวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากองค์กรอื่น และสมาชิกขององค์กรนั้นจะมีความรู้สึก ว่าวัฒนธรรมเช่นนี้คือความเป็นเอกลักษณ์ขององค์กรของตน (Hellriegel, Slocum และ Woodman, 1992, Daft. 1994) สำหรับในสถานศึกษา ความเชื่อร่วม และบรรทัดฐานแบบไม่เป็นทางการ จะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของบุคคล วัฒนธรรมจะเป็นข้อผูกพันในความเชื่อ และค่านิยมที่ทำให้สมาชิกร่วมอยู่ด้วยกัน และจะขยายจำนวนสมาชิกให้มากยิ่งขึ้น ถ้าวัฒนธรรมนั้นมีความเข้มแข็ง ดังนั้นวัฒนธรรมจัดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม และมีอิทธิพลต่อกลุ่มอีกด้วย

4. การเมือง (Politics)

โครงสร้าง (Structure) จะทำหน้าที่ในการจัดระบบสังคมสถานศึกษาอย่างเป็นทางการ ในขณะที่ระบบเกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพ ในการดำเนินการจะถูกนำเสนอโดยบุคคล (Individual) วัฒนธรรม (Culture) จะทำหน้าที่ในการเก็บรวบรวมเรื่องราวต่างๆ ที่เป็นความเชื่อของบุคคลร่วมกัน โดยนำมาผสมผสานกัน เพื่อให้เป็นรูปแบบที่เป็นทางการและเป็นระบบ แต่ในมิติของการเมือง (Politics) นั้นเป็นผลที่เกิดมาจากความสัมพันธ์ของอำนาจที่ไม่เป็นทางการ เพื่อใช้ในการต่อต้านระบบการควบคุมตามกฎหมาย สมาชิกที่ทำงานอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของโครงสร้าง วัฒนธรรม และระบบการบริหารบุคคล จะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามความต้องการขององค์กร เป็นส่วนใหญ่โครงสร้างเป็นเรื่องของการใช้อำนาจหน้าที่อย่างเป็นทางการ วัฒนธรรมจึงเป็นอำนาจหน้าที่ที่เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ และบุคคลจะทำหน้าที่ ในการใช้อำนาจเหล่านั้นในองค์กร ในทางตรงกันข้าม การเมือง (Politics) เป็นแบบแผนที่ไม่เป็นทางการซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล และมักมีเรื่องที่ไม่ชอบธรรมเกิดขึ้นบ่อย ก็เพราะมีการนำการเมืองไปแสวงหาผลประโยชน์เฉพาะตนหรือกลุ่ม ก่อให้เกิดความเสียหายต่อองค์กร ดังนั้น การเมืองจึงเป็นเรื่องที่ก่อให้เกิดความแตกแยก

และความขัดแย้ง และยังเป็นจุดอ่อนที่ทำให้บุคคลหรือกลุ่มต่อต้านบุคคลอื่นและองค์การ (Mintzberg, 1983)

5. สภาพแวดล้อม (Environment)

สภาพแวดล้อม คือทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ภายนอกองค์การแต่ไม่เหมือนกับระบบทางร่างกาย (Physical Systems) ระบบสังคม (Social System) เป็นระบบเปิด ดังนั้นขอบเขตของระบบสังคม จึงมีความไม่ชัดเจนมากกว่าระบบทางร่างกาย และสภาพแวดล้อมในระบบสังคมก็จะแทรกซึมลวงล้ำไปง่ายกว่า ไม่ต้องสงสัยเลยว่าทำไมสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญต่อสถานศึกษา เพราะสภาพแวดล้อมเป็นแหล่งทรงพลังของระบบการศึกษาเป็นแหล่งทรัพยากร ค่านิยม เทคโนโลยี ความต้องการ และความเป็นประวัติศาสตร์ที่บีบบังคับและสร้างโอกาสในการดำเนินกิจกรรมในสถานศึกษา (Hoy and Miskel, 2001, หน้า 28)

มีคำถามที่ตามมาคือ สภาพแวดล้อมจะมีผลบีบบังคับพฤติกรรมของสถานศึกษาได้อย่างไร? คำตอบคือ ทั้งคณะกรรมการบริหารสถานศึกษาและปัจจัยสภาพแวดล้อมเฉพาะเรื่องภายนอก ต่างก็มีอิทธิพลต่อโครงสร้าง และกิจกรรมของสถานศึกษาสภาพสังคม กฎระเบียบ เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สถิติจำนวนประชากร และเทคโนโลยี ทั้งหมดนี้ล้วนแต่เป็นพลังที่มีผลกระทบโดยตรงต่อสถานศึกษา แต่ก็ได้มีวิธีการที่ชัดเจนให้แก่สถานศึกษา ในทางตรงกันข้ามประชาชนที่อยู่ในเขตบริการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น ผู้ปกครอง ผู้เสียภาษี สหภาพ ผู้แทนทางด้านกฎหมาย โรงเรียน และมหาโรงเรียน สถาบันนิติบัญญัติของรัฐ ผู้แทนที่มาจาก การแต่งตั้ง และสมาคมทางการศึกษาต่างหาก ที่เป็นสื่อกลาง และมีผลกระทบโดยตรงกับสถานศึกษา แต่ก็ไม่ชัดเจนนัก

6. ผลลัพธ์ (Outcomes)

องค์ประกอบสำคัญของสถานศึกษาประกอบด้วย บุคคล โครงสร้างการบริหาร วัฒนธรรมองค์การและการเมือง ดังนั้น พฤติกรรมในองค์การในสถานศึกษา จึงไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบ และสภาพแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ อีกด้วย นั่นคือ พฤติกรรมขององค์การที่เป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากพลวัต ความสัมพันธ์ระหว่างกันขององค์ประกอบในสถานศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นความสัมพันธ์ของโครงสร้าง บุคคล วัฒนธรรม และการเมืองที่ถูกบีบบังคับมาจากสภาพแวดล้อมภายนอก การที่จะเข้าใจและทำนายพฤติกรรมภายในสถานศึกษาได้นั้น จะต้องใช้การจับคู่ความสัมพันธ์อย่างผสมกลมกลืนกันขององค์ประกอบทั้ง 6 ประการ ที่เรียกว่า “เงื่อนไขแห่งความสอดคล้อง (Congruence

Postulate)” ที่ถือว่าทุกองค์ประกอบมีความเท่าเทียมกัน ความสำคัญจะขึ้นอยู่กับระดับของความสอดคล้องระหว่างองค์ประกอบที่มีผลกระทบต่อระบบมากกว่า (Hoy and Miskel, 2001, หน้า 29)

7. ผลกระทบภายใน (Internal Feedback Loops)

ระบบสังคมมีทั้งกลไกของผลกระทบทั้งภายในและภายนอก เช่น โครงสร้างสถานศึกษาที่เป็นรูปแบบปกติ และกลุ่มที่ไม่เป็นรูปแบบ รูปแบบผลกระทบทั้งกลุ่มบอกถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล โครงสร้างของระบบราชการ ภาพองค์การนอกระบบของพฤติกรรม แม้ว่ากลไกของราชการ และกลไกของงานกลุ่มนอกระบบทั้งสองเป็นผลกระทบภายในสถานศึกษาในระบบ ให้ระบุไว้ในตำแหน่งเป็นขั้นๆ และตั้งความคาดหวังของพฤติกรรมต้องไปด้วยกัน ในความเป็นจริงโครงสร้างราชการมีรูปแบบอยู่แล้วด้วยความถูกต้องถ้าสถานศึกษาในส่วนราชการเห็นด้วยการแสดงออกของบุคคล ให้รางวัลเป็นการเสริมแรงให้กับพฤติกรรมของเขาและถ้าพฤติกรรมของบุคคลที่ไม่ดี ต้องได้รับการประเมินสิ่งดีๆ ลดลง สิ่งไม่ดีก็เพิ่มขึ้น ทำนองเดียวกับกลุ่มนอกระบบมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม ซึ่งการศึกษาของ Hawthorne ชี้ให้เห็นว่าบรรทัดฐานของกลุ่มจะเข้ามาควบคุมพฤติกรรมการทำงานของคนงาน ยกตัวอย่างเช่นความคาดหวังของครูในกลุ่มที่ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม จะถูกควบคุมพฤติกรรมโดยนักศึกษากล่าวคือ ถ้าครูไม่รักษาวินัยในห้องเรียนแล้วจะทำให้ครูกลุ่มนั้นไม่ได้รับการยอมรับจากนักเรียนเป็นต้น

8. ผลกระทบภายนอก (External Feedback Loops)

พฤติกรรมในสถานศึกษา ถูกเตือนผ่านผลกระทบภายนอก วัฒนธรรมการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลโดยตรง กับความคาดหวังอย่างเป็นทางการ กลุ่มตัวอย่างและเป้าหมายขององค์การ ซึ่งไม่ได้มีอิทธิพลโดยตรงกับความต้องการส่วนบุคคลต่างๆ ที่ความพยายามในสถานศึกษาแยกตัวออกไป ส่วนที่เหลืออยู่ที่ให้กับชุมชน รัฐ และอำนาจแห่งรัฐ ในขั้นต้นของการศึกษาโรค AIDS ในหลักสูตรของสถานศึกษา ซึ่งสาธารณะแทบไม่ได้สังเกตเลย ในความเป็นจริงการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีข้อกำหนดที่สำคัญเกี่ยวกับสิ่งซึ่งเขาพิจารณาเป้าหมายผลการยอมรับพฤติกรรมทางสังคมในสถานศึกษา เป็นผลกระทบโดยตรง อย่างน้อย 4 ประการ หรือระบบย่อย เช่น โครงสร้าง บุคคล วัฒนธรรม และการเมือง ยิ่งไปกว่านั้นผลกระทบภายในและภายนอกทำให้เกิดข้อกำหนดพฤติกรรมองค์การ เมื่อมีการขัดแย้งการระหว่างความคาดหวังและผลที่แท้จริง ผลกระทบบอกถึงส่วนบุคคล และกลุ่มภายในและภายนอก ระบบ รูปแบบของระบบสังคมทำให้ภาพของสถานศึกษาไม่หยุดนิ่ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผลกระทบของสิ่งแวดล้อม (ชร สุนทรายุทธ, 2551, หน้า 87-101)

1.4 สิ่งแวดล้อมภายนอกโรงเรียน

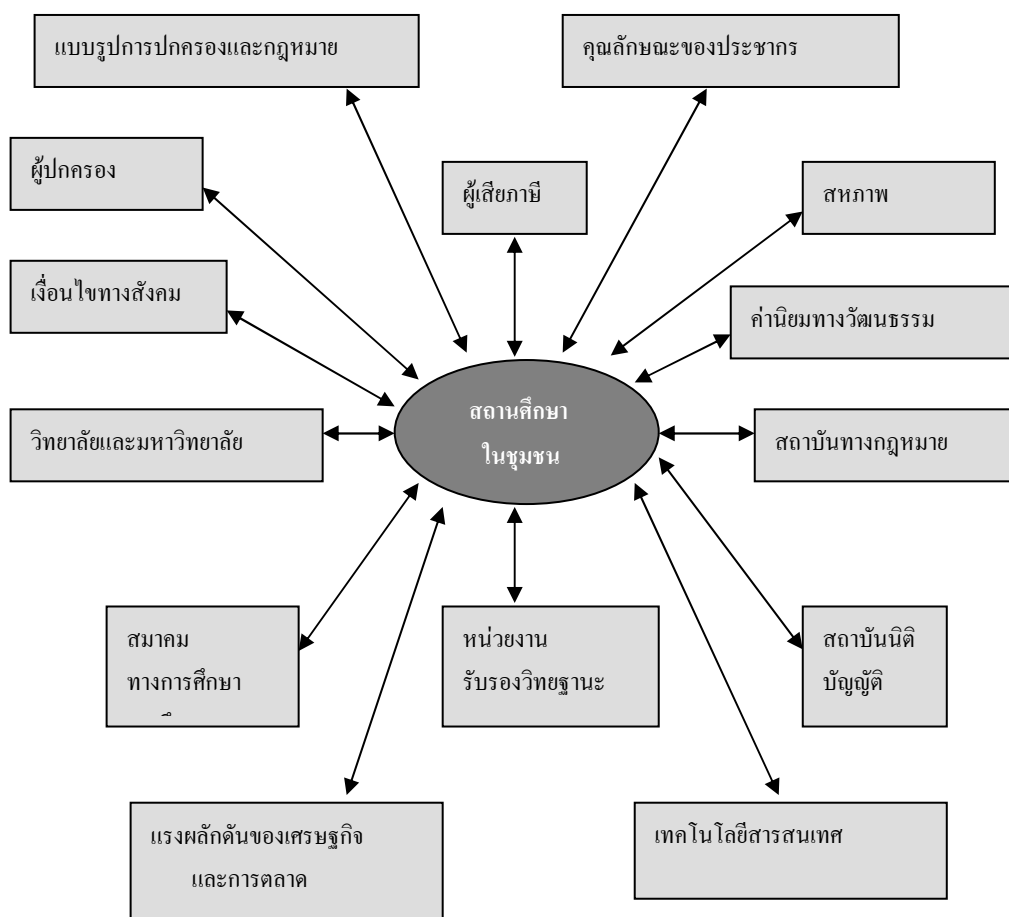
แนวคิดแต่เดิมเชื่อกันว่า โรงเรียนเป็นองค์กรค่อนข้างอิสระ มีความเป็นเอกเทศ และไม่น่าจะได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมใดๆ หรือเป็นองค์กรระบบปิด (Closed System) แต่แท้จริงแล้วโรงเรียน จะต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมได้เข้ามากระทบภายในโรงเรียนมีผลทำให้เกิดพฤติกรรมบุคคลในโรงเรียนแตกต่างกันไป โรงเรียนจะต้องรับกับสิ่งแวดล้อมภายนอกที่มีอิทธิพลต่อโรงเรียน เช่น ค่านิยมทางวัฒนธรรมของชุมชน เศรษฐกิจของประเทศการเมืองท้องถิ่นและเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเฉพาะคอมพิวเตอร์และสื่อสารต่างๆ เพราะโรงเรียนเป็นองค์กรระบบเปิด (Opened System) อิทธิพลดังกล่าวจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงและกดดัน โรงเรียนทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อมูลสารสนเทศ และสภาพความซับซ้อนของสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้กล่าวถึง 1) ความหมาย และความสำคัญของสภาพแวดล้อมภายนอกโรงเรียน 2)แนวคิดเรื่องข้อมูลและสารสนเทศ 3)แนวคิดการพึ่งพาทรัพยากร 4)แนวคิดเกี่ยวกับสถาบัน 5)การกำหนดนโยบายและการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางการศึกษา 6)สรุป และ7)อภิปราย คำถาม และกิจกรรม

ความหมายและความสำคัญของสภาพแวดล้อมภายนอกโรงเรียน

1.4.1 ความหมายสิ่งแวดล้อม (Environment) คือสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบๆ ขอบเขตของโรงเรียนและเป็นการยากที่กำหนดขอบเขตให้ชัดเจน สิ่งแวดล้อมนั้นมีศักยภาพ และส่งผลต่อระบบย่อยภายในโรงเรียน (Daft, 1989, หน้า 45) สิ่งแวดล้อมภายนอกมีองค์ประกอบทั้งด้านกายภาพและสังคมที่อยู่นอกขอบเขตของโรงเรียน และมีผลต่อพฤติกรรมของบุคลากรในโรงเรียน

หากพิจารณาตามมิติของสิ่งแวดล้อม สามารถจำแนกสิ่งแวดล้อมออกได้ 2 ส่วน คือ 1) สิ่งแวดล้อมทั่วไป (General Environment) คือสิ่งแวดล้อมที่มองในภาพกว้าง เช่น โครงสร้างทางการเมือง กฎหมาย สภาพสังคม วัฒนธรรม เป็นต้น 2) สิ่งแวดล้อมเฉพาะ (Specific Environment) คือ สิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อโรงเรียนโดยตรง เช่น กลุ่มคนต่างๆ ที่มีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียน

Hoy & Miskel (2001) ว่า สิ่งแวดล้อมเฉพาะของโรงเรียนได้แก่ ผู้ปกครอง นักเรียน ผู้เสียภาษี สหภาพแรงงาน สถาบันทางกฎหมาย สถาบันนิติบัญญัติ เป็นต้น และมีผลต่อโรงเรียนโดยตรง ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 แสดงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมภายนอกโรงเรียน

1.4.2 ความสำคัญของสภาพแวดล้อมภายนอก

สภาพแวดล้อมภายนอกโรงเรียน มีความสำคัญต่อโรงเรียนพอสรุปได้ดังนี้

- 1) สถานศึกษาจะต้องเป็นระบบเปิด เพราะความอยู่รอดของสถานศึกษาขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม
- 2) อิทธิพลของสภาพแวดล้อมเกิดจากระดับทางสังคม ที่มีความแตกต่างกัน และมีผลกระทบต่อ การดำเนินงานในสถานศึกษา

3) โดยทั่วไปสภาพแวดล้อมจะถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์ 2 มิติ คือ มิติของภาระ หน้าที่ (Task) และมิติของสถาบัน (Institution)

4) ภาระหน้าที่ จะครอบคลุมทั้งข้อมูลข่าวสาร และการพึ่งพาทรัพยากรซึ่งในที่นี้ได้ให้ความหมายของสภาพแวดล้อม ที่เป็นภาระหน้าที่ว่า หมายถึง สภาพการณ์ภายนอกที่มีความสัมพันธ์กับการกำหนดเป้าหมาย ทั้งที่เป็นผลสัมฤทธิ์ (Achievement) ความมีประสิทธิภาพ (Effectiveness) และความอยู่รอด (Survival) ของสถานศึกษา

5) ข้อมูลสารสนเทศ (Information) ที่เป็นสภาพแวดล้อมภายนอกหมายถึง แหล่งข้อมูลที่นำมาใช้ในการตัดสินใจ ดังนั้นความสลับซับซ้อน (Complexity) ความมีเสถียรภาพ (Stability) และความไม่แน่นอน (Uncertainty) จึงเป็นแนวคิดหลักของรูปแบบนี้

6) การพึ่งพาทรัพยากร (Resource Dependency) หมายถึงสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากความขาดแคลนทรัพยากรที่จะนำมาใช้ในการสนับสนุนการดำเนินงานของสถานศึกษา อาทิเช่น การคลัง บุคลากร ข้อมูล ข่าวสาร และองค์ความรู้ ทั้งในด้านผลผลิต และการบริการ เป็นต้น

7) ในทางตรงกันข้ามกับภาระหน้าที่ (Task Perspectives) ทฤษฎีสถาบัน (Institutional Theory) ยอมรับกันว่าสภาพแวดล้อมจะช่วยส่งเสริมสนับสนุนสถานศึกษาให้มีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับกฎ ระเบียบข้อบังคับ (Rules) และเงื่อนไขที่จำเป็นซึ่งได้แก่ กฎหมาย สังคม วิชาชีพ และการเมืองการปกครอง ที่ใช้เป็นบริบทขององค์กร

8) ทฤษฎีสถาบัน ยืนยันว่าโครงสร้างและกระบวนการของสถานศึกษาจะสะท้อนให้เห็นถึงบรรทัดฐาน ค่านิยม และอุดมการณ์ทางสังคม สำคัญของทฤษฎีนี้ อยู่ที่ว่าสภาพแวดล้อมที่เป็นประเพณีของสถานศึกษาจะใช้ยึดเหนี่ยวได้ดีกว่าวัตถุประสงค์

9) สถานศึกษาสามารถที่จะทำการบริหารจัดการ สิ่งแวดล้อมภายในเพื่อเป็นยุทธศาสตร์ในการแข่งขันกับภายนอกได้

10) สภาพแวดล้อมของสถานศึกษา อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเริ่มแรก หากมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงจะเป็นการเปลี่ยนแปลง สภาพแวดล้อมที่เป็นพื้นฐานของสถานศึกษาที่ตนมีความเชี่ยวชาญ

สภาพแวดล้อมภายนอก จะมีผลกระทบต่อปัจจัยนำเข้า (Input) โครงสร้างและกระบวนการบริหารภายใน (Internal Structure and Process) และผลผลิต (Output) ขององค์กร ดังนั้นสภาพแวดล้อมภายนอก จึงเป็นพลังขับเคลื่อนที่จะอธิบายพฤติกรรมภายในและภายนอกของโรงเรียน

จากภาพที่ 5 แสดงให้เห็นถึงอิทธิพล ของสภาพแวดล้อมที่หลากหลายจากระดับสังคมที่แตกต่างกันและมีผลกระทบต่อโรงเรียนในลักษณะที่แตกต่างกันการพัฒนาเทคโนโลยีและสารสนเทศ โครงสร้างทางการปกครอง และปทัสถานทางกฎหมายเงื่อนไขทางสังคม และค่านิยมทางวัฒนธรรม แรงผลักดันของเศรษฐกิจและการตลาดและประชากร และคุณลักษณะของประชากร ล้วนแล้วแต่มีผลกระทบต่อโครงสร้างและกระบวนการดำเนินการของสถานศึกษาทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ในท้องถิ่น จะต้องแสดงบทบาทหลักที่มีผลต่อการดำเนินการทางการศึกษา ตัวอย่างเช่น ผู้ปกครองนักเรียน ผู้เสียภาษี กลุ่มธุรกิจ สถาบันนิติบัญญัติและหน่วยงานรับรองวิทยฐานะ ทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่เป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายทางการศึกษาทั้งสิ้น

ผู้บริหารมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับการกำกับติดตาม (Monitoring) และกระบวนการวางแผน (Planning Process) บนพื้นฐานสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น บ่อยครั้งที่มีการตัดสินใจสภาพแวดล้อมในสังคมขนาดใหญ่ที่ผิดพลาด ดังนั้น ความสามารถจึงไม่ใช่เป็นเพียงอยู่ในสถานศึกษาเท่านั้น แต่จะต้องมีความสามารถและเข้าใจในสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นเป็นอย่างดีอีกด้วย การเปลี่ยนแปลงสถิติทางด้านประชากร อาทิเช่น เพศ เชื้อชาติ และเผ่าพันธุ์สิ่งเหล่านี้จะนำมาซึ่ง ความกดดัน เพื่อการเปลี่ยนแปลงในทุกสถานศึกษา ยกตัวอย่างเช่น เปอร์เซนต์ที่เพิ่มขึ้นของเด็กนักเรียนที่ขาดโอกาสเข้าเรียนในสถานศึกษา ซึ่งสถานศึกษาจะต้องดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จในการลดจำนวนของนักเรียนที่ขาดโอกาส (Pallas, Natriello and McDill, 1989) ซึ่งนักเรียนเหล่านี้สถานศึกษาจะต้องหาวิธีการอย่างมาก ที่จะให้บริการอย่างทั่วถึงนั่นก็คือ การลดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้ต่ำลง ยินยอมให้มีการขาดเรียนได้ และการยกเว้น การเรียนรายวิชาด้านอาชีพของผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ถ้าสถานศึกษาปราศจากการเปลี่ยนแปลงและมีองค์การเข้ามาบริหารจัดการศึกษาให้แก่เด็กแล้ว ก็จะเกิดปัญหาด้านประสิทธิผลของสถานศึกษา และสร้างแรงกดดันให้แก่สถานศึกษาเพิ่มมากขึ้นนั่นคือ สถิติประชากร (Demographic) ก็จะเป็นข้อเสนอแนะที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอกของสถานศึกษา ที่ถูกกำหนดโดยความไม่แน่นอนของความเจริญเติบโตก็มีความสำคัญ ถึงอย่างไรก็ตามสาระสำคัญ สภาพแวดล้อมภายนอก ขององค์การทางการศึกษามีอะไรใหม่ๆ แต่เป็นเพียงขยายขอบเขตขององค์การ ที่จะต้องเกี่ยวข้องและผลกระทบที่กว้างออกไปถึงสภาพแวดล้อมภายนอกที่เคยถูกประเมินค่าว่าอยู่ในเกณฑ์ต่ำ (Scott and Meyer, 1991) ในความเป็นจริงแล้ว Scott (1991) ได้เน้นย้ำถึงความเข้าใจ ในทฤษฎีระบบเปิด (Open Systems Theory) ว่าในทุกองค์การจะไม่มี ความสมบูรณ์เพียงพร้อมและจะต้องมีการแลกเปลี่ยนกับองค์การอื่นที่จะอยู่ในสภาพแวดล้อมนั้นทั้งนี้เพื่อความอยู่รอด Dill (1958) ได้กล่าวถึง

สภาพแวดล้อมที่เป็นภาระหน้าที่ (Task Environment) ว่าได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์ในการทำความเข้าใจกับอิทธิพลภายนอกขององค์กร สภาพแวดล้อมที่เป็นภาระหน้าที่จะครอบคลุมไปถึงสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีความสัมพันธ์กับการกำหนดเป้าหมาย (Goal Setting) ผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมาย ประสิทธิภาพ และความอยู่รอด แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับองค์กร ในการสร้างสรรค์แบบแผนการดำเนินการ และเป้าหมายมากที่สุด Scott (1998) ได้ชี้ให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมที่เป็นภาระหน้าที่ขององค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานศึกษาจะต้องมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ กล่าวคือสถานศึกษาจะต้องทำการเปลี่ยนแปลงปัจจัยนำเข้าให้กลายเป็นผลผลิต และจะต้องจัดการกับวัสดุอุปกรณ์ที่ต้องการสร้างพลังให้กับปัจจัยนำเข้าและการจัดการทางด้านการตลาด หรือผู้ซื้อที่จะมีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรในการผลิต เมื่อเป็นเช่นนี้องค์กรจะไม่มีเวลาพอเพียงในตนเอง และจะต้องมีการแลกเปลี่ยนกับสภาพแวดล้อมภายนอกเพื่อให้ได้ข้อมูลข่าวสารและทรัพยากรตามที่องค์กรต้องการ ข้อมูลสารสนเทศและการพึ่งพาทรัพยากรจะเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดของทฤษฎีสภาพแวดล้อมที่เป็นภาระหน้าที่ ในรูปแบบนี้สภาพแวดล้อมดูเหมือนจะเป็นทรัพยากรและการสำรองข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุดเน้น คือองค์กรจะบรรลุผลสำเร็จได้ โดยการพัฒนาโครงสร้างให้เข้าไปตามเงื่อนไข และควบคุมกระบวนการทำงาน ให้เป็นไปตามความต้องการของสภาพแวดล้อม (Scott, 1992, Meyer, Scott and Deal, 1992) ต่อจากนั้นความเข้าใจในสภาพแวดล้อมภายนอกจะเปลี่ยนสภาพเป็นความเคยชินหรือความเป็นสถาบัน จุดสำคัญในเรื่องนี้ก็คือเป้าหมายของงาน (Task Goals) ประสิทธิภาพและประสิทธิภาพ แทนที่จะเป็นข้อเสนอเริ่มแรกที่มีการเปลี่ยนแปลงความอยู่รอดขององค์กรเมื่อโครงสร้างและกระบวนการดำเนินการของสถานศึกษา คือกระจกที่สะท้อนให้เห็นถึงปทัสถานค่านิยม และอุดมการณ์ ที่เคยปฏิบัติกันมาในสังคม (Rowan 1993) ดังนั้นข้อมูลสารสนเทศทรัพยากรที่ต้องพึ่งพาอาศัย และขนบธรรมเนียมประเพณี จึงต้องมีการทบทวน ประเมินค่าและนำมาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาอีกต่อไป

แนวคิดเรื่องข้อมูลสารสนเทศ (Information Perspective) สภาพแวดล้อมภายนอกจะเป็นแหล่งข้อมูลสารสนเทศ ให้ผู้ตัดสินใจสามารถนำไปใช้เพื่อการคงอยู่หรือการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างและกระบวนการดำเนินงานขององค์กร ในกรณีนี้สภาพแวดล้อมจะหมายถึงข้อมูลสารสนเทศ ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในองค์กร การรับรู้ข้อมูลสารสนเทศของการตัดสินใจ จะต้องมีการเชื่อมโยงเข้ากับสภาพแวดล้อมภายนอก เพื่อให้การดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมขององค์กร (Aldrich and Mindlin, 1978) ข้อตกลงที่คงที่ คือ

การเปลี่ยนแปลงองค์กรจะถูกขยาย โดยตัวแปร ที่เกิดจากการรับรู้ข้อมูลสารสนเทศที่เป็นสภาพแวดล้อมภายนอกของผู้ตัดสินใจยกตัวอย่างเช่น มีความสำคัญอย่างไรที่

ผู้บริหารจะต้องรู้ข้อมูลสารสนเทศของอาจารย์ในภาควิชา ที่ต้องการทำกรอบหลักสูตรใหม่ โดยจะต้องสอบถามความต้องการชุมชนเพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจด้วย

1. แบบของสภาพแวดล้อมข้อมูลสารสนเทศ (A Typology of Information Environment) รูปแบบเฉพาะข้อมูลสารสนเทศถูกนำมาใช้ในมิติต่างๆ กันแนวคิดที่ต่อเนื่องของความสลับซับซ้อน (Complexity) ความมีเสถียรภาพ (Stability) และความไม่แน่นอน(Uncertainty) รูปแบบที่สร้างขึ้นโดย Emery และ Thist (1965), Thompson (1967), Lawrence and Lorsch (1967), Duncan (1972), Jurkovich (1974) เป็นต้น ความชัดเจนที่มีมากขึ้น และการอธิบายในแต่ละแนวคิดนั้นทำให้มีกลุ่มของแนวคิดใน 2 มิติ คือ มิติความสลับซับซ้อนของสภาพแวดล้อม (Environmental Complexity) โดยเริ่มจากง่าย ๆ ไปสู่ความสลับซับซ้อน และมิติความมีเสถียรภาพของสภาพแวดล้อม (Environmental Stability) โดยเริ่มจากความคงที่ไปสู่ความไม่คงที่ เป็นต้น ความสลับซับซ้อนของสภาพแวดล้อม (Environmental Complexity) คือช่วงระยะปกติธรรมดาไปถึงความสลับซับซ้อน จะเป็นส่วนหนึ่ง ที่มีลักษณะคล้ายๆ กับการเชื่อมโยงต่อกันของหน่วยงานต่างๆ ในองค์กรที่จะต้องมีความสัมพันธ์กัน สภาพแวดล้อมอย่างง่ายหรือปกติธรรมดา (Simple Environments) จะมีความสัมพันธ์กับหน่วยงานจำนวนน้อย ที่อยู่ภายในกลุ่มเดียวกันและจะไม่มีเชื่อมโยงกับหน่วยงานในองค์กรที่จะต้องนำผลการดำเนินการมาเปรียบเทียบกัน ส่วนสภาพแวดล้อมที่มีความสลับซับซ้อน จะมีความสัมพันธ์กับหน่วยงานเป็นจำนวนมาก และเชื่อมโยงกันอย่างเป็นเอกภาพที่จะแสดงให้เห็นถึงความมีอิทธิพลสำคัญขององค์กร ถ้าความสลับซับซ้อนภายในมีเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย (Daft, 1989) ยกตัวอย่างเช่น ในสถานศึกษา จำนวนและความเสี่ยงของนักเรียน จะเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสลับซับซ้อนของสภาพแวดล้อมถ้าสถานศึกษามีความปรับตัวให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะทางก็จะมีความหลากหลายประเภท นักแนะแนว นักจิตวิทยา ผู้ให้คำปรึกษา และผู้ทำหน้าที่ทำทางด้านสังคมจะมีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้อง

ความมีเสถียรภาพของสิ่งแวดล้อม (Environmental Stability) คือช่วงของความมั่นคง ไปจนถึงความไม่มั่นคงนั้น เป็นการขยายสภาพแวดล้อม ที่เกิดจากการเคลื่อนย้าย หรือการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่คงที่ (Stable Environments) เป็นเหตุการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยหรือการเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆ สภาพแวดล้อมที่ไม่คงที่ (Unstable Environments) เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันทันทีทันใดหรือเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความมีเสถียรภาพ (Stability) จะเกิดขึ้นสถานการณ์ที่มีความสัมพันธ์กับคงที่ ที่เหมือนอยู่กับสถานการณ์ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง หรือในการเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆ ความไม่แน่นอนจะมีเพิ่มมากขึ้นในสถานการณ์ที่เกิดความสูญเสียหรือมีความมั่นคง เงื่อนไขที่จะทำให้เกิดความไม่แน่นอน คือคำนิยาม

และสภาพแวดล้อมที่ไม่สามารถทำนายได้ (Jurkovich, 1974) สำหรับผู้บริหารในสถานศึกษานั้น การสร้างความรู้สึกรู้สึกที่มั่นคง เป็นเหตุการณ์เกิดจากความกดดัน ทางสังคมประการหนึ่งด้วย (McCabe and Dutton, 1993)

1) แกนปกติธรรมดาไปสู่ความสลับซับซ้อน (Simple to Complex Axis) หมายถึงจากความเป็นหนึ่งเดียวกับไปสู่ความหลากหลาย(Homo-geneous to Diverse)จากความไม่เชื่อมโยง (Unlinked to Linked) จากตามอำเภอใจไปสู่ความเป็นกลุ่มและจากสมาชิกเล็กน้อยไปสู่สมาชิกจำนวนมาก

2) แกนความคงที่ไปสู่ความไม่คงที่ (Stable to Unstable Axis) หมายถึง จากคงที่ไปสู่การเคลื่อนย้าย (Static to Shifting) จากความสงบเสงี่ยมไปสู่ความวุ่นวายจากความ สามารถในการทำนาย ไปสู่ความไม่สามารถในการทำนาย และจากไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การเปลี่ยนแปลงเป็นต้น

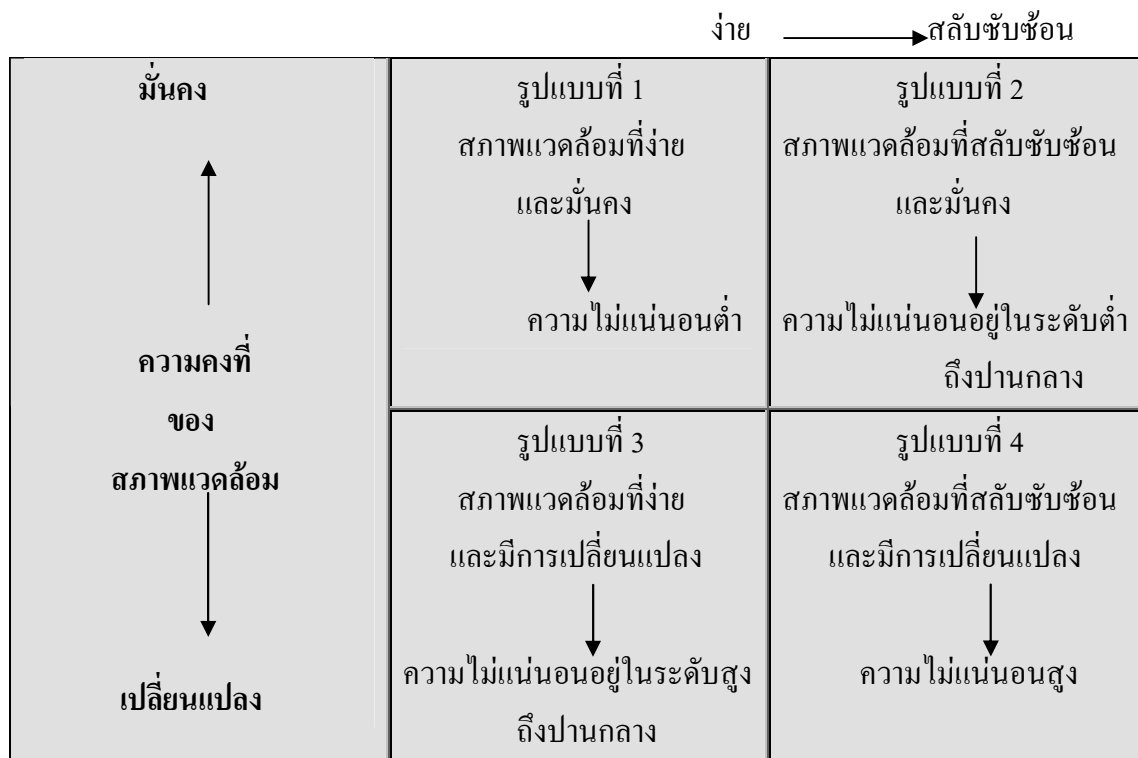
การนำมาผนวกเข้าหากันระหว่าง 2 มิติ ได้แก่ ความสลับซับซ้อน และความคงที่ ที่ทำให้เกิดรูปแบบรายการ 4 ประการ ซึ่งแต่ละรายการจะพรรณนาถึงระดับของความคาดหวังที่ไม่แน่นอนของสภาพแวดล้อม

2. ความไม่แน่นอนของสภาพแวดล้อม (Environment Uncertainty)

ความไม่แน่นอนของสภาพแวดล้อม คือ ความไม่สามารถคาดการณ์การดำเนินการขององค์กรได้ถูกต้อง ทั้งนี้เพราะสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นเงื่อนไขจะเป็นอุปสรรคขัดขวาง การได้รับข้อมูลสารสนเทศที่เหมาะสม (Milliken, 1987, McCabe and Dutton, 1993) ความไม่แน่นอน เป็นปัญหาพื้นฐานในการดำเนินการขององค์กรที่มีผลกระทบต่อกระบวนการทางการบริหาร (Thompson, 1967)

Duncan (1972) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ถ้าสภาพแวดล้อมถูกจัดให้เป็นไปตามรูปแบบที่ 1 คือ เป็นสภาพแวดล้อมที่ง่ายและมั่นคงไปถึงรูปแบบที่ 4 เป็นสภาพแวดล้อมที่สลับซับซ้อนและมีความไม่มั่นคงแล้ว ระดับของความไม่แน่นอนและสลับซับซ้อนนั้นมีลักษณะ ที่จะทำให้เกิดการชักถามและนำเสนอสงสัย

ความสลับซับซ้อนของสภาพแวดล้อม

ภาพที่ 6 แสดงรูปแบบการบูรณาการสภาพแวดล้อมและความไม่แน่นอนขององค์กร

ถ้าสภาพแวดล้อมที่มีความสลับซับซ้อน และมีความไม่มั่นคงมากขึ้นแล้ว ความไม่แน่นอนของสภาพแวดล้อมจะมีเพิ่มตามไปด้วย

ในระดับของความไม่แน่นอนจะถูกกำหนดโดยประเภทหรือชนิด ความชัดเจน (Clarity) และจำนวนของข้อมูลสารสนเทศ (Amount of Information) ที่ผู้ทำหน้าที่ในการตัดสินใจ การมีแนวโน้มที่จะใช้เป็นเงื่อนไขในการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม ดังนั้นเมื่อความไม่แน่นอนมีสูงก็จะมีผลต่อสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของผู้บริหารอย่างน้อยที่สุด 5 ประการ (Hoy and Miskel, 2001) คือ

- 1) ความจำเป็นในการค้นหาข้อมูลสารสนเทศเพิ่มเติมหรือข้อมูลสารสนเทศใหม่จากสภาพแวดล้อม
- 2) การพิจารณาความเป็นไปได้ของผลผลิตจะมีความชัดเจนน้อยกว่า

- 3) ทางเลือกในการดำเนินงานเพื่อให้ได้ผลผลิตจะไม่สามารถทำนายได้และก่อให้เกิดความเสี่ยงมากขึ้น
- 4) ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีจะมีความยากลำบากต่อการสื่อสารและการนำไปปฏิบัติ
- 5) สภาพของผลผลิตอันเนื่องมาจากการตัดสินใจจะไม่ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใดๆ เลย

เมื่อต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนของสภาพแวดล้อม นักการศึกษาและสถานศึกษา จึงพยายามที่จะหาทางแก้ไข โดยการตั้งหน่วยงานเฉพาะหรือโครงการพิเศษขึ้นมาดำเนินการกับปัญหานั้นๆ โดยสถานศึกษาจะต้องปรับปรุงผลผลิตให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม นั่นคือ โรงเรียนจะต้องกำหนดโครงสร้างและกระบวนการให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจสภาพแวดล้อมภายนอกของตน (Miller.1992, Pennings, 1992) โดยให้ความสนใจในหลายๆ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน ตัวอย่างเช่น หน่วยงานเฉพาะ (Special Units) ซึ่งได้แก่ สำนักงานข้อมูลสารสนเทศข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาล ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุมชน การศึกษาเฉพาะทางสารสนเทศทางธุรกิจ ที่ตั้งขึ้นมาเพื่อใช้ในการกำกับติดตามการดำเนินงาน

Karper & Boyd (1988) ได้ศึกษาการจัดทำนโยบายการศึกษาของรัฐในช่วงความไม่แน่นอนของสภาพแวดล้อมมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดทำนโยบาย ที่มีผลมาจากการเพิ่มคุณภาพการศึกษา ที่เกิดจากการรายงานผลของสมาคมการศึกษาของสหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ. 1983

สังเกตเห็นว่า ผู้ว่าการรัฐส่วนใหญ่ได้ยึดถือการปฏิรูปการศึกษาเป็นจุดเริ่มต้น ดังนั้นความไม่แน่นอนในสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา และการศึกษา จึงมีบทบาทอย่างชัดเจน นักวิจัยในกลางทศวรรษที่ 1980 การเปลี่ยนแปลงเริ่มแรก ที่ต้องดำเนินการสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม ที่สนใจทางการศึกษาพิเศษ ซึ่งกลุ่มเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากความขัดแย้ง และการแข่งขันไปสู่ความร่วมมือกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ถ้าสภาพแวดล้อมทำให้เกิดความวุ่นวายแล้วความจำเป็นที่จะต้องปรับตัวใหม่โดยเปลี่ยนแปลงจากการแข่งขัน ไปสู่ตกลงร่วมกันอย่างหลากหลาย

การศึกษาครั้งนี้ มีเงื่อนไขที่แตกต่างไปจากความคงที่ของสภาพแวดล้อม Lawrence & Lorsch, (1967) ได้ทำการศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับผู้ตัดสินใจขององค์กรในเรื่องสภาพแวดล้อมทางด้านอุตสาหกรรมที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาความสลับซับซ้อน และประสิทธิภาพแวดล้อม ซึ่งข้อค้นพบได้ข้อสรุปที่ให้การสนับสนุนข้อค้นพบ ในระยะเริ่มแรกของ Dill (1958, หน้า 409-443) เมื่อองค์กรต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่มีความสลับซับซ้อนและ

ความเปลี่ยนแปลงแล้ว องค์กรจะรักษาและเพิ่มประสิทธิผลได้ด้วยโครงสร้างขององค์กรที่มีความยืดหยุ่น คล้ายๆ กับการกระจายอำนาจ จะตอบสนองสภาพเช่นนั้นได้อย่างเหมาะสม และถ้าสภาพแวดล้อมมีความไม่แน่นอนมากยิ่งขึ้น แบบแผนที่ต้องการก็จะต้องมีมากขึ้นตามไปด้วยวิธี ที่จะทำให้บรรลุผลสามารถดำเนินการได้ตามสถานการณ์ที่ถูกลำเอียงใช้ในการตัดสินใจนั้นคือข้อมูลสารสนเทศจะมีความสำคัญมากกว่าการดำเนินงานตามสายการบังคับบัญชา

Duncan (1972) ได้ทำการทดสอบรูปแบบของ Thompon และ Lawrence & Lorsch อย่างละเอียดและได้ค้นพบข้อสนับสนุนความคิดของความไม่แน่นอนที่เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญจะมีลักษณะที่สอดคล้องกับรูปแบบที่ 1 รูปแบบที่ 2 ต่อด้วยรูปแบบที่ 3 และต่อไปยังรูปแบบที่ 4 ดังภาพที่ 6.2 สภาพแวดล้อมที่มั่นคงและคงที่ ก็ก่อให้เกิดความชัดเจนแก่องค์กรและความสลับซับซ้อนและความไม่แน่นอน จะก่อให้เกิดความชัดเจนต่อองค์กรมากที่สุดเช่นกัน ยิ่งไปกว่านั้น ถ้าสภาพแวดล้อมมีความแน่นอนต่ำ ก็จะส่งผลอย่างสำคัญต่อความไม่แน่นอนมากกว่าสภาพที่มีความสลับซับซ้อนสูงอย่างไรก็ตามในทุกรูปแบบต่างๆ ปฏิสัมพันธ์ภายในต่อความไม่แน่นอนของสภาพแวดล้อมที่เพิ่มขึ้น คล้ายๆ กับการค้นพบนั้นอยู่ที่ระดับของความไม่แน่นอนที่สูงกว่าจะก่อให้เกิดนวัตกรรมได้มากกว่า ด้วยวิธีการค้นหาโดยการปรับปรุงตัวเพื่อการเปลี่ยนแปลงและระดับเพิ่มขึ้นของนวัตกรรม จะก่อให้เกิดการรับรู้ในความไม่แน่นอนของผู้บริหาร

ยิ่งไปกว่านั้น การรับรู้ในความไม่แน่นอนและความแน่นอน จะมีผลกระทบต่อผู้ประกอบการน้อยกว่าผู้บริหารเมื่อเป็นเช่นนี้ Hoy and Miskel, (2001, หน้า 259) จึงได้สรุปคุณลักษณะการรับรู้ข้อมูลสารสนเทศไว้ดังนี้

1) สารระสำคัญของการรับรู้ข้อมูลสารสนเทศ จะอยู่ที่การรับรู้ของผู้ตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมของตนมากกว่าคุณลักษณะที่เป็นจริง ดังนั้นโครงสร้างภายในและกระบวนการดำเนินงานจึงมีอิทธิพลเป็นอย่างสูงแต่ก็มีได้หมายความว่า จะต้องค้นหาสภาพแวดล้อมจากภายนอกทั้งหมด

2) การรับรู้ความไม่แน่นอนของสภาพแวดล้อมจะมีผลกระทบต่อระดับความยืดหยุ่นและสายการบังคับบัญชาขององค์กรถ้าสภาพแวดล้อมมีความไม่แน่นอนมากกว่าองค์กรก็จะต้องมีความยืดหยุ่นและเปลี่ยนแปลงมากตามไปด้วย นั่นคือมีรูปแบบที่เป็นทางการน้อยที่สุด และมี ศูนย์รวมของการดำเนินงานน้อยที่สุดอีกด้วย

3) การศึกษาเริ่มแรกๆ จะต้องอยู่บนฐานของการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่นำมาใช้วัดองค์ประกอบของสภาพแวดล้อม ตามที่สมาชิกขององค์กรรับรู้ ดังนั้น การวิจัยด้านนี้จึงมุ่งไปที่เสริมการรับรู้ข้อมูลสารสนเทศ

แนวคิดการพึ่งพาทรัพยากร (Resource-Dependence Perspective) ในกรณีที่องค์กรขาดแคลนทรัพยากร และเทคนิคกระบวนการ ในการทำงานตามองค์ประกอบ 4 ประการ ของทรัพยากรสภาพแวดล้อม ได้แก่ 1) การคลังและบุคลากร 2) สารสนเทศและความรู้ต่างๆ เช่น ผลงานวิจัย 3) การพัฒนา และการประเมินโครงการ 4) ผลผลิตและการให้บริการ (Products and Service) เช่น อุปกรณ์การเรียนการสอน การให้บริการทดสอบเป็น (Aldrich, 1972)

ทรัพยากรสภาพแวดล้อม (Environmental Resource) หากมีความสมบูรณ์แล้วจะมีความสัมพันธ์กับปัจจัยนำเข้าเพื่อความสำเร็จขององค์กร กล่าวคือ เมื่อมีทรัพยากรมากก็สามารถนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายได้ง่ายขึ้น

การพึ่งพา (Dependence) หมายถึง การขยายความต้องการเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่มีความหลากหลายอยู่ในสภาพแวดล้อม สำหรับในวงการศึกษา นั้น การพึ่งพาจะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับความต้องการขององค์กรทางการศึกษา เพื่อที่จะควบคุมทรัพยากรขององค์กรอื่นและมีความสัมพันธ์ที่ตรงกันข้ามกับการมีทรัพยากรที่หลากหลายจากองค์กรอื่นอีกเช่นกัน (Hoy and Miskel, 2001, หน้า 260) นั่นคือสถานศึกษาจะสามารถดำเนินงานให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายได้ หากปราศจากทรัพยากรที่จะนำมาใช้ในการดำเนินการจากองค์กรอื่น นั่นคือสถานศึกษามีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาองค์กรอื่น ในขณะที่เดียวกันถ้าทรัพยากรถูกนำมาใช้ในการดำเนินการแล้วผู้ให้การสนับสนุน จะมีอำนาจสถานศึกษา อำนาจในลักษณะนี้องค์กรที่ให้ การสนับสนุนจะมีวิธีการควบคุมการดำเนินการอยู่ 2 วิธี คือ ตัดสินใจว่าจะให้ทรัพยากรตามที่สถานศึกษาต้องการหรือไม่ และจะ ได้มาซึ่งทรัพยากรตามที่สถานศึกษาต้องการด้วยวิธีใด

สาระสำคัญของการแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรก็คือการพัฒนาการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันระหว่างองค์กรในสภาพแวดล้อม ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการพึ่งพาจึงเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างองค์กร โดยมีใจเรื่องการหลีกเลี่ยงของแต่ละองค์กร (Aldrich and Mindlin, 1978) สิ่งก็ตามมาก็คือการพึ่งพาทรัพยากรจะมีมากขึ้นและทำให้องค์กรต่างๆ มีการติดต่อกันมากขึ้นด้วย

การเงินของสถาบันศึกษา (School Finance) ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่จะต้องมีการพึ่งพาอาศัย ถ้าการเงินจากภาษีของท้องถิ่น และทุนสนับสนุนจากรัฐบาลมีแนวโน้มลดลงแล้วสถานศึกษาในชุมชนจะมีความต้องการเพิ่มมากขึ้นในการสร้างความมั่นใจที่เหมาะสมกับกฎหมาย ทั้งนี้เพราะเปอร์เซ็นต์การรับงบประมาณส่วนใหญ่ ของสถานศึกษามักจะ ได้จากรัฐบาล ดังนั้นการ

พึ่งพาของสถานศึกษา ชุมชนของรัฐจึงมีความชัดเจน นั่นคืออำนาจรัฐที่อยู่เหนือกว่าสถานศึกษาอันได้แก่ สถานนิติบัญญัติ และสำนักงานทางการศึกษา จึงสามารถสั่งการไปยังสถานศึกษาชุมชนให้มีการปรับปรุงการศึกษาได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านมาตรฐานหลักสูตรและคุณภาพของการศึกษา เป็นต้น

ฐานความคิดเบื้องต้น ของทฤษฎีการพึ่งพาทรัพยากร คือ ถ้าองค์กรไม่สามารถที่จะเก็บรักษาทรัพยากรภายในของตนเองได้แล้ว องค์กรจะต้องดำเนินการแลกเปลี่ยนทรัพยากรสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับความต้องการของตน องค์กรภายนอกอาจจะไม่ยอมรับผลผลิตขององค์กร แต่มีความต้องการที่จะดำเนินการหรือเปลี่ยนแปลงองค์กรหรืออีกนัยหนึ่ง องค์กรจะสูญเสียความมีอิสระ และจะต้องตกเป็นเครือข่ายที่จะต้องพึ่งพาอาศัยแบบภายใน (Interdependencies) กับองค์กรอื่น (Hoy and Miskel, 2001, หน้า 260)

การควบคุมพฤติกรรมองค์กรจากภายนอก จึงมีความเป็นไปได้โดยที่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้แน่นอน ถ้าองค์กรไม่สามารถตอบสนอง ความต้องการสภาพแวดล้อมของตนได้แล้ว องค์กรก็ไม่สามารถที่จะเจริญรุ่งเรือง และไม่สามารถที่จะอยู่รอดได้ ดังนั้นรูปแบบการพึ่งพาทรัพยากร จึงให้ความสำคัญกับองค์กร ที่สามารถปรับตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้และจะให้ความสำคัญกับองค์กร ที่สามารถปรับปรุงตนเองให้สามารถอยู่รอด (Scott, 1998)

นอกจากองค์กรจะต้องพึ่งพาสภาพแวดล้อมของตนแล้ว องค์กรต้องควบคุมดูแลทรัพยากรเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงการพึ่งพางค์กรอื่น และพยายามทำให้องค์กรอื่นกลับมาพึ่งพางค์กรของตน ดังนั้นรูปแบบการพึ่งพาทรัพยากร จึงเป็นภาพร่างขององค์กรในการดำเนินการและมีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงที่จะต้องสนองความต้องการของสภาพแวดล้อมของตนเองเป็นอย่างดี ผู้บริหารจะต้องดำเนินการกับสภาพแวดล้อมให้ได้ดีพอๆ กันกับองค์กรของตน ซึ่งในความเป็นจริง Preffer (1976) ได้กล่าวว่า การจัดการกับสภาพแวดล้อม อาจมีความสำคัญมากกว่าการจัดการกับองค์กร จะต้องดำเนินการวางแผนเพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมอย่างจริงจัง องค์กรต้องมีความพยายามที่จะเข้าใจความไม่แน่นอน และการพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน ด้วยการร่วมมือ (Merger) การเสริมสร้างเสถียรภาพร่วมกัน (Consolidation) หรือช่วยเหลือกัน (Partially) ด้วยการเพิ่มขยายสมาชิก (Cooptation) หรือการแลกเปลี่ยนบุคลากรระหว่างองค์กร ความพยายามในการดำเนินการที่จะให้ความสัมพันธ์กับองค์กรอื่นเกิด ความมั่นคงนั้น ควรใช้กลยุทธ์ช่องว่างของกฎหมายมาวางแผนร่วมกันอย่างแจ่มชัด ยกตัวอย่างเช่น องค์กรทางศึกษาคควรมีการตั้งกลุ่มให้คำปรึกษาภายนอก ประกอบด้วยผู้นำแต่ละองค์กร ที่มีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

1. การวิจัยและการประเมินผล แนวคิดการพึ่งพาทรัพยากร (Research and Evaluation and Resource Dependency Perspective)

Aiken and Hage (1968) พบว่าหากมีการกำหนดการพึ่งพาภายในองค์กรแล้ว ปัญหาการประสานงาน และการควบคุมภายในจะมีมากขึ้น การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าองค์กรที่มีโครงการความร่วมมือมากและมีระดับความพึ่งพาสูง องค์กรนั้นจะเป็นองค์กรที่มีความสลับซับซ้อน มีกระบวนการตัดสินใจแบบรวมศูนย์ หากมีนวัตกรรมมากจะมีการติดต่อสื่อสารภายในบ่อยครั้งมากขึ้น แต่หากเป็นองค์กรที่มีแบบแผนน้อย จะมีความร่วมมือกันเช่นกัน ดังนั้นการพึ่งพาองค์กรพึ่งพาองค์กรอื่นสูงแล้ว ความเป็นระเบียบแบบแผนและมาตรฐานโครงการขององค์กรจะต่ำ

กล่าวโดยสรุปสาระสำคัญของทฤษฎีการพึ่งพาทรัพยากร (Resource Dependency Theory) อยู่ 3 ประการ (Aldrich and Mindlin, 1978) คือ

1) ถ้าองค์กรมีการพึ่งพาสภาพแวดล้อม เพื่อให้เกิดความมั่นคงของทรัพยากรมากขึ้น องค์กรจะต้องแสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่น และปรับโครงสร้างให้มีลักษณะของความไม่แน่นอนทางมากขึ้น มีการลดมาตรฐาน และมีการดำเนินการแบบรวมศูนย์

2) การพึ่งพาทรัพยากรภายนอกบ่อยๆ จะนำไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรที่ต้องทำโครงการร่วมกันเพิ่มมากขึ้น

3) การวิจัยจะเป็นรากฐานเอกสารสำคัญของข้อมูลทั้งที่เกิดจากการสังเกตและวิธีการอื่นๆ ที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์

ข้อความต่างๆ ล้วนนำมาจากการพึ่งพาทรัพยากร ผสมผสานกับแนวคิดแบบไม่เป็นทางการจึงทำให้เกิดคำถามว่า “ทำอะไรจึงทำให้สภาพแวดล้อมที่ไม่แน่นอนลดลงโดยปราศจากการเพิ่มการพึ่งพา” (Wood & Gray, 1991, หน้า 141)

2. การจัดการข้อมูลสารสนเทศกับสภาพแวดล้อมทางทรัพยากร (Administering Information and Resource Environment)

ผู้บริหารจะต้องพยายามจัดการกับสภาพแวดล้อมภายนอกเพื่อให้การดำเนินงานภายในของโรงเรียนบรรลุตามเป้าหมาย ควรดำเนินการดังนี้

2.1 กลยุทธ์การแข่งขันภายใน (Internal Coping Strategies) เพื่อให้มีการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานภายในโรงเรียน

นอกจากจะใช้กลยุทธ์เพื่อการแข่งขันภายในแล้ว ยังมีกลยุทธ์ย่อยต่างๆ นำเข้ามาใช้ เช่น กลยุทธ์สร้างเกาะป้องกัน (Buffering) เป็นต้น ระหว่างองค์การกับสภาพแวดล้อมภายนอกองค์การ โดยนำเอางานสำคัญในโรงเรียนมาสร้างเป็นเกราะป้องกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เช่น หากผู้ปกครองนักเรียนที่เกี่ยวข้องกับครู ผู้บริหารอาจสร้างกันชนทางสาระเชิงเทคนิค อธิบายให้ผู้ปกครองทราบก่อนจะถึงตัวครู เป็นต้น

สภาพแวดล้อมภายนอกโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างในโรงเรียนดัง
ภาพที่ 6

การจำแนกเป็น 2 มิติ ทำให้โครงสร้างขององค์การมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ เมื่อสภาพแวดล้อมเป็นไปอย่างเรียบง่าย โครงสร้างและกระบวนการภายในจะเป็นไปอย่างเรียบง่ายด้วย อย่างไรก็ตามหากสภาพแวดล้อม มีความสลับซับซ้อนมากขึ้นองค์การจะมีหน่วยงานต่างๆ เพื่อวิเคราะห์ และหาความสัมพันธ์ของข้อมูลสารสนเทศในสภาพแวดล้อมของตนมากขึ้น เมื่อสภาพแวดล้อมมีความคงที่แน่นอน การจัดการภายในมีแนวโน้มว่าจะเป็นงานประจำ เป็นทางการ และมีศูนย์กลาง นั่นคือ จะเป็นโครงสร้างขององค์การแบบจักรกลแต่ถ้าความไม่แน่นอนมีเพิ่มมากขึ้น กระบวนการและโครงสร้างขององค์การ มีแนวโน้มที่จะเป็นทางการและมีศูนย์กลางน้อยลง นั่นคือโครงสร้างขององค์การแบบการเปลี่ยนแปลง ยิ่งไปกว่านั้นการวางแผนจะมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะองค์การมีความจำเป็นจะต้องลดความไม่แน่นอนด้วยการคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงในอนาคต

2.2 กลยุทธ์การแข่งขันระหว่างองค์การ (Enter organizational Coping Strategies) March (1981) คาดการณ์ว่าในส่วนขององค์การที่สร้างขึ้นมียุทธศาสตร์ที่สำคัญ 2 ประการที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการกับสภาพแวดล้อมภายนอก คือ 1) การตั้งเครือข่ายที่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อกัน 2) การร่วมมือกันในหมู่สมาชิกหรือกลุ่มผู้สนใจ (อ้างอิงใน ทร สุนทรา ยุทธ, 2551, หน้า 104-118)

2. การขัดเกลาทางสังคม

2.1 ความหมายและกระบวนการทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคมเป็นคำที่นักวิชาการและคนทั่วไปในปัจจุบันรู้จักและเข้าใจร่วมกันว่ามาจากคำว่า Socialization ในภาษาอังกฤษ ทั้งนี้เพราะเมื่อประมาณ 40 ปีเศษมาแล้ว คำในภาษาอังกฤษนี้มักนิยมแปลว่า การอบรมให้รู้ระเบียบสังคมบ้าง สังคมประติบัติบ้าง สังคมกรรมบ้าง ขณะที่ในความเข้าใจร่วมกันคือ การอบรมสั่งสอนควบคู่ไปกับการเลี้ยงดูเด็กที่อยู่ในสังคม

การขัดเกลาทางสังคมเป็นเรื่องที่นักวิชาการหลายสาขาเห็นความสำคัญและอยู่ในสายวิชาเหล่านั้น เช่น นักสังคมวิทยา นักมานุษยวิทยา นักจิตวิทยา นักจิตวิทยาสังคมนักปรัชญาเป็นต้น ทั้งนี้เพราะการขัดเกลาทางสังคมมีผลต่อพฤติกรรมและการพัฒนาพฤติกรรมบุคคลอย่างมากเราจึงมาพิจารณาความหมายของคำนี้ร่วมกันดังนี้

คันแคน (Duncan) เขียนไว้ว่า “การขัดเกลาทางสังคมคือกระบวนการเรียนรู้ระยะยาวของมนุษย์ซึ่งจะทำให้บุคคลได้เรียนรู้ค่านิยมหลักสำคัญๆ ในสังคม รวมทั้งรูปแบบ สัญลักษณ์ในระบบสังคมที่บุคคลนั้นๆ เป็นสมาชิกและนำมาใช้เป็นบทบาทต่อการแสดงออก”

เมอร์เซอร์ และเมอร์ตัน (Mercer and Merton) อธิบายว่า การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลมีการเรียนรู้และรับวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีบรรทัดฐานทางสังคมอุปนิสัย คุณค่าของระบบสังคมที่ตนอยู่ไว้เป็นของตน และยอมทำตามกฎเกณฑ์ของสังคมในชีวิตประจำวันจนกลายเป็นนิสัย

ซีคอร์ด และแบคแมน (Secord and Backman) กล่าวว่า “เป็นกระบวนการกระทำต่อกันระหว่างบุคคล โดยที่พฤติกรรมบุคคลจะต้องทำตามความคาดหวังของกลุ่มหรือมีพฤติกรรมเหมาะสมตามความมุ่งหวังของผู้ใหญ่”

บรูม (Broom) และเซลซนิก (Selznick) อธิบายไว้สองความหมาย กล่าวคือ “ในแง่สังคมหมายถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมและการทำให้บุคคลมีวิถีชีวิตที่เป็นระเบียบ และในแง่ของแต่ละบุคคล เป็นกระบวนการที่ทำให้คนเปลี่ยนจากชีวอินทรีย์เป็นมนุษย์สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ และปฏิบัติตามค่านิยม อุดมคติ และระดับความทะเยอทะยาน”

ทิตายา สุวรรณะชญ ให้ความหมายกะทัดรัดว่า “การขัดเกลาทางสังคมคือการฝึกหัดให้บุคคลรู้จักเอาบทบาทไปใช้เมื่อมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลอื่น”

จะเห็นได้ว่าความหมายของคำว่า การขัดเกลาทางสังคมมีความคล้ายคลึงกันซึ่งอาจให้คำจำกัดความใหม่ได้ดังนี้

การจัดেলাทางสังคม คือกระบวนการ (Process) ที่สังคมหรือกลุ่มสั่งสอนโดยตรง หรือโดยอ้อมให้ผู้ที่จะเป็นสมาชิกของกลุ่มได้เรียนรู้และรับเอาระเบียบวิธีกฎเกณฑ์ ความประพฤติ และค่านิยมต่างๆ ที่กลุ่มได้กำหนดไว้เป็นระเบียบของความประพฤติและความสัมพันธ์ของสมาชิกของสังคมนั้น

2.2 กระบวนการของการจัดেলাทางสังคม

จากความหมายดังกล่าวมาแล้ว เราจะได้คำตอบว่า ทำไมบุคคล คนหนึ่งจึงรู้ว่าเมื่อตนอยู่ในฐานะตำแหน่งหนึ่งก็ย่อมมีบทบาทหนึ่ง ทั้งนี้เพราะบุคคลนั้นได้เรียนรู้และยอมรับบทบาทของแต่ละฐานะตำแหน่งนั้นการจัดেলাทางสังคมนี้เป็นกระบวนการที่ทุกคนจะต้องผ่านมานับ ตั้งแต่คลอดออกมาเป็นทารก และกลุ่มสังคมกลุ่มแรกที่ทำหน้าที่ให้การอบรมจัดেলাทางสังคมให้เกิดการเรียนรู้ได้แก่ครอบครัว

เมื่อทารกเกิดขึ้นจากครอบครัวอันได้แก่ สามีภรรยาซึ่งมีสถานภาพเป็นผู้ให้กำเนิดคือ พ่อ และแม่ ซึ่งมีญาติผู้ใหญ่ของแต่ละฝ่าย แล้วแต่จะกำหนดเรียก เช่น ในสังคมไทย คือ ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา หรือย่อนให้ลึกลับกว่านั้นอาจเป็น ปู่ทวด ย่าทวด เป็นต้น ข้อเท็จจริงเกิดขึ้นก็คือจากทารก เป็นเด็กเติบโต ตามลำดับ เวลาที่ผ่านไป คนๆ นั้นจะมีลักษณะชีวภาพเกือบทั้งหมดหรือบางส่วนคล้ายคลึงกับพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ของเขา ลักษณะที่ว่ามี เช่น โครงสร้างทางกระดูก สีผิว สีตา เป็นต้น หรือมีบางอย่างที่ไม่สามารถมองเห็นได้ในระยะแรก แต่มาปรากฏภายหลัง เช่น โรคเบาหวาน โรคหืดหอบ สายตาสั้น เป็นต้น

ลักษณะดังกล่าวทั้งหมดนี้คือสิ่งที่บุคคลได้รับถ่ายทอดโดยกำเนิด เรียกว่าพันธุกรรม หรือกรรมพันธุ์ ที่เป็นองค์ประกอบแรกของความเป็นคน ส่วนองค์ประกอบที่สองคือ การจัดেলাทางสังคม หรือสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้บุคคลเป็นคน โดยสมบูรณ์ ซึ่งเขียนสั้นๆ ได้ดังนี้

$$\text{ความเป็นคน} = \text{กรรมพันธุ์} + \text{การจัดেলাทางสังคม}$$

การจัดেলাทางสังคม เป็นลักษณะที่ปรากฏเฉพาะในสังคมมนุษย์เท่านั้น เพราะมนุษย์มีส่วนได้เปรียบในคุณลักษณะทางร่างกายและสมองที่แตกต่างจากสัตว์ประเภทอื่นกล่าวคือ มนุษย์มีความสามารถในการเรียนรู้มากกว่าสัตว์ประเภทอื่น มนุษย์มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ซึ่งเป็นคุณสมบัติทางชีวภาพของมนุษย์ที่ติดตัวมาแต่เกิด ทำให้สามารถเรียนรู้ และจดจำได้มากขึ้นตามกาลเวลาที่ผ่านไป มนุษย์ผ่านกระบวนการจัดেলাทางสังคมโดยเฉพาะการรู้จักใช้ภาษาที่มนุษย์ใช้เป็นสัญลักษณ์ในการติดต่อความหมายทำความเข้าใจระหว่างกัน มนุษย์สามารถใช้ภาษาอบรมสั่ง

สอนและเรียนรู้ได้ ภาษาทำให้มนุษย์สร้างความคิดเห็น สะสม รวบรวม ความรู้ ทำที่ แบบ พฤติกรรมต่างๆ และถ่ายทอดให้ผู้อื่น ในภาษาพูดมนุษย์สามารถแสดงถึงความรู้สึก อารมณ์ ความ ต้องการต่างๆ ได้อย่างชัดเจน และในภาษาเขียนซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นมรดกทางสังคมที่สืบต่อ เนื่องกันมาหลายร้อยหลายพันปี

มนุษย์ที่ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมด้วยภาษาตัวเองทำให้มนุษย์เป็นคนโดย สมบูรณ์ในขณะที่สัตว์แม้จะมีความเฉลียวฉลาด แต่ขาดภาษาและไม่มีกระบวนการขัดเกลาทาง สังคม ทั้งนี้ เพราะสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้มีพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตของมันด้วยสัญชาตญาณ เพราะฉะนั้นความเป็นคน โดยสมบูรณ์จึงต้องมีองค์ประกอบ 2 ส่วน ด้วยกันคือ คุณสมบัติทาง ชีวภาพ และการขัดเกลาทางสังคมมีงานวิจัยหลายชิ้นและการค้นพบวิธีการดำเนินชีวิตของบุคคลที่ แสดงถึงความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์และการเติบโตของมนุษย์นอกระบบสังคม อาทิเช่น ความสามารถในการเรียนรู้ระหว่างลิงแสมแปนซีกับทารกในชั้นแรกพบว่าไม่มีความแตกต่างกัน แต่เมื่อถึงระยะที่จะหัดพูดปรากฏว่าลิงแสมแปนซีไม่สามารถจะเรียนรู้หรือจดจำอะไรต่อไปอีกได้ ส่วนเด็กนั้นสามารถเรียนรู้ต่อไปได้เด็กหญิงชาวอินเดียที่เจริญเติบโตโดยขาดการขัดเกลาทางสังคม ไม่มีความสัมพันธ์กับมนุษย์เลย เมื่อเด็กผู้นั้นโตขึ้นมาเธอพูดไม่ได้ เดินไม่ได้ ทำอะไรไม่เป็นและมี อาการหวาดกลัว เมื่อเห็นคนพฤติกรรมของเธอไม่เป็นไปตามพฤติกรรมปกติของมนุษย์ทั่วไป เด็กชายอินเดียซึ่งสำนักข่าว ยู เอ็น ไอ แพร่ข่าวกระจายให้ทราบทั่วโลกว่า เด็กคนนี้ “รามู” ได้เสียชีวิต แล้ว รามูเป็นเด็กที่ถูกหมาป่าคาบไปเลี้ยงตั้งแต่เด็ก เมื่อพบเขาอีกครั้งรามูมีอายุประมาณ 10 ปี เรื่อง ของรามูเป็นหนึ่งในหลายกรณีที่แสดงว่า คนจะเป็นคนโดยสมบูรณ์ต้องมีองค์ประกอบทั้งสองส่วน คือทางชีวภาพ และการขัดเกลาทางสังคม กล่าวคือ รามูเติบโตมากับแม่หมาป่าและลูกหมาป่า ตลอดเวลาเกือบสิบปี เขาพูดไม่ได้ ไม่นั่ง - ยืนอย่างคนปกติ สภาพพฤติกรรมของรามูถือได้ว่าเป็น ลูกหมาป่าอย่างสมบูรณ์ เพราะคลานสี่เท้า เหา่หอนอย่างหมาป่า และชอบกินเนื้อดิบหลังจากแม่ หมาป่าตาย และรามูได้ถูกนำเข้ามาสู่สังคมตามเดิม แต่เขาก็ปรับตัวส่วนใหญ่ไม่ได้ ทั้งการใช้ภาษา พูด - เขียน การกินอยู่หลับนอนมารยาททางสังคม รามูทำได้เพียงอย่างเดียวคือ รู้จักอาบน้ำและ หลังจากเขากลับสู่สังคมไม่นาน เขาก็เสียชีวิต (รายงานอย่างเป็นทางการจากรัฐบาลอินเดีย วันเสาร์ที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2528) ตัวอย่างของรามูแสดงให้เห็นชัดถึงความสำคัญของคนเราต้องโตขึ้นมา จากกระบวนการขัดเกลาทางสังคม โดยเฉพาะการใช้ภาษา

ความสำคัญของการขัดเกลาทางสังคม ได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการทำสงคราม จิตวิทยาแล้วในอดีต ซึ่งปรากฏอยู่ในรายงานของทหารอเมริกันที่ถูกจับเป็นเชลยศึกในสังคมเกาหลี จีนคอมมิวนิสต์ แยกเชลยศึกขังเดี่ยวไม่ให้มีการติดต่อกันและกันเลย วิธีการแยกขังเดี่ยวเป็นการ ลบล้างกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเดิมที่เชลยศึกทหารอเมริกันเคยได้รับ (Desocialization) มา

ในอดีตเชลยศึกแต่ละคนต่างก็เคยผ่านกระบวนการขัดเกลาทงสังคม โดยเน้นหนักในระยะวินัย การปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะในสนามรบมีการลงโทษอย่างรุนแรง ถ้าฝ่าฝืนและให้คุณเมื่อปฏิบัติตาม เหล่านี้คือการสร้างกรอบแนวคิดของบรรทัดฐานให้บุคคลในเครื่องแบบเชลยศึกถูกแยกขังเดี่ยวไม่ปะปนกับทหารเก่าซึ่งยังมีแนวคิดในกรอบการขัดเกลาทงสังคมเดิม และถ้าหากยังนำมาซึ่งร่วมกันจะทำให้คนเหล่านี้หันหน้าปรึกษาหารือกันเพื่อปัญหาาร่วมกันคือการมีชีวิตอยู่รอดเมื่อขังเดี่ยวทหารผ่านศึกแต่ละคน จีนคอมมิวนิสต์เริ่มให้ท่องจำเกี่ยวกับแนวคิดต่างๆ ของคอมมิวนิสต์ถ้าใครท่องจำได้แม่นยำ รวดเร็วก็มีการให้รางวัล เช่น ให้อาหารเพิ่ม คุณภาพอาหารดีขึ้น นี่เป็นการนำกระบวนการขัดเกลาทงสังคมใหม่เข้าไปในสมองของเชลยศึก เมื่อผ่านการจดจำ ท่องจำแนวคิดใหม่ได้แล้วก็จะนำไปรวมกลุ่มกับผู้ที่จดจำได้ในระดับเดียวกัน ในขณะที่เดียวกันก็จะสร้างความหวาดระแวงความสงสัย ความไม่ไว้วางใจต่อกันในกลุ่ม ทำให้ไม่มีการพูดจากัน เพื่อประโยชน์ส่วนรวมร่วมกันในฐานะเป็นเชลยศึกอเมริกันร่วมกัน ตัวอย่างดังกล่าวเป็นการนำความสำคัญของการขัดเกลาทงสังคมมาใช้ทางสงครามจิตวิทยาและทำได้ผลมาแล้ว นอกจากนี้ปัจจุบันที่ความเจริญทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีสูงมากจนกลุ่มนักวิทยาศาสตร์การแพทย์ยอมรับว่าทารกนั้นตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาจะเรียนรู้สภาพแวดล้อมนอกตัวเขา คือ สัมผัสของมารดาที่ใช้มือลูบท้อง ใช้เสียงของผู้เป็นมารดาหรือเสียงอื่นๆ แสดงถึงการได้ยินของทารกในครรภ์ ที่หน่วยเสริมคุณภาพทารก โรงพยาบาลหัวเฉียวระบุว่า ทารกสามารถจำเสียงมารดาได้ทันทีในวันแรกเกิด โดยหันหามารดาทันทีที่มารดาเรียกและเมื่อบิดาซึ่งพูดคุยอย่างสม่ำเสมอกับลูกขณะอยู่ในครรภ์ลองเรียกลูกดูบ้าง ลูกก็หันหาพ่อได้เช่นกันหรือขณะที่มารดาตั้งครรภ์ และให้ลูกได้ยินเสียงเพลงสม่ำเสมอ พบว่าทารกมากกว่าร้อยละ 80 จะตอบสนองด้วยการนั่งเงียบ หยุกร้องกวนทันทีที่ได้ยินเสียงเพลงดังกล่าว นักวิทยาศาสตร์การแพทย์ยืนยันว่า สิ่งเหล่านี้คือข้อพิสูจน์ให้ผู้ใหญ่รับรู้ว่า ทารกไม่ใช่ก้อนเนื้อแต่มีชีวิตจิตใจ สามารถรับรู้ได้ตั้งแต่อยู่ในครรภ์ จากแนวคิดเรื่องความสำคัญของการขัดเกลาทงสังคมในหัวข้อที่แล้ว สรุปประเด็นหลักจากพื้นฐานทางชีวภาพของมนุษย์ต่อการขัดเกลาทงสังคมได้ 4 ประการคือ 1. การปราศจากสัญชาตญาณของมนุษย์ สัญชาตญาณคือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการเรียนรู้มาก่อน เช่น นกกระเจาบ ที่ทำรังเหมือนกันหมดโดยไม่มีนกตัวใดสอนปลาหมอที่ว่ายทวนกระแสน้ำหลายพันไมล์เพื่อไปวางไข่หมดที่คาบไซ่ของพวยพุ่งที่สูงก่อนหน้าเพียงไม่กี่วันที่จะมีฝนตกใหญ่ เป็นต้นความต้องการต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของมนุษย์ เช่น ความหิว ความกระหาย เป็นต้น มนุษย์ไม่สามารถหาวิธีการตอบสนองเองได้ มนุษย์จำเป็นต้องเรียนรู้ จากวิธีการที่สังคมนั้นๆ ใช้กันอยู่การตอบสนองความต้องการต่างๆ จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการขัดเกลาทงสังคม 2. มนุษย์จำเป็นต้องพึ่งผู้อื่นในชีวิตวัยเยาว์ การเจริญเติบโตของร่างกายในมนุษย์และสัตว์แต่ละชนิดแตกต่างกัน เช่น สัตว์ปีกทั้งหลาย ทั้ง

นก เป็ด ไก่ ห่าน สัตว์เหล่านี้ต้องใช้เวลาฟักภายในไข่ปีกของแม่หลายสัปดาห์ ไข่จึงฟักเป็นตัว แล้วจึงเอาปากเจาะไข่ออกมา มันต้องใช้เวลาระยะหนึ่งให้ขนงอกออกพอสมควรแล้วมันจึงจะยืนได้ ทั้งแม่และพ่อต้องช่วยเหลือหาอาหารป้อนใส่ปากลูกของมันผู้เป็นแม่จะคอยปกป้องหวงและห่วงคอยระแวดระวังอันตรายที่จะเกิดแก่ลูกของมัน สัตว์ประเภทสี่เท้าขนาดเล็ก เช่น สุนัข แมว ลูกของมันต้องนอนคุดคองแม่ทั้งๆ ที่ตายังปิดอยู่ 3-4 วัน ตาจึงเริ่มเปิดมองเห็นโลกภายนอก และเริ่มเดินได้เมื่อประมาณ 15 วันผ่านไป แต่ถ้าเป็นสัตว์สี่เท้าขนาดใหญ่ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย กวาง เก้ง พ่อแม่คลอดออกมาลูกมันจะยืนได้ทันที ลูกอ่อนจะมีอาการเก๋ๆ กังๆ อยู่เพียงครู่เดียว เพราะมันยังไม่ทันตั้งตัว เนื่องจากอยู่ในท้องแม่เป็นปี สัตว์เหล่านี้มักจะยืนคุดคองแม่สำหรับมนุษย์ธรรมชาติกำหนดช่วงเวลาเยาว์วัยของมนุษย์ยาวนานกว่าสัตว์ เพราะมีขั้นตอนมากกว่าจะพลิกตัวตัวเองได้ กว่าที่จะคืบได้ คลานได้ สอนยืนเดินและวิ่งได้คล่องแคล่วต้องคอยเลี้ยงดูอย่างทะนุถนอมอย่างน้อย 1 ปีเต็มๆ หลังจากนั้นแม่จะเดิน วิ่งได้แล้ว มนุษย์ยังต้องการผู้พิทักษ์เลี้ยงดูเอาใจใส่เรื่องการกินอยู่ ความอบอุ่น ป้องกันภัยจากสิ่งรอบตัว โดยเหตุผลดังกล่าว การขัดเกลาทางสังคมจึงจำเป็นอย่างยิ่งต่อมนุษย์ 3.ความสามารถในการเรียนรู้ สภาพชีวภาพที่ติดตัวมาแต่กำเนิดคือ มนุษย์มีสมองที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดทำให้มีความทรงจำ และสามารถเรียนรู้ได้มากกว่าสัตว์ ธรรมชาติของสัตว์เมื่อมันเกิดมานั้น มันจะไม่สามารถมีความจำพ่อแม่ของมันได้เหมือนมนุษย์โดย เฉพาะสัตว์เล็กจะลืมพ่อแม่ ลืมลูกเร็วกว่าสัตว์ใหญ่มันจึงมีการผสมพันธุ์ซึ่งกันและกันโดยไม่มีข้อยกเว้นกับพ่อแม่ของมันต่างกับมนุษย์ซึ่งมีความสามารถในการเรียนรู้และจดจำได้มากยาวนานการขัดเกลาทางสังคมตลอดระยะเวลาอันยาวนาน นับตั้งแต่เด็กยังช่วยตนเองไม่ได้ จนเติบโตยังมีระยะเวลายาวนานมากขึ้นเท่าใดก็จะยิ่งเห็นความสามารถและความแตกต่างกันของแต่ละบุคคลมากขึ้นเท่านั้น ขณะที่สัตว์ใหญ่บางประเภทที่มีความฉลาดในการเรียนรู้และจดจำได้ดี เช่น ลิงแสมแปนซี ยิ่งมีอายุมากขึ้นจะมีอัตราการเรียนรู้และจดจำลดน้อยลงๆ จนไม่รับสิ่งใหม่ๆ อีกเลย 4.การมีภาษาใช้ภาษามีส่วนสำคัญยิ่งในการขัดเกลาทางสังคม ภาษาเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญที่สุด ในการสั่งสอนและการเรียนรู้ การถ่ายทอดความคิด และวิชาการต่างๆ ต้องใช้ภาษาทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ที่ทำให้วัฒนธรรมของมนุษย์สืบต่อเนื่องกันโดยไม่ขาดตอน โดยมาจากความสามารถทางสมองและชีวภาพของมนุษย์ที่ต่างไปจากสัตว์ การใช้ลิ้น ฟัน ริมฝีปาก ทักษะของนิ้วมือ (และนิ้วเท้าของผู้พิการบางคนที่ใช้นิ้วมือไม่ได้) การใช้ความสามารถบางกรณีใช้ปากหรือของร่างกายสื่อสัมพันธ์กับสมองทำให้มนุษย์ใช้ภาษาต่างๆ ทั่วโลกทั้งภาษาพูด ภาษาเขียนและสื่อความหมายร่วมกันเป็นหลักสากล คือ ภาษาจีน ดังตัวอย่างที่สถานีวิทยุโทรทัศน์ ช่อง 11 ขณะแพร่ภาพพร้อมเสียงจะมีผู้ถ่ายทอดภาษาพูดเป็นภาษามือที่มุมหนึ่งของจอโทรทัศน์เพื่อให้ผู้ที่หูหนวกและเป็นใบ้ได้เข้าใจสื่อร่วมและตรงกับคนทั้งหลาย

ความมุ่งหมายของการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคม สังคมทั่วไปมีหลักในจุดมุ่งหมายคล้ายคลึงกัน ดังนี้

1. การปลูกฝังระเบียบวินัยขั้นพื้นฐาน

การมีระเบียบวินัยถือเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตและกิจกรรมทางสังคมของการอยู่ร่วมกันของกลุ่ม จุดมุ่งหมายข้อนี้ทำให้บุคคลยอมรับระเบียบกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนด แม้ว่าอาจจะฝืนใจหรือไม่เต็มใจทำ ระเบียบวินัยจึงเป็นพื้นฐานที่บุคคลถูกขัดเกลาให้ประพฤติปฏิบัติ ตั้งแต่วัยต้นของชีวิตในกิจกรรมชีวิตประจำวัน ตัวอย่างเช่น สอนให้รู้จักระเบียบในการขับถ่าย ทุกชาติทุกภาษาจะมีคำง่าย ๆ สั้น ๆ กะทัดรัด ให้เด็กเล็กสมาชิกของตน รู้และเข้าใจการปฏิบัติตนในการขับถ่าย เช่น คำว่า “ลี” “อี” ในวิถีชีวิตของคนไทยหลายคนกลุ่มที่ตั้งอยู่ริมน้ำ หรือบ้านไทยทั่วไปที่มีใต้ถุนสูงบ้านเรือนเหล่านี้จะถูกเจาะให้เป็นช่องเล็กๆ ผู้ใหญ่จะสอนลูกหลานของตนให้มีระเบียบหรือรู้จักมา ฉี่ หรือ อี ที่ช่องเล็กๆ ดังกล่าวนอกจากการสอนให้รู้จักระเบียบ ในการขับถ่ายแล้ว การขัดเกลาทาง สังคมยังสั่งสอนให้รู้จักมารยาทสังคม เช่น การกราบไหว้ การทักทายการ รู้จักความสะอาด ดังนั้นจุดมุ่งหมายเกี่ยวกับการปลูกฝังระเบียบวินัยพื้นฐานผู้ใหญ่จึงควรทำเป็นแบบอย่างมีความสม่ำเสมอและมีความยืดหยุ่นอย่างมีเหตุมีผลเพราะพื้นฐานเหล่านี้ จะมีผลต่อบุคลิกภาพของบุคคลอย่างมาก

จากผลการวิจัยส่วนใหญ่จึงพบเหมือนกันว่าบิดามารดาที่เลี้ยงลูกมาอย่าง กวดขันเข้มงวดระเบียบวินัยกับลูกของตนมากเกินไปและลงโทษด้วยการตีอย่างรุนแรงเด็กจะมีบุคลิกภาพที่ก้าวร้าว ปรับตนกับสิ่งแวดล้อมได้ยากและมีผลต่อการลดความคิดสร้างสรรค์ของเด็กด้วย

2. การปลูกฝังความมุ่งหวังในชีวิตที่กลุ่มยอมรับ

โดยปกติระเบียบวินัยเป็นสิ่งที่บุคคลไม่ค่อยอยากปฏิบัติแต่ความมุ่งหวัง จะช่วยให้บุคคลมีความมุ่งมั่น และยอมรับระเบียบวินัยที่จะต้องประพฤติปฏิบัติเพื่อสู่ลู่ทางสู่ความ ต้องการในอนาคตความลู่ทางที่ต้องการนั้น คือความมุ่งหวังที่บุคคลได้รับจากสังคมหรือกลุ่มที่ตน เป็นสมาชิกอยู่ได้ถ่ายทอดคุณค่าทางสังคม (social values) นั้นมาถึงตัวบุคคลเช่นคุณค่าทางสังคม ของคนไทยยกย่องให้เกียรติคนที่มีการศึกษาสูงยกย่องอาชีพบางอย่าง เช่น เป็นวิศวกรนายแพทย์ นายทหารคุณค่าทางสังคมเหล่านี้บุคคลจะได้รับการปลูกฝังทั้งทางตรงและทางอ้อมทำให้เขาเกิด ความมุ่งหวังในคุณค่าเหล่านี้และยอมลำบากทำตามบรรทัดฐานที่กลุ่มวางไว้เพื่อเป้าหมายของตน

3. การกำหนดบทบาทในสังคม

การกำหนดบทบาทในสังคม รวมทั้งทัศนคติต่างๆ ที่เข้ากับบทบาทนั้นๆ บุคคลจะได้รับการอบรมให้รู้ระเบียบสังคมตั้งแต่วัยต้นของชีวิตในลักษณะค่อยเป็นค่อยไปเช่น

ลักษณะการวางตัวให้มีพฤติกรรมอย่างไรต่างบุคคลอื่น ๆ ที่เขามีความสัมพันธ์ด้วยและถูกต้องเหมาะสมกับกาลเทศะด้วยเป็นต้นว่า คนไทยส่วนใหญ่จะเริ่มสอนบุตรหลานของตนเมื่อเริ่มรู้ความให้รู้จัก “สวัสดี” หรือ “สาธุ” กับผู้ใหญ่ ขณะเดียวกันก็จะบอกเล่าถึงสถานภาพของผู้ใหญ่เหล่านั้นด้วยว่าท่านคือใคร ต้องวางตัวอย่างไรด้วยการอบรมในลักษณะที่สอนให้เด็กสะสมความรู้เกี่ยวกับบทบาทของตัวเองและคนอื่นที่ละเอียดละน้อยนี้เองผู้เรียนรู้ก็จะรับสิ่งต่างๆ เข้าไว้และประพฤติปฏิบัติได้อย่างไม่ขัดเงิน ถูกต้องตามกาลเทศะ

4. การให้เกิดความชำนาญหรือทักษะ

การให้เกิดความชำนาญหรือทักษะที่จะมีส่วนร่วมกิจกรรมในสังคมกับคนอื่น ๆ จุดมุ่งหมายข้อนี้เป็นผลสุดท้ายที่ต่อเนื่องมาจากจุดมุ่งหมายแต่ละข้อตามลำดับในสังคมที่มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ วิธีการเรียนรู้มักเกิดจากการเลียนแบบถ่ายทอดกันลงมานับชั่วอายุคน โดยยึดหลักขนบธรรมเนียมประเพณีสืบต่อกันมาแต่ในสังคมที่สลับซับซ้อนความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในชีวิตของบุคคลอย่างมากวิธีการเรียนรู้ของสังคมประเภทหลังนี้

2.3 องค์การที่ให้การขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคมมีบทบาทต่อคนทุกคนตั้งแต่เกิดจนตาย แต่ทว่าอัตราการเรียนรู้ในช่วงอายุจะไม่เท่ากัน จากผลการวิจัยพบว่าเด็กแรกเกิดจนอายุ 5 ขวบจะสามารถเรียนรู้ชีวิตทางสังคมได้ถึงร้อยละ 50 ตลอดชีวิตของบุคคล ยิ่งบุคคลมีอายุมากขึ้นและใช้ชีวิตในกลุ่มเดิมโดยไม่มี การอพยพหรือเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่แล้ว การเรียนรู้ก็จะยิ่งน้อยลง เช่น นาย ก. วัย 70 ปี ช่วงปลายชีวิตของนาย ก. อาจมีสภาพเป็นงู หรือ ตา เป็นผู้อาวุโสในกลุ่ม นาย ก. จะต้องเรียนรู้ถึงบทบาทของผู้สูงอายุบทบาทของความเป็นญาติผู้ใหญ่ที่ดี เป็นผู้ต้องระมัดระวังเอาใจใส่ดูแลสุขภาพของตน เป็นต้นเป็นผู้ต้องระมัดระวังเอาใจใส่ดูแลสุขภาพของตน นอกจากนี้ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีซึ่งเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถเรียนรู้การใช้เครื่องมือสื่อสารได้เท่ากับเด็กและคนรุ่นหนุ่มสาว เช่น คอมพิวเตอร์ การใช้อินเทอร์เน็ต เป็นต้นองค์การที่มีบทบาทให้การขัดเกลาทางสังคมมี 6 หน่วย คือ

1) ครอบครัว

ครอบครัว ใช้วิธีการอบรมแก่เด็กทั้งโดยจงใจหรือทางตรงและทางอ้อม ซึ่งได้แก่ความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในครอบครัว การอบรมทางตรงนี้ได้แก่ การอบรมสั่งสอนด้วยวาจาหรือการกระทำให้เด็กได้รู้ว่า สิ่งใดถูกต้องเหมาะสม ซึ่งขึ้นอยู่กับบรรณณะของผู้ใหญ่ที่ดูว่าธรรมชาติของเด็กควรเป็นอย่างไรอาจทำอย่างกวัดข้นเข้มงวด หรือให้เสรีภาพแก่เด็กโดยผู้ใหญ่คอยแนะนำทางเท่านั้น ครอบครัวซึ่งมีพ่อแม่เป็นผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดที่สำคัญนี้แม้ว่าเด็กจะติดต่อกับกลุ่มอื่น ครอบครัวก็ยังสามารถมีอิทธิพลเหนือเด็กอย่างมาก ด้วยการทำหน้าที่ตีความหมายใจความของ

ข้อคำสอนของข้อคำสอนของกลุ่มอื่นๆ หรือคอยส่งเสริมหรือควบคุมว่าเด็กควรคบหาสมาคมกับ ผู้ใดได้บ้าง กับใครไม่ได้บ้าง อิทธิพลของครอบครัวที่มีต่อการสร้างบุคลิกภาพของเด็กทางอ้อม ได้แก่ แบบอย่างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวซึ่งแสดงออกทางด้านอารมณ์ใน สถานการณ์ต่างๆ ของชีวิตที่เด็กเห็นได้จากพ่อแม่ พี่น้อง การพยายามรู้และแก้ปัญหาของชีวิตหรือ การพยายามหลีกเลี่ยงปัญหาที่ควรแก้ เป็นต้น จะเป็นตัวอย่างฝังจิตใจของเด็กซึ่งจะนำไปใช้ต่อไป ครอบครัวจึงนับเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่มีหน้าที่ถ่ายทอดให้การเรียนรู้วัฒนธรรมและ ค่านิยมแก่สมาชิกของครอบครัวรวมทั้งกล่อมเกลากฎศีลธรรมหรือบุคลิกภาพให้เป็นไปตามบทบาท และความคาดหวังของสังคม โดยผ่านกระบวนการขัดเกลากฎศีลธรรม หรือกล่าวได้ว่า “บ้านเป็น ศูนย์กลางของการขัดเกลากฎศีลธรรม โดยมีบิดามารดาเป็นสื่อกลางของการเรียนรู้” ครอบครัวมิได้ มีความสำคัญเฉพาะในวัยเด็กเท่านั้น ช่วงอายุหัวเลี้ยวหัวต่อของบุคคลคือเริ่มต้นจากความเป็นเด็กสู่ ความเป็นผู้ใหญ่ซึ่งเรียกรวมๆ ว่าวัยรุ่นนั้น สายสัมพันธ์ในครอบครัวสำคัญมาก โดยเฉพาะระเบียบ วินัยกฎเกณฑ์ที่ได้รับการปลูกฝังมาตั้งแต่เป็นเด็กเล็กในช่วงวัยรุ่น บรรทัดฐานต่างๆ รวมทั้งความ คาดหวังที่ครอบครัวต้องการจากเขาต้องชัดเจน อันจะเป็นฐานของสายสัมพันธ์ของวัยรุ่นต่อไปภาย หน้า อาทิเช่น ความรับผิดชอบงานบ้านบางอย่าง เวลากลับบ้าน (จะช้าหรือเลยเวลาต้องติดต่อให้ทาง บ้านทราบ) การขัดเกลากฎศีลธรรมในวัยรุ่นต้องมีความยืดหยุ่น พ่อแม่ต้องรู้จักผ่อนปรน กฎเกณฑ์ บางอย่าง รวมทั้งต้องให้กำลังใจ ต้องมีท่าทีที่ให้ความไว้วางใจและเชื่อมั่นว่าลูกของตนต้องเป็นคนดี ลักษณะเช่นนี้ปัจจุบันจะพบว่าพ่อแม่จำนวนไม่น้อยที่ไม่ไว้วางใจลูก และมักจะคิดว่าลูกของตนทำ ความผิดโดยไม่ได้ฟังเหตุผลของลูก พ่อแม่จะต้องตระหนักว่าเป็นธรรมชาติของคนที่ต้องการอิสระ และความเป็นตัวของตัวเองบ้างในเรื่อง การตัดสินใจบางเรื่อง พ่อแม่จึงควรให้โอกาสลูกของตน ตัดสินใจบ้างแม้ว่าอาจจะมีความผิดพลาดบางอย่างเกิดขึ้น ก็ควรหลีกเลี่ยงการวิพากษ์วิจารณ์ตำหนิติ เดียนอย่างรุนแรง โดยเฉพาะต่อหน้าคนอื่น เพราะจะทำให้เด็กวัยรุ่นขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ตามมาภายหลังนอกจากนี้วัยรุ่นเป็นวัยที่สรีระร่างกายทั้งชายหญิงเจริญพัฒนามาก ลูกหลายๆ คน อาจสูงใหญ่กว่าพ่อแม่ ของตน เขาอาจไม่ยอมให้พ่อแม่ดูแลและนุถนอมเขาเหมือนวัยเด็ก แต่สภาพ จิตใจของลูกยังคงต้องการ ความรัก ความเอาใจใส่จากพ่อแม่เช่นกัน ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับ ลูกวัยรุ่นจึงกล่าวได้ว่า เป็นศิลปะชั้นสูงของมนุษย์สัมพันธ์ ข้อพิสูจน์ว่าพ่อแม่มีประสิทธิภาพสูงต่อ การขัดเกลาลูกของตนก็คือ ลูกมีอารมณ์มั่นคง มีความคิดสร้างสรรค์ มีวินัย มีความรักและสาย สัมพันธ์กับคนอื่นๆ ได้อย่างดี

2) กลุ่มเพื่อน

กลุ่มเพื่อนประกอบด้วยบุคคลที่มีอายุและฐานะทางสังคมทัดเทียมกัน เมื่อเป็น เด็กได้แก่กลุ่มเพื่อนเล่น ต่อมาได้แก่กลุ่มเพื่อนฝูงที่ร่วมเรียน ร่วมเที่ยว ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมาและ

กลุ่มเพื่อน กลุ่มนี้เมื่อบุคคลเติบโตเป็นผู้ใหญ่แยกย้ายกันไปทำงานในหน่วยงานต่างๆแล้วเพื่อนร่วมรุ่นเหล่านี้ก็ยังมีความสัมพันธ์สนุกลูกหลานเฮฮากันเหมือนเดิม ถ้าได้พบปะสังสรรค์กันอีก กลุ่มเพื่อนมีความสำคัญทางอ้อมมากในการขัดเกลาทางสังคมของบุคคล กฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับบางอย่างบุคคลจำเป็นต้องทำตาม เพื่อให้กลุ่มเพื่อนยอมรับ เช่น การเล่นกีฬา จะเห็นได้จากเด็กอายุขนาด 6-10 ขวบ เด็กเริ่มเล่นรวมกัน เป็นกลุ่ม เล่นไล่จับ ตั้งแต่ หมากรืบ เป็นต้น กลุ่มเพื่อนสอนให้บุคคลรู้จักอะลุ่มอล่วยช่วยเหลือซึ่งกันและกันสอนให้รู้จักรับผิดชอบร่วมมือในกิจกรรมร่วมกัน เช่น กลุ่มเพื่อนยังมีสภาพเหมือนดาบสองคม กล่าวคือ มีผลในการช่วยถ่ายทอดคุณค่าและวิธีการระเบียบกฎเกณฑ์ที่ผู้ใหญ่ต้องการให้ได้ ถ้ากลุ่มเพื่อนสนับสนุนบรรทัดฐานเหล่านั้น เช่น ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม ความกล้าหาญ ในทางตรงกันข้ามกลุ่มเพื่อนอาจเป็นแรงที่ยั่วยุผลักดันให้บุคคลทดลองหรือลองผิดต่อข้อบังคับ ระเบียบวินัยที่ผู้ใหญ่ตั้งเอาไว้เช่น การหนีโรงเรียน การสูบบุหรี่หรือการเที่ยวเตร่ในสถานเริงรมย์ในวันที่ไม่สมควร เป็นต้น ปัจจุบันชีวิตในเมืองใหญ่มีผลทำให้กลุ่มเพื่อนมีความสำคัญมากขึ้นเพราะ

1. ครอบครัวสมัยใหม่มีขนาดเล็ก เด็กใช้เวลาส่วนใหญ่เล่นกับเพื่อน
2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตลอดจนเทคโนโลยีต่างๆ ที่เป็นไปอย่างรวดเร็วทำให้เกิดช่องว่างระหว่างรุ่นอายุได้ พ่อแม่หรือผู้ปกครองกลายเป็นคนล้าสมัย หัวโบราณ ขณะที่เพื่อนๆ ทันสมัยกว่า
3. โอกาสที่บุคคลจะทำการเคลื่อนย้ายทางสังคมโดยอาศัยการศึกษาปัจจุบันมีมากกว่าสมัยก่อน ทำให้เด็กมีความมุมานะในการศึกษา ซึ่งพ่อแม่ไม่สามารถให้คำแนะนำพึ่งพาได้ ขณะที่กลุ่มเพื่อนช่วยเหลือได้

3) โรงเรียน

โรงเรียนเป็นสถานศึกษาอย่างเป็นทางการเป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติคุณค่า และแนวความคิด ความเชื่อของบุคคล กล่าวได้ว่าประสบการณ์ทางการศึกษาช่วยพัฒนาความสามารถ ทัศนคติและรูปแบบพฤติกรรมอื่นๆ ซึ่งมีคุณค่าทางบวกต่อสังคม ประสบการณ์ที่บุคคลได้รับจากโรงเรียนอันเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการคัดเลือกและควบคุมจะช่วยให้บุคคลมีความรู้ความสามารถที่จะศึกษาและพิจารณาเพื่อรับคุณค่าใหม่ตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม

ปัจจุบัน โรงเรียนมีช่วงระยะเวลาที่จะให้การอบรมแก่บุคคลยาวนานมากขึ้นกว่าเดิม เด็กเริ่มเข้าโรงเรียนตั้งแต่อายุ 2-3 ขวบ จนถึงระดับอุดมศึกษา ความสำคัญโดยเฉพาะของโรงเรียนคือการให้เด็กมาอยู่ในสภาพแวดล้อมพิเศษ เช่น ในโรงเรียนประจำ เพื่อหยิบยักคุณค่าที่พิเศษบางอย่างให้เด็กไปใช้ยึดถือเป็นหลักชีวิต โรงเรียนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการอบรม จาก

ความใกล้ชิดที่เข้าถึงบุคคลเป็นระยะเวลาอันยาวนาน รวมทั้งวัยของเด็กที่พร้อมจะถูกปั้นแต่ง บุคลิกภาพได้เป็นอย่างดีในบางครั้งอาจเกิดปัญหาขึ้น ในกรณีดังต่อไปนี้

1 การสอนในโรงเรียนไม่ตรงกับกรอบที่ครอบครัวสอนมาก่อน กลายเป็น การแก่งแย่งการอบรมคนละแนว

2 สอนสิ่งที่เป็นทฤษฎีและอุดมคติ ซึ่งไม่ตรงกับการปฏิบัติของคนทั่วไป ทำให้ เด็กอาจเสื่อมศรัทธา หรือไม่แน่ใจว่าควรเชื่อหรือไม่ หรือไม่เกิดการขัดแย้งในตัวบุคคลขึ้น

4) กลุ่มอาชีพ

เมื่อบุคคลผ่านพ้นการศึกษาจากโรงเรียน เขาก็จะเริ่มประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเอง ต่อไปบุคคลจะพบเพื่อนร่วมงานตามแต่อาชีพของตน ซึ่งมีระเบียบวิธีการแตกต่างกันออกไป บุคคล จำต้องเรียนรู้และรับไว้หากต้องการอยู่ในกลุ่มนั้น เช่น ข้าราชการพลเรือน นายแพทย์ นายทหาร ตำรวจ ทนายความ อาชีพธุรกิจเอกชน นักหนังสือพิมพ์ ฯลฯ ความเป็นสมาชิกในกลุ่มอาชีพใดอาชีพ หนึ่งเป็นเวลานาน อาจทำให้บุคคลผู้นั้นมีอุปนิสัยใจคอ ทักษะ ทักษะ ความต้องการของชีวิตแตกต่างไป จากที่เคยได้รับการฝึกฝนอบรมมาในระยะต้นของชีวิตก็ได้

5) สื่อมวลชน

เป็นที่ยอมรับร่วมกัน โดยทั่วไปว่าหน้าที่ของสื่อมวลชนที่มีต่อสังคมมีอยู่ 5 ประการคือ

1. ให้แหล่งข่าวสารเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นใน สังคม

2. เป็นเวทีแสดงความคิดเห็นของประชาชนต่อประเด็นปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อประชาชนที่อยู่ในสังคม

3. ให้ความรู้แก่ประชาชน เท่ากับเป็นแหล่งเพิ่มพูนปัญญาอันจะนำมาซึ่ง ความก้าวหน้าของตนเองและสังคม

4. ในความบันเทิง เพื่อการพักผ่อนทางด้านจิตใจ ผ่อนคลายความตึงเครียดและ ให้ความสนุกสนาน

5. ให้บริการทางธุรกิจ เพื่อประโยชน์แก่การค้าขายและเศรษฐกิจของสังคมสื่อที่ ให้นำที่ดังกล่าวนี้ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ สิ่งพิมพ์ และภาพถ่าย เป็นต้นสื่อทั้งหลาย เหล่านี้ได้เข้ามามีบทบาทต่อชีวิตประจำวันของบุคคลมาก โดยเฉพาะในสังคมที่มีความเจริญ ทางด้านเศรษฐกิจและสังคม สื่อมวลชนเป็นแหล่งที่ให้การขัดเกลาทางสังคมทั้งทางตรงและ

ทางอ้อมอย่างมีคุณค่าและมีโทษด้วย โดยทั่วไปแล้วสื่อมวลชนเป็นแหล่งที่ให้สาระและข่าวสารเพื่อประโยชน์แก่การดำรงชีวิต การตัดสินใจ การคาดหวังต่อชีวิตของบุคคล

6. องค์การศาสนา

นักสังคมวิทยาและนักจิตวิทยา อธิบายถึงหน้าที่หลักของศาสนากว้างๆ ไว้สองประการคือ หน้าที่ต่อบุคคล และหน้าที่ต่อสังคม หน้าที่ต่อบุคคลคือศาสนาสนองความต้องการส่วนตัวของบุคคลในด้านการอยากรู้ อยากเห็น การแสวงหาสิ่งที่เป็นสาระในชีวิตและการแสดงออกทางอารมณ์ หน้าที่ต่อสังคมมีหลายประการในส่วนของ การจัดเถลาทางสังคม สถาบันทางศาสนาจะช่วยให้บุคคลมีการเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานและค่านิยมในสังคมและช่วยให้บุคคลมีอุดมคติในการดำรงชีวิต

การจัดเถลาทางสังคมโดยผ่านองค์กรทางศาสนาในสังคมไทยมีมาช้านานแล้วในประวัติศาสตร์โดยเฉพาะเด็กผู้ชายจะมีโอกาสเข้าไปศึกษาหาความรู้ทั้งในลักษณะเป็นครั้งเป็นคราว หรืออาศัยอยู่ในวัดที่เรียกกันว่า เด็กวัด โดยคอยปรนนิบัติพระและศึกษาเล่าเรียน อ่าน เขียน ทั้งภาษาบาลี ภาษาไทย ตามสติปัญญาและความสามารถของแต่ละคน อีกทั้งยังฝึกฝนวิชาชีพที่สามารถเป็นความรู้ติดต่อกันไป เช่น ยุทธวิธีป้องกันตัว กระบี่กระบอง วิชาอาคม เมตตามหานิยมช่างฝีมือ หมอโบราณ เป็นต้น ขณะที่ใช้ชีวิตในวัดก็จะได้รับการจัดเถลาทางสังคมทั้งวิชาความรู้ศีลธรรม จรรยา มารยาท ควบคู่กันไป

2.4 รูปแบบต่างๆ ของการจัดเถลาทางสังคม

การจัดเถลาทางสังคมที่สำคัญมี 2 ระยะ คือ ในวัยเด็กและระยะชีวิตที่เป็นเด็กวัยรุ่น รูปแบบที่ผู้ใหญ่ให้การจัดเถลาทางสังคมนั้นมีนักวิจัยทั้งต่างประเทศและในประเทศไทยศึกษาอย่างต่อเนื่องเป็นจำนวนมาก และต่างก็กำหนดรูปแบบไว้หลายรูปแบบ ในลักษณะที่มีพฤติกรรมเป็นคู่ ดังนี้

- 1) แบบเข้มงวดกวดขัน ควบคุม หรือยินยอม อนุญาต หรืออนุโลม (Restrictiveness Permissiveness)
- 2) แบบอบอุ่น หรือไม่เป็นมิตร (Warmth Hostility)
- 3) แบบอารมณ์กังวล วนวายใจหรืออารมณ์สงบ ราบเรียบ (Anxious Emotional Involvement-Calm Detachment)

ทั้งสามรูปแบบนี้จะต้องคู่ประกอบไปพร้อมๆ กัน ผลการวิจัยหลายแห่งพบสอดคล้องกันว่าการเลี้ยงดูเด็กแบบเข้มงวดกวดขันของบิดามารดาจะส่งผลให้ลูกเป็นคนที่ฟังฟังคนอื่น ยอมแพ้ และยินยอมตามผู้อื่นตรงกันข้ามกับเด็กที่ถูกเลี้ยงดูแบบสมยอมอนุญาตไม่ควบคุมมาก เด็กจะเป็นคนคล่องแคล่ว ว่องไว มีความคิดริเริ่มมีความก้าวร้าวในเชิงสร้างสรรค์

การเลี้ยงดูแบบยินยอม อนุญาต ไม่ควบคุมมาก เมื่อรวมกับท่าที่อบอุ่นของบิดามารดา ก็จะได้เด็กที่มีคุณลักษณะที่ดี

การเลี้ยงดูแบบยินยอม อนุญาต ไม่ควบคุมมาก เมื่อรวมกับท่าที่ไม่เป็นมิตรของ บิดามารดาจะได้เด็กที่เป็นคนคือดิ่ง ไม่ยอมลงให้ใครง่ายๆ และเป็นคนก้าวร้าว การเลี้ยงดูดังกล่าวนี้ พบจากประวัติของเด็กเกร ยูวาชญากร ทั้งหมด

นอกจากนี้ นักวิชาการบางท่านแบ่งรูปแบบการขัดเกลาทางสังคมของพ่อแม่ ไว้ดังนี้

1. แบบพ่อแม่ที่ยึดลักษณะอัตตาธิปไตย แบบควบคุมสูง มีท่าที่อบอุ่น ยอมรับและ ส่งเสริมความเป็นอิสระของเด็กจะได้ลูกที่มีความเชื่อมั่นในตนเองรู้จักควบคุมตนเองและพอใจในตนเอง

2. แบบบิดามารดาที่ยึดลักษณะอัตตาธิปไตย มีท่าที่อบอุ่นแต่ชอบบังคับจะได้เด็กที่มี ลักษณะถอยหนี ไม่ค่อยวางใจคนไม่กล้าแสดงออก ไม่มีความเป็นอิสระไม่เป็นตัวของตัวเอง

3. แบบบิดามารดาที่สมยอมอนุญาต ไม่ควบคุมมากและมีท่าที่อบอุ่น จะได้เด็กที่มีความเชื่อมั่นในตนเองค่อนข้างจะน้อยมาก ชอบสำรวจค้นคว้าและรู้จักควบคุมตนเอง

การขัดเกลาทางสังคมไม่ว่าจะใช้รูปแบบใดก็ตาม สรุปได้ว่าควรให้ความรักความเอาใจใส่ฝึกระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ฝึกให้รู้จักระงับการแสดงความก้าวร้าวและไม่ควรปฏิบัติต่อเด็กโดยใช้อารมณ์ลงโทษและขาดเหตุผล

2.5 ผลของการขัดเกลาทางสังคม

2.5 ผลของการขัดเกลาทางสังคมทำให้เกิดลักษณะสำคัญ คือความเป็นตัวตน(self)

2.5 ความเป็นตัวตน เกิดจากการขัดเกลาทางสังคมเป็นเรื่องที่บุคคลยอมรับเอา ค่านิยมของกลุ่มซึ่งเป็นผลจากการที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น และมีการปรับความต้องการและการกระทำของตนเองให้เข้ากับกลุ่มตามสิทธิและหน้าที่ที่สังคมกำหนดหรือยอมรับ

2.5 แนวคิดหรือทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างความเป็นตัวตน

2.5 นักวิชาการหลายสาขายอมรับว่าผลจากการขัดเกลาทางสังคมทำให้เกิดความเป็นตัวตนโดยอธิบายตามแนวคิดของตน ดังนี้

1. เปียเจท์ (Piaget) นักจิตวิทยาชาวสวิสได้ทำการศึกษา สังเกตบันทึกและทดลองกับเด็กเป็นระยะเวลาอันยาวนาน เปียเจท์อธิบายไว้ในทฤษฎีของเขาว่าขั้นพัฒนาการโดยใช้ร่างกายและประสาทสัมผัส (Sensor Motor Period) มีระดับอายุ โดยประมาณตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 18 เดือนจะมีลักษณะพัฒนาการที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1 ทารกเรียนรู้ความแตกต่างระหว่างตัวเองกับสิ่งแวดล้อม

2 เริ่มสนใจสิ่งเร้าและแสวงหาประสบการณ์ต่างๆ รอบตัว

3 จะรู้ภาษา ความเข้าใจ ความหมายต่างๆ โดยอาศัยการใช้ร่างกายใช้ประสาทสัมผัส เป็นสิ่งสำคัญที่สุด

จากพัฒนาการตามขั้นดังกล่าวตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 18 เดือนนี้เอง เปียเจท์ อธิบายว่า เด็กจะใช้อวัยวะทางกายสำรวจสิ่งแวดล้อม ทำให้เด็กเริ่มสร้างแบบแผนของความคิดที่เป็นของตนเองอันจะเป็นผลเนื่องมาจากการเรียนรู้จากการที่ศึกษาเด็กอันยาวนาน เขาพบว่าความก้าวหน้าทางความคิดของเด็กเริ่มขึ้นเมื่อกลไกของอวัยวะต่างๆ มีปฏิกิริยาตอบสนอง เกิดการเคลื่อนไหวและเป็นการเคลื่อนไหวในทิศทางเดียว ด้วยวิถีทางนี้เองก่อให้เกิดความคิดรวบยอดที่กลายมาเป็นแบบแผนของการคิดเฉพาะประจำตัวของเขาต่อไปซึ่งเขาใช้คำว่า การคิดแบบเอกลักษณ์ (Identity)

2. ชาร์ลส์ ฮอร์ตตัน คูลีย์ (Charles Horton Cooley) นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน ให้ความสำคัญในเรื่องกระบวนการปฏิสัมพันธ์ต่อการพัฒนาบุคลิกภาพ ทฤษฎีของเขาใช้หลัก "Looking glass-self" กล่าวคือ ความสำนึกของตัวตนเป็นผลสะท้อนจากการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น และจากการที่คนอื่นเราซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจ หรือพูดง่ายๆ ได้ว่า คือการมองตัวเองโดยใช้สายตาของคนอื่นเหมือนมองตัวเองจากกระจกเงา แต่ละคนสามารถจะตัดสินใจว่าตัวเองควรเป็นอะไร แต่ไหนโดยใช้ความคิดของคนอื่นที่มองตน หรือตัดสินใจว่าตนเป็นอย่างไรเป็นเกณฑ์สำคัญสรุปแล้ว คูลีย์ให้ข้อคิดว่าบุคคลจะรู้ว่าตัวเองเป็นอย่างไร โดยใช้ความคิดของผู้อื่นมาเป็นกระจกเงาสะท้อนให้ตนเองคูลีย์ อธิบายทฤษฎีกระบวนการกระจกส่องหน้าของเขาว่าประกอบด้วย 2 ส่วน คือ การสำนึกถึงความมีอยู่ของตนเอง (Self Consciousness) และการสำนึกในความมีอยู่ของผู้อื่น (Social Consciousness) ความรู้สึกเช่นนี้จะมีความละเอียดลึกซึ้งและเที่ยงตรงเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ (Primary Relationship) ที่บุคคลได้รับความรู้สึกสำนึกถึงความมีอยู่ของตนเอง (Self Consciousness) หมายถึง ความสำนึกได้ว่าตน นั้นดำรงอยู่มีความต้องการต่างๆ ของชีวิตที่แยกได้จากผู้อื่น ความรู้สำนึกในความมีอยู่ของผู้อื่น (Social Consciousness) หมายถึง ความสำนึกได้ว่า บุคคลอื่นที่แวดล้อมตนนั้น มีความต้องการ มีการกระทำต่างๆ ตามหน้าที่และบทบาทของตน ซึ่งมีความต้องการหรือเกิดความพึงพอใจ เกิดความยอมรับถ้าทารกปฏิบัติตาม ในวัยต้นของชีวิต เด็กจะแสดงออกถึงความมีอยู่ของตนเองชัดเจนมาก เช่น เด็กจะสนใจต่อความต้องการของตนหรือต่อสิ่งของต่างๆ ไม่ยอมให้ผู้อื่น ลักษณะเช่นนี้เรียกว่าการใช้ตนเองเป็นศูนย์กลาง (Ego Centered) การขัดเกลาทางสังคมจะเริ่มจากกลุ่มปฐมภูมิเป็นลำดับแรก คือกลุ่มครอบครัว จากพ่อแม่ หรือคนเลี้ยงที่จะใช้ภาษาพูดประกอบกับภาษาใบ้ (ใช้มือ สีหน้า ท่าทาง แววตา ริมฝีปาก รอยยิ้ม และเสียงต่างๆ) เข้าช่วยให้เด็กได้เลียนแบบเด็กจะแปลความหมาย ของพฤติกรรมต่างๆ โดย

เปรียบเทียบกับความรู้สึกของตนเอง เช่น แม่อาจปรบมือเบาๆ แล้วอ้าแขนรับพร้อมกับพูดว่า “มาลูก มาลูก” ด้วยพฤติกรรมเช่นนี้ โดยทำเป็นประจำ เด็กจะเรียนรู้วิธีที่แม่ปรบมือ อ้าแขนพร้อมทั้งคำพูด เด็กจะสำนึกในความมีอยู่ของผู้อื่นและสนองความต้องการ โผเข้าหาผู้เป็นแม่ได้เมื่อได้ยินคำพูดและมองเห็นพฤติกรรมของผู้เป็นแม่ จากตัวอย่างดังกล่าวนี้ อธิบายได้ว่า เด็กจะเกิดความรู้สึกในความ เป็น “ตัวตน” ขึ้น จากการเปรียบเทียบและการกระทำทางสังคมกับผู้อื่นจากการปรับความต้องการ และการกระทำของตนเอง ให้เข้ากับสิ่งต้องการและการกระทำของผู้อื่นตามหน้าที่ของตนต่อผู้ที่ตน มีความสัมพันธ์ด้วย ความรู้สึกนึกความมีอยู่ของตนเองกับความสำนึกในความมีอยู่ของผู้อื่น จะต้องมืออยู่ควบคู่กัน ไปตลอดเวลา

3. จอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead) นักจิตวิทยาสังคมชาวอเมริกัน อธิบายความเป็นตัวตนโดยใช้หลักของคูลิยิวเคราะห มีดเน้นกฎเกณฑ์บางอย่างที่บุคคลได้เริ่มสร้าง ความรู้สึกเกี่ยวกับตนเอง และจิตใจและความรู้สึกต่างๆ ไป อันเป็นผลจากกระบวนการขัดเกลาทาง สังคมจนสร้างความเป็นตัวตนขึ้น มีด แบ่งตัวตนออกเป็น 2 ส่วน คือ I และ Me

1) “I” หมายถึงส่วนที่เป็นความต้องการของเจ้าตัวเองแสดงออก ริเริ่มและการ สร้างสรรค์การกระทำต่างๆ ที่ไม่ใช่การทำตามความต้องการของผู้อื่น

2) “Me” หมายถึงส่วนที่เป็นการยอมทำตามความต้องการของสังคม ประเพณีและ กำหนดกฎเกณฑ์ที่มีอยู่การกระทำของ Me ไม่กล้าขัดทัศนคติความเห็นของผู้อื่นหรือกล่าวแย้งหนึ่งได้ ว่า พฤติกรรมนั้นจะเกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากผู้อื่นและตนเอง ในตัวบุคคลนั้นมีส่วนประกอบอยู่สอง ส่วน คือ “I” ซึ่งเป็นความต้องการเฉพาะตัว และ “Me” ซึ่งบุคคลนั้นคิดว่าตนควรจะมีพฤติกรรม อย่างไร การแสดงออกของบุคคลจะเริ่มต้นด้วย “I” และลงท้ายด้วย “Me” นั่นคือ “I” จะกระตุ้น “Me” แล้ว “Me” จะกำหนดทิศทางของการกระทำ

ทฤษฎีของมีด จะสรุปได้ดังนี้

1) มนุษย์เราโดยทั่วไปจะไม่มีความเป็นตัวตน ระบบสังคมจะเริ่มสร้างให้บุคคล เกิดความเป็นตัวตนจากวัยเด็กโดยผ่านพ่อแม่ และกลุ่มเพื่อน

2) ความเป็นตัวตนจะเริ่มเกิดจากเด็กที่มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยเริ่มจากพ่อแม่ ทำให้เกิดความรู้สึกเกี่ยวกับจิตใจของตนเองในความเป็นตัวตน

3) ในการขัดเกลาทางสังคม ปัจจัยสำคัญที่สร้างความเป็นตัวตนทางสังคมคือ ภาษา

4) เมื่อทารกได้เติบโตขึ้น จะเริ่มพัฒนาความรู้สึกว่าอะไรถูกอะไรผิดโดยยึด “บุคคลอื่น” เป็นเกณฑ์พื้นฐานนั่นคือ บุคคลเริ่มเข้าใจว่าสังคมต้องการให้ “เขา” ปฏิบัติอย่างไรและ

จากผลสะท้อนที่บุคคลอื่นมีต่อตน เด็กจะเริ่มรู้จักว่า ตัวของตัวเองคือใคร และมีเอกลักษณ์ของตัวเอง (Self Identity) ซึ่งในที่สุดเด็กคนนั้นก็ถูกขัดเกลาให้เรียนรู้วัฒนธรรมของสังคม

5) ความเป็นตัวตนทางสังคม ไม่ได้หมายความว่าความถึงการยอมรับทุกสิ่งทุกอย่างโดยไม่คำนึง ถึง Me ตรงข้ามบุคคลยังมี I ซึ่งเป็นลักษณะความเป็นตัวของตัวเองที่สามารถจะสำนึกได้ด้วยตัวเองดังนั้นในตัวของแต่ละบุคคลจึงมี Me ที่ได้หลอมหล่อจากสังคมและ I ที่สามารถจะควบคุมตัวเองได้ความเกี่ยวพันระหว่างส่วนที่ได้รับจากสังคมและส่วนที่เป็นตัวเองนั้นถือได้ว่ามีส่วนช่วยให้บุคคลมีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

6) ผลกระทบจากการขัดเกลา เริ่มตั้งแต่เด็ก ทั้งนี้เพราะบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลเกิดจากประสบการณ์แต่ในวัยเด็ก จนสามารถรู้จักว่าตัวเองคือใคร เพราะความเป็นตัวตนนั้นไม่ได้มีมาแต่เกิดแต่ต้องมาสร้างโดยผ่านทางครอบครัวเป็นแกนสำคัญทั้งคู่อิทธิและมิด เน้นปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) ในการหล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคล

4. ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) นักจิตวิเคราะห์ชาวออสเตรียน เชื่อว่าปัจจัยทางชีววิทยามีส่วนเกี่ยวพันกับการพัฒนาบุคลิกภาพคำว่าตัวตน ฟรอยด์ ใช้คำว่า Ego เขาแบ่งตัวตนออกเป็น 3 ส่วน คือ id, ego, superego ทั้ง 3 ส่วนนี้ ฟรอยด์ กล่าวว่า ผู้ที่มีสุขภาพจิตดีนั้นระบบทั้งสามต้องประสานงานกันอย่างสอดคล้องกลมเกลียว การประสานงานกันอย่างมีระเบียบเรียบร้อย

ทั้ง 3 ส่วนจะทำให้บุคคลนั้นๆ ปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพและทำให้มีปฏิกริยาถ้อยทีถ้อยอาศัยกันกับสิ่งแวดล้อมอย่างสนิทสนมการมีถ้อยทีถ้อยอาศัยกันระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม ทำให้มนุษย์บรรลุถึงความพึงพอใจเบื้องต้น ได้สนองความต้องการตามวิสัยมนุษย์แต่ถ้าระบบทั้งสามเกิด "ป็นเกลียว" กันขึ้นเมื่อใดบุคคลนั้นจะเสียหลักแห่งการปรับตัวจะเกิดความไม่พอใจตนเอง ไม่พอใจในผู้อื่นและสิ่งทีตนเกี่ยวข้องด้วย ทำให้การปฏิบัติหย่อนประสิทธิภาพลงไป id มีหน้าที่อย่างไรหน้าที่ประการเดียวของ id ก็คือ จัดหาทางออกให้แก่พลังงานหรือความเครียดอันเกิดแต่สิ่งเร้าทั้งภายในและภายนอก (ฟรอยด์ เรียกว่า (Libido) หมายความว่าถึงพลังงานอันเกิดจากสัญชาตญาณทางเพศ ซึ่งถือว่าเป็นพลังงานสำคัญอันหนึ่งในมนุษย์และสัตว์) id จะทำหน้าที่ให้ชีวิตได้รับการตอบสนองด้วยหลักเบื้องต้น (Primary Process) ซึ่งเขาให้ชื่อว่า "หลักแห่งความพึงใจ" (pleasure of pleasure) หลักแห่งความพึงใจก็คือ ขอให้ได้อ่อนคลายความเครียดที่เกิดขึ้นแม้จะมีอาจจัดความเครียดให้หมดสิ้นไป ก็ขอให้ระงับความเครียดลดลงมากที่สุดที่จะเป็นได้ปฏิกริยาสะท้อน หรือ "รีเฟล็กซ์" เป็นรูปหนึ่งของ id เบื้องต้น โดยใช้อวัยวะสัมผัสกับการปฏิบัติงานแห่งกล้ามเนื้อ เช่น แสงสว่างจ้ากระทบนัยน์ตา เราจะกระพริบตาทันทีเพื่อป้องกันมิให้แสงรบกวนนัยน์ตา เมื่อมีอะไรเข้าตาเราจะมีน้ำตาไหลเพื่อระงับอาการระคายเคือง หรือเมื่อมีสิ่งระคายเคืองเยื่อ

ภายในจมูก เราจะจามเพื่อขจัดสิ่งรบกวนนั้น เหล่านี้คือรีเฟล็กซ์ต่อสิ่งเร้าภายนอก สิ่งรีเฟล็กซ์ภายใน ก็มี เช่น เมื่อเกิดความกลัวความตื่นตระหนกตกใจสุดขีด รีเฟล็กซ์เปิดลิ้นกระเพาะปัสสาวะ ทำให้ผ่อนคลายความเครียดภายในลงได้ หรือเมื่อเกิดความหิว กระเพาะอาหารก็จะบีบตัว แต่มิได้ทำให้อิ่มได้โดยอัตโนมัติ จำเป็นที่จะต้องได้คิมมหรือได้อาหารเพื่อสนองความต้องการ โดยเหตุที่มนุษย์มีการเรียนรู้ โดยใช้ระบบแห่งการรับรู้และระบบแห่งความจำ ดังนั้น เมื่อเด็กหิวเด็กจะร้องและมีประสบการณ์ คือ เมื่อหิวก็มีผู้ป้อนอาหาร ในขณะที่ได้รับการป้อนนั้นเด็กก็ให้เห็นแม่ได้รู้รสและกลิ่นของอาหาร ได้ยินเสียงแม่ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นการรับรู้ซึ่งถูกบันทึกไว้ในความทรงจำจากการปฏิบัติซ้ำๆ อยู่เช่นนั้น ทารกก็เกิดความจำเรื่องอาหารขึ้นมาเป็นลำดับแรก ความจำนี้อาจผ่อนคลายความเครียดได้ชั่วขณะ กระบวนการซึ่งก่อให้เกิดรูปแห่งความจำเช่นนี้ เรียกว่า กระบวนการขั้นต้น พรอยด์ อธิบายว่าในตอนแรกเด็กยังแยกไม่ออกว่าอันไหนคือวัตถุจริง อันไหนคือรูปแห่งความจำ เช่นเดียวกับผู้ใหญ่ที่เกิดกระบวนการขั้นต้นในยามหลับ คือ ความฝัน ซึ่งเราจะฝันในสิ่งที่เราอยากได้นั้นก็คือการคลายความเครียดโดยการบรรลุถึงสิ่งอันปรารถนาในขณะหลับ

ในบุคลิกภาพของคนเรานี้อาจเปรียบ id ได้กับเด็กเกร ต้องการให้ได้รับการตามใจ และถ้าไม่ได้รับการตอบสนองก็จะใช้กระบวนการขั้นแรก เช่น การคิดฝัน คิดบ้าสมบัติหรือความฝันในขณะหลับ ในบุคคลปกติอาจเห็น id ในการปฏิบัติอย่างพลุ่งพล่าน ปรากฏจากความยังคิดหรือไร้เหตุผลเช่น ความโมโหจัดลุกขึ้นมาทำร้ายผู้อื่นหรือทำร้ายตนเอง หรือเอาแต่คิดเรื่องสมบัติ เหล่านี้คือการกระทำอันถูกครอบงำด้วย id ทั้งสิ้น

เมื่อ id ต้องการที่จะล่วงล้ำความพึงพอใจ มันจะไม่ยอมรับหลักแห่งความเป็นจริง ขอให้ได้มาเท่านั้น โดยไม่รู้จักคิด มีแต่ความอยากและขอให้ได้ทำอะไรลงไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า id ก็คือกิเลสตัณหานั่นเอง

แต่ชีวิตของคนเรามีได้มี id อยู่อย่างเดียวที่ควบคุมพฤติกรรม แม้จะมีพลังอันมหาศาลก็ยังต้องอยู่ใต้วินัยของ ego

Ego อาศัยหลักแห่งความจริง (Reality Principle) คือสิ่งที่ปรากฏอยู่อย่างแท้จริง มิใช่ใฝ่ฝันเอาอย่างลมๆแล้งๆหลักแห่งความจริงนี้เรียนรู้ได้จากสิ่งแวดล้อมภายนอก สอนให้รู้จักทนทานต่อความเครียดไม่ยอมปล่อยพลังงานจนกว่าจะพบวัตถุประสงค์อันสนองความต้องการอย่างแท้จริง การอาศัยหลักความจริงของ ego มิใช่จะละทิ้งหลักแห่งความพึงพอใจหากแต่มีการยับยั้งจนกว่าสเปกตรัมอันเหมาะสม แม้จะต้องอดทนหนอยก็ยังคุ้มค่าหรือสอนให้รู้จัก “อดเปรี้ยวไว้กินหวาน” ตัวอย่างเช่นเด็กหิว แต่เรียนรู้มิใช่สักแต่จะหิวอะไรเข้าปากได้เป็นกินเลย หากแต่รอจนได้

อาหารเสียก่อนจึงกินเด็กเรียนรู้ว่าอะไรคือสิ่งที่กินได้ มิฉะนั้นไปหยิบอะไรกินอย่างสุ่มสี่สุ่มห้าก็จะเดือดร้อน

หลักแห่งความจริงนี้เกิดจากระบวนการซึ่งฟรอยด์ เรียกว่ากระบวนการทฤษฎีปฏิบัติ ซึ่งต้องใช้สมอง (นอกเหนือจากรีเฟลกซ์) ต้องมีการเรียนรู้โดยมีภาษาเป็นปัจจัยสำคัญเข้าช่วยทำให้สามารถเป็นนายเหนือความอยากอันเกิดจาก id และทำให้คนเราสามารถควบคุมสิ่งแวดล้อมอันนำไปสู่ความพึงพอใจได้อย่างแท้จริง

อาจจะเปรียบเทียบได้ว่า ego คือคนกลางซึ่งจัดกลางระหว่าง id กับโลกภายนอกการที่ ego จะสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้คตินั้น ต้องอาศัยองค์ประกอบ คือ โอกาสที่จะเรียนรู้ พันธุกรรม และความบรรลุมิติภาวะ

การเรียนรู้เป็นเครื่องเสริมให้ Ego เข้มแข็ง การศึกษาในโรงเรียนจึงจำเป็นต้องสอนให้คนรู้จักคิดอย่างมีประสิทธิภาพ และคนเราจะคิดอย่างมีประสิทธิภาพได้ก็ต้องอาศัยหลักแห่งความเป็นจริง

Superego ระบบที่สามแห่งบุคลิกภาพ เป็นหลักแห่งอุดมคติและศีลธรรมจรรยา นับเป็นผลผลิตแห่งสังคม เป็นสิ่งที่สังคมหยิบยื่นให้แก่เราด้วยการ สั่งสอน Superego ของเด็กมิได้เกิดจากการเอาอย่างผู้ใหญ่ แต่หากทำตามที่ผู้ใหญ่สอน ผู้ใหญ่อาจประพฤติอย่างหนึ่ง แต่สอนให้ลูกทำอย่างหนึ่งด้วย Superego ของผู้ใหญ่เองก็เป็นได้

เมื่อเราเกิดมาในโลกไม่นานจะเรียนรู้ความจริงอีกข้อหนึ่งว่า การจะบรรลุสู่หลักแห่งความพึงพอใจนั้น เพียงอาศัยความคิดอ่าน ความสามารถของตนเองอย่างตรงมา บางทีก็ยังไม่พอ จำเป็นต้องประพฤติตามความเห็นดีเห็นชอบของผู้ใหญ่ด้วย เพราะเหตุที่มนุษย์มีวัยเด็กอันยาวนาน ต้องอาศัยผู้ใหญ่เป็นเวลาหลายปีจึงจะยืนหยัดอยู่ด้วยลำแข้งของตนเองได้ ผู้ใหญ่มีอำนาจเหนือเด็ก ซึ่งเด็กจะต้องยึดเป็นที่พึ่งอยู่นับสิบๆปี ดังนั้น ลูกมนุษย์จึงต้องอาศัยอิทธิพลของผู้ใหญ่ยาวนานกว่าสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ด้วยกัน ในขณะที่เด็กช่วยตนเองไม่ได้นั้น โดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม เด็กจะได้รับอิทธิพลจากสิ่งที่ผู้ใหญ่สั่งสอนสิ่งใดที่ควรปฏิบัติ สิ่งใดที่ไม่ถูกต้องควรละเว้น ซึ่งช่วงระยะอันยาวนานพอสมควรนี้เองที่ Superego ก่อตัวขึ้น และฝังแน่นอยู่ในบุคลิกภาพของเราแต่ละคน

Superego อาจแบ่งออกได้สองประการ คือ Ego-Ideal กับ Conscience ประการแรก คืออุดมคติซึ่งผู้ใหญ่สอนให้เราจำใส่ใจไว้ ว่าอะไรเป็นสิ่งที่ควรหรือไม่ควร เป็นต้นว่า เด็กดีควรเชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ มีความสุภาพเรียบร้อย เมื่อเด็กปฏิบัติตนดังกล่าวก็เห็นผล คือผู้ใหญ่นิยมชมชอบถือเป็นรางวัลอย่างหนึ่ง ส่วนอีกประเภทหนึ่ง คือ Conscience ได้แก่ความรู้สึก

ว่าอะไรชั่วควรละเว้นเป็นต้นว่า ผู้ใหญ่สอนไม่ให้ลักขโมย ไม่ให้โกหก หรือความสกปรกเป็นสิ่งไม่ดี ถ้าเด็กยังฝืนทำก็จะได้รับการลงโทษ

ทั้งความมีอุดมคติและความรู้สึกผิดชอบชั่วดี นับว่าอยู่ในข่ายแห่งศีลธรรมจรรยา อันเป็นวัฒนธรรมของหมู่คณะที่เราเป็นสมาชิก

เมื่อ Superego ก่อตัวขึ้นจนเป็นบุคลิกภาพของบุคคล ตัวนี้เองที่จะทำหน้าที่แทนผู้ใหญ่คือบังคับความรู้สึกนึกคิดของเราไปชั่วชีวิต Superego จะทำหน้าที่ทั้งการให้รางวัลหรือลงโทษแทนผู้ใหญ่แม้เราเพียงแต่ “คิด” ยังไม่ทันลงมือด้วยซ้ำ

จากคำอธิบายอย่างละเอียดของ ฟรอยด์ อาจสรุปได้ดังนี้

1) “Id” คือส่วนที่เป็นความต้องการทางชีวธรรมชาติซึ่งต้องใช้ “ความรู้สึกฝ่ายสูง” คอยควบคุมบังคับอยู่เรื่อยไป และบางครั้งก็บังคับไม่สำเร็จ

2) “Superego” คือส่วนที่เป็นความรู้สึกเรียกร้องต้องการของสังคมได้แก่ระเบียบแบบแผนต่างๆ ศีลธรรม ประเพณี มติมหาชน ฯลฯ ที่บุคคลต้องยอมทำตามเรียกได้ว่าเป็น “ความรู้สึกฝ่ายสูง” ที่จะพิจารณาว่าอะไรผิดอะไรถูก ควรทำหรือไม่ควรทำ Superego เป็นตัวกด Id ที่เป็นความต้องการที่ไม่ดีงามและเป็นตัวส่งเสริม Ego ให้ทำตามแบบแผนที่สังคมกำหนดหรือยอมรับ ความคิดของ ฟรอยด์ ถือว่า Superego เป็นผลผลิตของสังคมทั้งนี้เพราะบรรทัดฐานว่าอะไรผิดหรือถูกเกิดจากสภาวะของสังคมไม่ใช่เกิดจากสาเหตุทางชีววิทยา

3) “Ego” คือ “ผลลัพธ์” ที่เกิดขึ้นจากการปรับ “Id” และ “Superego” ให้เข้ากัน ซึ่งเป็นตัวตนของบุคคลในการกระทำต่างๆ ของชีวิตนั่นเองจากผลของการขัดเกลาทางสังคม ซึ่งนักวิชา การแต่ละคนอธิบายมาแล้วนั้น ดูชกิน (Dushkin) นักสังคมวิทยาแบ่งกระบวนการไว้เป็นขั้นตอนคือ

ขั้นตอนที่หนึ่ง ทารกแรกเกิดเอาตัวเองเป็นใหญ่ ตัวเองเป็นศูนย์กลาง (Egocentric) ซึ่งยังไม่รู้ความเป็นไปของโลก และยังไม่รู้ว่าตนเองกับสิ่งแวดล้อมนั้นต่างกันอย่างไร

ขั้นตอนที่สอง ต่อมาทารกเริ่มมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น โดยเฉพาะจากสมาชิกภายในครอบครัว (โดยเฉพาะผู้เป็นมารดา)

ขั้นตอนที่สาม เด็กค่อยๆ เรียนรู้ความคิดของผู้อื่น เรียนรู้ที่จะปรับพฤติกรรมของตนตามที่สังคมโดยรอบ คาดหวังไว้ และเรียนรู้บทบาทของผู้อื่น

ขั้นตอนที่สี่ เด็กเรียนรู้บรรทัดฐานของสังคมอย่างไม่เป็นทางการจากกลุ่มเพื่อนฝูงและจากองค์การทางสังคมที่ให้ความรู้อย่างเป็นทางการ เช่น โรงเรียน โรงเรียน มหาวิทยาลัย

ขั้นตอนที่ห้า บุคคลจะต้องเติบโตโดยผ่านการขัดเกลาทางสังคมทางอ้อมที่สำคัญก็คือได้รับรู้สัญลักษณ์ต่างๆ ของวัฒนธรรม โดยผ่านทางสื่อมวลชนต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ เป็นต้น ทำให้บุคคลได้รับการเรียนรู้มากขึ้น ตามแนวทางที่สังคมกำหนดและทำให้สาระสำคัญของวัฒนธรรมฝังลึกอยู่ในบุคคลนั้น

ขั้นตอนสุดท้าย เมื่อบุคคลถูกขัดเกลาทางสังคมบุคคลนั้นจะถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่อนุชนรุ่นหลัง จึงทำให้วัฒนธรรมสืบต่อเนื่องไม่ขาดสายจากคนชั่วอายุหนึ่ง ไปอีกชั่วอายุหนึ่ง จาก 6 ขั้นตอนดังกล่าวอธิบายเป็นตัวอย่างได้ดังนี้

มนุษย์เมื่อเกิดมาในช่วง 6 เดือนแรกของชีวิต ซึ่งเรียกสภาพนี้ว่าทารก ทารกจะได้รับการเลี้ยงดูเพื่อบำบัดความต้องการที่จำเป็นอย่างยิ่งทั้งทางร่างกายและจิตใจ เช่น ให้นม น้ำ ยา ความอบอุ่น กอดรัดอุ้มชูจากสัมผัสของผู้เลี้ยงซึ่งส่วนใหญ่คือผู้เป็นมารดา พฤติกรรมในช่วงแรกดังกล่าวนี้ เช่น การเคลื่อนไหว การหัวเราะ การยิ้ม ร้องไห้ต่างๆ เหล่านี้เป็นธรรมชาติของทารกแต่จากการที่เขาได้รับการสนองตอบจากผู้เลี้ยงดูเขา เช่น หิว เขาร้องไห้ เขาได้ดูนม ทำเปียกทำเปียก เกิดความรู้สึกไม่สบายเขาคิ้นร้องไห้ เขาก็ได้รับการเปลี่ยนเสื้อผ้าที่หุ่มห่อและรองรับ พฤติกรรมเหล่านี้จึงค่อยๆ กลายเป็นเครื่องมือเพื่อนำมาใช้ในสิ่งที่เขาต้องการ การเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างตัวเขากับสิ่งแวดล้อมได้เกิดขึ้นแล้วในช่วงนี้ โดยเฉพาะตัวของเขากับบุคคลที่ตอบสนองความต้องการของเขาที่ใกล้ชิดที่สุด (ส่วนใหญ่คือมารดา) ซึ่งเป็นความผูกพันอย่างเหนียวแน่นเพิ่มขึ้นๆ และจะเป็นรากฐานของการเรียนรู้ในช่วงชีวิตของบุคคลต่อไปภายหน้า

ภาษาโดยเฉพาะภาษาพูดเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในระยะต้นของการเรียนรู้ ทารกจะเรียนรู้คำพูดที่บ่งถึงสิ่งของหรือกิจกรรม ศัพท์เบื้องต้นส่วนใหญ่ประกอบด้วยคำนามที่บ่งถึงสิ่งของหรือบุคคลในสิ่งแวดล้อมของเขา และคำกริยาที่บ่งถึงท่าทาง เช่น “ให้” “ห่ม” และจะยิ่งเรียนรู้พูดได้ มากยิ่งขึ้นตามลำดับในด้านการผสมคำมีทั้งคำกริยา คำวิเศษ และคำคุณศัพท์ ตัวอย่างเช่น “แม่ไปแล้ว” “เปิดประตูหน่อย”

เมื่ออายุประมาณ 3 ขวบครึ่งหรือก่อนหน้านี้นี้เด็กเริ่มมีปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอก โดยเฉพาะสื่อทางวิทยุหรือ โทรทัศน์ซึ่งมีทั้งความรู้วิชาการ และความบันเทิงดังจะเห็นได้จากเด็กชายหญิงหลายคนที่สามารถร้องเพลงยอดนิยม หรือเต้นรำได้อย่างน่าดู จากการฟังหรือดูโทรทัศน์กับครอบครัวของตนและเมื่อถึงเวลาที่ผู้ปกครองเห็นสมควร เด็กก็จะได้รับกระบวนการขัดเกลาทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมจากสถาบันการศึกษา คือ โรงเรียนซึ่งมีครูถ่ายทอดวัฒนธรรมต่างๆ และอีกด้านหนึ่งมีกลุ่มเพื่อนในวัยเดียวกันที่ให้การขัดเกลาทางสังคม

สรุป การขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์เป็น“คน”โดยสมบูรณ์ ในฐานะที่เป็นสมาชิกหน่วยหนึ่งในชุมชน ในสังคม โดยต้องมีองค์ประกอบสำคัญ 2 อย่างร่วมกัน คือ ทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อมทางสังคม กระบวนการของการขัดเกลาทางสังคมมีทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ การปลูกฝังระเบียบวินัยขั้นพื้นฐาน การปลูกฝังความมุ่งหวังในชีวิตที่กลุ่มยอมรับการกำหนดบทบาทในสังคม และการให้เกิดความชำนาญ โดยผ่านองค์กรต่างๆ อันได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียนหรือสถานศึกษา กลุ่มอาชีพ สื่อมวลชน และองค์กรศาสนา การขัดเกลาทางสังคมมีความแตกต่างกันหลายรูปแบบ และผลจากการขัดเกลาทางสังคมทำให้เกิดความเป็นตัวตน โดยมี แนวความคิดของนักวิชาการที่แตกต่างหลากหลายกันออกไป (อ้างอิงใน พวงเพชร สุรัตน์วิกุล และเฉลิมมาลัย ราชภัฏจารักษ์, 2542, หน้า 69-85)

3. แนวคิด ระบบ และกลไกการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน

3.1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน

3.1.1 ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน

3.1.2 พื้นฐานความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนา

ผู้เรียน

3.1.3 อิทธิพลของการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน

3.1.4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน

3.2. แนวคิดในการพัฒนาระบบและกลไกการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่

ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน

3.2.1 การพัฒนาระบบและกลไกการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน

3.2.2 การพัฒนาความร่วมมือทางการศึกษาในการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน

3.2.3 นโยบายและกฎระเบียบในการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน

3.2.4 การดูแลคุณภาพในการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน

3.2.5 การสนับสนุนด้านทรัพยากรในการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน

3.1.1 ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลของการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองต่อผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนในช่วงปี ค.ศ.1960 ถึง 1970 พบว่า ผู้วิจัยส่วนใหญ่ได้ศึกษาบริบทของครอบครัว โรงเรียนและชุมชนเสมือนแยกออกจากกัน และมีการเปรียบเทียบกันอยู่ในที่ว่างระหว่างครอบครัวและโรงเรียนใครจะเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อเด็กมากที่สุด เมื่อมีการศึกษาวิจัยมากขึ้นก็มีความชัดเจนมากขึ้นว่า ทั้ง 2 ฝ่ายต้องร่วมมือกัน ดังคำกล่าวที่ว่า เด็กได้รับประโยชน์หรือเสียประโยชน์จากการจัดการศึกษาของโรงเรียนก็เนื่องจากสภาพความพร้อมของครอบครัวไม่ว่าจะเป็นฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม การศึกษา และการแนะแนวทางให้ลูก รวมทั้งคุณภาพของประสบการณ์ที่เด็กได้รับจากโรงเรียนโดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพสังคมปัจจุบันมีความซับซ้อนเกินกว่าที่โรงเรียนหรือครอบครัวจะให้การศึกษาสอนอบรมเด็กได้โดยลำพัง ดังนั้น โรงเรียน ครอบครัว และชุมชนจึงต้องร่วมมือกันรับผิดชอบต่อเด็กและสร้างแรงบันดาลใจให้เด็กไปพร้อมกัน (Epstein, 1996) ในทำนองเดียวกัน Drake (อ้างอิงใน Carter, 2000) กล่าวสนับสนุนว่า ปัญหาและความท้าทายที่นักเรียนกำลังเผชิญในสังคมปัจจุบันนั้นไม่สามารถแก้ปัญหาโดยนักการศึกษาพ่อแม่ หรือครอบครัวตามลำพัง ทั้งนี้เป็นเพราะว่าปัญหาเหล่านี้มีความรุนแรงต่อเด็ก ทั้งด้านสังคมอารมณ์-จิตใจ และสภาพแวดล้อม ดังนั้นบ้านและ โรงเรียนจึงต้องร่วมมืออย่างจริงจังเพื่อช่วยแก้ปัญหาเหล่านี้

นอกจากนี้ Henderson และ Berla (1994) ได้สังเคราะห์เอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองและชุมชน จำนวน 66 ชิ้น พบว่า มีประเด็นสำคัญ 6 ประเด็น ปรากฏดังนี้

1. ครอบครัวมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของนักเรียนตั้งแต่วัยเด็กเล็กจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ดังนั้น ด้านนโยบายและ โปรแกรมที่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนกำหนดให้ครอบครัวต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเรียนรู้อีกจะทำให้เห็นนโยบายและ โปรแกรม นั้น มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองทั้งที่บ้านและที่โรงเรียนสามารถช่วยให้นักเรียนประสบความสำเร็จในการเรียน และสามารถเรียนจนจบชั้นสูงสุดของโรงเรียนได้

3. การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองสามารถช่วยให้นักเรียนทุกคนในโรงเรียนพัฒนาขึ้นทุกด้าน ไม่เพียงแต่ลูกของตนเท่านั้น

4. พ่อแม่ผู้ปกครองที่สวมบทบาททั้ง 4 บทบาท คือ เป็นครู เป็นผู้สนับสนุน เป็นผู้พิทักษ์สิทธิ์ และเป็นผู้ตัดสินใจ สามารถช่วยพัฒนาการเรียนรู้ของลูกได้อย่างดี

5. การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของลูกมีความสัมพันธ์กันเชิงบวกและการกระตุ้นให้พ่อแม่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมควรร่วมใช้กิจกรรมอย่างหลากหลาย

6. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นสูงสุดเมื่อครอบครัวโรงเรียน และองค์กรต่างๆ ในชุมชนร่วมมือกันในการพัฒนาผู้เรียน

การที่กล่าวมาแล้วจึงเห็นได้ว่า ความร่วมมือกันระหว่างพ่อแม่ผู้ปกครอง โรงเรียน และองค์กรต่างๆ ในชุมชน ไม่เพียงแต่จะช่วยให้เด็กประสบความสำเร็จในการเรียนเท่านั้น แต่ยังส่งผลถึงความก้าวหน้าในการดำเนินชีวิตในอนาคตของเด็กอีกด้วย

สำหรับประเทศไทย ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนในการจัดการศึกษามีความชัดเจนเป็นรูปธรรม เมื่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมพัฒนาผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อแม่ผู้ปกครอง ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด โดยสาระที่สำคัญคือ การให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องประสานความร่วมมือในการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ (มาตรา 24 (6)) อย่างไรก็ตามเท่าที่ผ่านมา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองและชุมชนในการศึกษาของสังคมไทย ยังมีความจำกัด อีกทั้งนโยบายและแนวการปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวยังไม่มีความชัดเจนพอที่จะทำให้หน่วยงานการศึกษาสามารถนำไปปฏิบัติได้ ด้วยสาเหตุเหล่านี้ทำให้การดำเนินการเพื่อตอบสนองเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติในส่วนนี้ยังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร

3.1.2 พื้นฐานความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครอง

ทฤษฎีระบบนิเวศวิทยา (Ecological Systems Theory) Bronfenbrenner (1979, อ้างถึงใน Paquette & Ryan, 2001) ได้พัฒนาทฤษฎีระบบนิเวศวิทยาเพื่อใช้อธิบายความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ในระบบนิเวศวิทยาของเด็กที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็ก โดย Bronfenbrenner มีแนวคิดที่ว่า เด็กอยู่ในศูนย์กลางของระบบนิเวศวิทยาที่มีระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ก่อตัวเป็นสภาพแวดล้อมของเด็กซึ่งสภาพแวดล้อมในที่นี้แบ่งออกเป็น 5 ชั้น ได้แก่ 1) Microsystem 2) Mesosystem 3) Exosystem 4) Macrosystem และ 5) Chronosystem แต่ละชั้นมีความซับซ้อนและมีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็กแตกต่างกัน การเปลี่ยนแปลงหรือปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมของชั้นนั้น ๆ จะส่งผลกระทบต่อชั้น

อื่น ๆ ด้วย ด้วยเหตุนี้ การศึกษาพัฒนาการของเด็กจึงไม่ใช่เพียงแค่ศึกษาสภาพทางชีววิทยาในตัวเด็กเท่านั้นแต่ต้องศึกษาสภาพแวดล้อมทั้งที่อยู่ใกล้และไกลตัวเด็ก ซึ่งสภาพแวดล้อมในชั้นต่างๆ สรุปได้ดังนี้

ชั้นที่ 1 Microsystem เป็นชั้นของระบบนิเวศวิทยาที่ใกล้ตัวเด็กมากที่สุดชั้นนี้ประกอบด้วยโครงสร้างต่างๆ ที่ติดต่อเชื่อมโยงกับเด็กโดยตรง เช่น ครอบครัว โรงเรียน ห้องสมุด ย่านอยู่อาศัย โรงพยาบาล วัด และศูนย์ดูแลเด็กเล็ก เป็นต้น โครงสร้างเหล่านี้จัดว่าเป็นสภาพแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อตัวเด็กโดยตรง (Immediate Surrounding) ในขณะที่เดียวกันก็ได้รับผลกระทบจากตัวเด็กด้วย ตัวอย่างเช่น พ่อแม่ผู้ปกครองมีอิทธิพลต่อความเชื่อและพฤติกรรมของเด็ก ในทางกลับกันเด็กก็มีอิทธิพลต่อความเชื่อและพฤติกรรมของพ่อแม่ผู้ปกครอง Bronfenbrenner เรียกความสัมพันธ์ในทำนองนี้ว่า เป็นอิทธิพลสองทิศทาง (Bi-Directional Influences) และในชั้น Microsystem นี้ อิทธิพล สองทิศทางมีความเข้มแข็งมากที่สุดและมีอิทธิพลต่อพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาของเด็กมากที่สุด

ชั้นที่ 2 Mesosystem เป็นชั้นที่แสดงถึงความสัมพันธ์และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชั้น Microsystem ตัวอย่างเช่น การติดต่อสื่อสารระหว่างบ้าน (พ่อแม่) และโรงเรียน (ครู) หรือการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างย่านอยู่อาศัยของเด็กกับวัดในย่านนั้น ความสัมพันธ์และการปฏิสัมพันธ์เหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อความเชื่อและพฤติกรรมของเด็กด้วยเช่นกัน

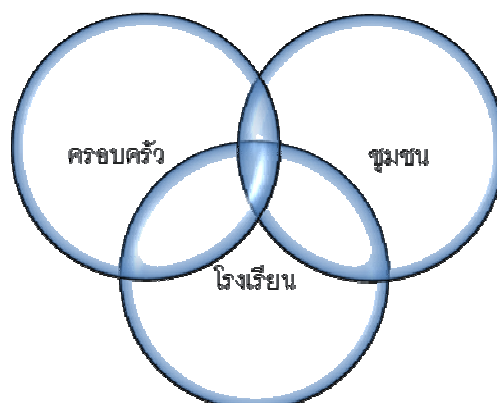
ชั้นที่ 3 Exosystem เป็นชั้นของสภาพแวดล้อมที่ประกอบด้วยโครงสร้างต่างๆ ที่ขยายออกจากโครงสร้างที่อยู่ในชั้น Microsystem เช่น สถานที่ทำงานของสมาชิกในครอบครัว ห้องสมุด องค์กร หน่วยงานราชการ ศูนย์ให้บริการด้านสวัสดิการและสุขภาพชุมชน และสื่อมวลชนแขนงต่างๆ เป็นต้น โครงสร้างเหล่านี้ไม่สัมพันธ์กับโครงสร้างที่อยู่ในชั้น Microsystem ตัวอย่างเช่น ถ้าสถานที่ทำงานของพ่อแม่กำหนดเวลาการทำงานที่ยืดหยุ่นก็จะทำให้พ่อแม่มีเวลาร่วมประชุมกับทางโรงเรียนได้และมีโอกาสดูแลการเรียนของลูกได้ แต่ถ้าสถานที่ทำงานมีกฎระเบียบที่ไม่ยืดหยุ่นและเรียกร้องมาก ก็จะทำให้พ่อแม่มีความกดดันอันจะส่งผลกระทบต่อชีวิตครอบครัวได้ หรือการที่หน่วยงานของรัฐจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาศูนย์เด็กเล็กหรือห้องสมุดชุมชนให้ใช้ประโยชน์ได้แท้จริง ก็จะช่วยพัฒนาเด็กได้ ตัวอย่างเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่า โครงสร้างต่างๆ ในชั้น Exosystem ได้ช่วยสร้างสภาพแวดล้อมในชั้น Microsystem เพื่อให้ส่งผลต่อการพัฒนาเด็กให้เต็มศักยภาพ

ชั้นที่ 4 Macrosystem เป็นชั้นที่อาจพิจารณาได้ว่าอยู่ภายนอกสุดของระบบนิเวศวิทยาและเป็นชั้นที่ประกอบด้วยโครงสร้างที่เป็นค่านิยมทางวัฒนธรรม (Cultural Values) ขนบธรรมเนียมประเพณีและกฎหมาย อิทธิพลของโครงสร้างเหล่านี้สามารถส่งผ่านไปยังโครงสร้างต่างๆ ซึ่งอยู่ในแต่ละชั้นได้ซึ่งในที่สุดก็จะส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็ก ตัวอย่างเช่น ถ้าสังคมมีความเชื่อว่าการเลี้ยงดูลูกเป็นความรับผิดชอบของพ่อแม่เท่านั้น สังคมนั้นๆ ก็ไม่จำเป็นต้องจัดหาทรัพยากรหรือพัฒนาเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือพ่อแม่ ซึ่งแน่นอนย่อมส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของลูก

ชั้นที่ 5 Chronosystem เป็นชั้นที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นระบบมิติของกาลเวลาหรือเงื่อนไขความเป็นมาของสภาพสังคมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลและสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างเช่น เด็กจะมีปฏิกริยาตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันไปตามวัยของเด็ก เมื่อเด็กมีวุฒิภาวะมากขึ้นก็จะสามารถควบคุมสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมที่จะมีอิทธิพลต่อตนเองได้มากขึ้น หรือประเทศที่อยู่ในภาวะสงครามย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมและต่อพัฒนาการของเด็กเช่นกัน

จากแนวคิดดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ถึงแม้พ่อแม่ผู้ปกครองมีอิทธิพลต่อการพัฒนาเด็กโดยตรง แต่ทั้งนี้สภาพแวดล้อมของเด็กก็มีอิทธิพลต่อเด็กด้วย ดังนั้น องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ชุมชน หรือสถาบันทางสังคมต่างๆ ต้องเข้ามาช่วยกันส่งเสริมสนับสนุนพ่อแม่ผู้ปกครองให้สามารถสร้างสภาวะที่สมบูรณ์ทางสังคมซึ่งหมายถึง ทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่นและเข้มแข็งเพื่อร่วมกันพัฒนาเด็กให้เติบโตอย่างมีคุณภาพถ้าความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ผู้ปกครองในระบบ Micro system และเด็กเป็นไปอย่างไม่ต่อเนื่องจะทำให้เด็กมีประสบการณ์ไม่เพียงพอที่จะนำไปแก้ปัญหาหรือเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้ อันจะส่งผลให้เด็กเติบโตเป็นผู้มีพฤติกรรมหลีกเลี่ยงหรือต่อต้านสังคมและไม่สามารถนำตนเองได้ถูกทาง

ทฤษฎีอิทธิพลขององค์ประกอบร่วม (Theory of Overlapping Spheres of Influence) ในช่วงปีค.ศ. 1980 Joyce L. Epstein และคณะจากมหาวิทยาลัย John Hopkins ได้พัฒนาทฤษฎีระบบนิเวศวิทยาของ Bronfenbrenner ซึ่งกล่าวถึง อิทธิพลร่วมกันของบริบทสำคัญ 3 บริบท คือครอบครัว โรงเรียน และชุมชน (ดูแผนภาพที่ 1) บริบทเหล่านี้อาจถูกผลักให้ออกจากกันหรือถูกดึงให้เข้าหากันด้วยแรงต่างๆ ซึ่งในที่นี้หมายถึง ปรัชญา ความเชื่อ ภูมิหลัง และแนวปฏิบัติของครู ครอบครัว นักเรียนและคนอื่นๆ ในสังคม อันส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมมากหรือน้อยในกิจกรรมระหว่างโรงเรียน ล้วนและชุมชน โดยปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ของบริบททั้ง 3 บริบทกล่าวจะเกิดขึ้นภายในเขตพื้นที่ที่ทับซ้อนกัน (Epstein, 1996)

ภาพที่ 7 ทฤษฎีอิทธิพลขององค์ประกอบร่วม (Theory of Overlapping Spheres of Influence)

Epstein และคณะได้ใช้ประโยชน์จากทฤษฎีนี้ที่กล่าวถึงพื้นที่ที่มีการทับซ้อนในการศึกษาหาแนวปฏิบัติร่วมกันระหว่าง โรงเรียน ครอบครัว และชุมชน เพื่อช่วยให้นักเรียนประสบความสำเร็จในการเรียน โดยพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมจำนวน 6 รูปแบบ ในแต่ละรูปแบบ Epstein และคณะได้ให้แนวทางการพัฒนากิจกรรมหรือแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ ครอบครัว และชุมชน ซึ่งโรงเรียนสามารถนำไปประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทของตนได้อย่างมากมาย ดังนั้น ความรับผิดชอบร่วมกันของทั้ง 3 องค์ประกอบดังกล่าวจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับจำนวนรูปแบบการมีส่วนร่วมที่กำลังดำเนินการและขึ้นอยู่กับรูปแบบเหล่านั้นได้มีกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ ครู พ่อแม่ผู้ปกครอง นักเรียน และชุมชน ได้ปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างไรหลากหลายหรือไม่เพียงใด

กล่าวโดยสรุป รูปแบบทั้ง 6 แบบของ Epstein ช่วยให้เห็นแนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างบ้าน โรงเรียน และชุมชน อีกทั้งยังช่วยโน้มน้าวบุคคลเหล่านี้ให้มีส่วนร่วมในการศึกษาของเด็กทั้งที่บ้านและที่โรงเรียนมากขึ้น รูปแบบทั้ง 6 แบบโดยย่อมีดังนี้

รูปแบบที่ 1 ทักษะการเลี้ยงดูลูก (Parenting) โรงเรียนช่วยครอบครัวให้มีความรู้และทักษะการดูแลลูก ช่วยเหลือและสนับสนุนลูก เข้าใจพัฒนาการของลูกวัยเยาว์และวัยรุ่น พร้อมทั้งจัดสภาพแวดล้อมในบ้านเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของลูกในแต่ละช่วงอายุและแต่ละระดับชั้น

รูปแบบที่ 2 การสื่อสาร (Communicating) โรงเรียนจัดให้มีการสื่อสารกับครอบครัวเกี่ยวกับหลักสูตรการเรียนการสอนและความก้าวหน้าของนักเรียน โดยเน้นการสื่อสารแบบสองทาง คือ จากโรงเรียนสู่บ้านและจากบ้านสู่โรงเรียน

รูปแบบที่ 3 การอาสาสมัคร (Volunteering) โรงเรียนโน้มน้าวให้ครอบครัว เป็นอาสาสมัครที่โรงเรียนโดยปรับปรุงวิธีการคัดเลือกผู้ที่จะมาอาสาสมัคร การอบรม การจัด ตารางเวลาให้เหมาะสม พร้อมทั้งเชิญชวนให้ร่วมประชุมเพื่อร่วมพัฒนาลูก

รูปแบบที่ 4 การเรียนรู้ที่บ้าน (Learning at Home) โรงเรียนโน้มน้าว ครอบครัวให้ช่วยเหลือการเรียนของลูกที่บ้าน รวมทั้งกิจกรรมด้านวิชาการอื่นๆ และการตัดสินใจ ต่างๆ

รูปแบบที่ 5 การตัดสินใจ (Decision Making) โรงเรียนเชิญชวนครอบครัว ให้มีส่วนร่วม ในการตัดสินใจของโรงเรียน ร่วมการบริหารการจัดการร่วมกิจกรรมพิทักษ์สิทธิ ประโยชน์ของเด็กผ่านสมาคมพ่อแม่ผู้ปกครอง คณะกรรมการสภาที่ปรึกษา และองค์กรเกี่ยวกับพ่อแม่ผู้ปกครอง

รูปแบบที่ 6 การมีส่วนร่วมกับชุมชน (Collaborating with Community) โรงเรียนร่วมกับครอบครัวประสานกับแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชนเช่น บริษัท ห้างร้านต่างๆ หน่วยงานภาครัฐ โรงเรียน หรือมหาโรงเรียน หรือหน่วยงานอื่นๆ เพื่อสร้าง ความเข้มแข็งให้กับการ จัดการเรียนการสอนในโรงเรียน การทำหน้าที่ของครอบครัวและการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก

จะเห็นได้ว่ารูปแบบแต่ละรูปแบบมีประโยชน์คือ ช่วยกำหนดกิจกรรมที่มี ลักษณะเฉพาะและช่วยให้เกิดผลต่อนักเรียน พ่อแม่ผู้ปกครอง และครู ที่แตกต่างกัน รวมทั้งทำให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ และการมีพันธะสัญญาต่อกันระหว่าง โรงเรียน ครอบครัว และชุมชน นอกจากนี้นักวิจัยสามารถใช้รูปแบบดังกล่าวกำหนดวิธีการวัดอิทธิพลของการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนเพื่อนำผลที่ได้มาเป็นแนวทางการปรับปรุงโปรแกรมการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองของโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพต่อไป

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองโดยอภิญญา เวชชัย (2544) สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองครอบคลุมใน 6 ด้านคือ 1)การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่บ้าน 2)ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับสถานศึกษา 3)การบริหารและการตัดสินใจในเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อเด็ก 4)การมีส่วนร่วมในฐานะผู้พิทักษ์สิทธิ ประโยชน์ของเด็ก 5)การแก้ปัญหาเชิงสังคมและการพัฒนาจริยธรรมของเด็ก 6)ความร่วมมือ ด้านเครือข่ายของผู้ปกครองให้มีความเข้มแข็ง ซึ่งจะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของ พ่อแม่ผู้ปกครอง ส่วนใหญ่สอดคล้องกับการนำเสนอของ Epstein และคณะ

นอกจากนี้งานวิจัยของสุวิมล ว่องวานิช และคณะในระหว่างปีพ.ศ.2547-2549 เรื่องบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการสร้างโอกาสการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนก็มีความสอดคล้องกับแนวคิด รูปแบบ และกิจกรรมที่นำเสนอโดย Epstein และคณะ โดยคณะผู้วิจัยได้แบ่งผู้เกี่ยวข้องใน

การสร้างโอกาสการเรียนรู้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่มครู/โรงเรียน กลุ่มพ่อแม่/ครอบครัว และกลุ่มชุมชน โดยทั้ง 3 กลุ่มมีบทบาทภายใต้แนวคิด 3 M คือ เป็นผู้ให้กำลังใจ (Moral Support) เป็นผู้ใส่ใจกำกับ (Monitor) และเป็นผู้สนับสนุนส่งเสริม (Mentor) สำหรับบทบาทในการสร้างโอกาสการเรียนรู้โดยผู้ปกครองผู้วิจัยพบว่า โรงเรียนต้องเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการทำกิจกรรมภายใต้บทบาทเหล่านี้ ซึ่งกิจกรรมจำแนกได้ 6 ประเภท ดังนี้ 1) การเลี้ยงดูบุตร 2) การสื่อสาร 3) การอาสาสมัคร 4) การเรียนรู้ที่บ้าน 5) การตัดสินใจ และ 6) การร่วมมือรวมพลังกับชุมชน(สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2550)

อย่างไรก็ตามงานวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของครอบครัวในการศึกษาของบุตรหลานสะท้อนให้เห็นว่า ยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในบรรดานักวิจัย ผู้กำหนดนโยบาย และนักการศึกษาอีกหลายคนในประเด็นที่ว่าไม่ว่ารูปแบบของการมีส่วนร่วมจะเป็นแบบไหนก็ส่งผลที่ดีเหมือนกันกับนักเรียน พ่อแม่ผู้ปกครอง ครู และ โรงเรียนทั้งนั้น ด้วยเหตุนี้ Epstein จึงได้ชี้ให้เห็นว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมที่ได้กำหนดเป็นกรอบงานวิจัยเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติอาจส่งผลต่อนักเรียน พ่อแม่และครูแตกต่างกันและไม่ใช่ว่าทุกกิจกรรมที่ใช้กระตุ้นการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองจึงส่งผลต่อการเรียนรู้ของเด็กอย่างรวดเร็วและตรงไปตรงมาอย่างไรก็ตามถ้าครอบครัวใส่ใจหรือให้การเสริมแรงเด็กทั้งในเรื่องทัศนคติต่อการเรียน พฤติกรรมและแรงจูงใจอย่างต่อเนื่องก็จะส่งผลให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้ต่อเนื่องในระยะยาว

สำหรับสังคมไทย แม้ว่าการปฏิรูปการศึกษาครั้งนี้ได้พยายามโน้มน้าวให้เกิดความร่วมมือระหว่างบ้าน โรงเรียนและชุมชน และดำเนินงานตามแนวคิดพื้นฐานที่สอดคล้องกับแนวคิด 6 รูปแบบของ Epstein แต่ทว่า ในทางปฏิบัติจริง พบว่า การมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนในการจัดการศึกษาในรูปแบบดังกล่าวยังมีสภาพไม่เป็นที่พึงพอใจของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งจะเห็นได้จากครอบครัว โรงเรียน และชุมชน ยังไม่ได้ แสดงบทบาทของตนอย่างเต็มศักยภาพเนื่องจากมีข้อจำกัดหลายด้าน เช่น ด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครอง และด้านทรัพยากรที่มาสสนับสนุนวิชาการและงบประมาณในการจัดกิจกรรม จึงทำให้การมีส่วนร่วมของทั้ง 3 ฝ่ายเกิดขึ้นภายในขอบเขตที่จำกัด และค่อนข้างอยู่ในรูปแบบดั้งเดิม คือ พ่อแม่ผู้ปกครองเข้าร่วมเฉพาะกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ให้กับบุตรหลานของตนเท่านั้น หรือเข้าร่วมเป็นสมาชิกในสมาคมผู้ปกครอง และครู เพื่อมุ่งเน้นหารายได้มาพัฒนาเชิงการภาพของโรงเรียน มิได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกับ โรงเรียนเพื่อการพัฒนาผู้เรียนโดยตรงซึ่งเป็นประเด็นที่รัฐบาลต้องหาทางแก้ไข และสนับสนุนการมีส่วนร่วมดังกล่าวให้สามารถส่งผลต่อผู้เรียนได้แท้จริง(สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2550, อภิญาเวชชัย, 2544)

3.1.3 อิทธิพลของการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครอง

จากการศึกษาของ Epstein (1996) ในช่วงแรกๆ แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของครอบครัว ได้ส่งผลเชิงบวกต่อครอบครัว ครู และนักเรียนอย่างหลากหลาย ดังนี้

1) แนวปฏิบัติการมีส่วนร่วมของโรงเรียนส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของครอบครัว

จากงานวิจัยนี้พบว่า ถ้าโรงเรียนให้ความสำคัญอย่างจริงจังกับแนวปฏิบัติการปฏิบัติเพื่อโน้มน้าวให้ครอบครัวมีส่วนร่วมในการเรียนของลูก พ่อแม่ผู้ปกครองก็มีแนวโน้มปฏิบัติตามแนวปฏิบัตินั้น แม้แต่พ่อแม่ผู้ปกครองที่ไม่สามารถปฏิบัติตามแนวปฏิบัติของโรงเรียนได้ก็มีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมกับการเรียนของลูกด้วยวิธีการของตนเอง

2) ครูที่โน้มน้าวพ่อแม่ผู้ปกครองให้มีส่วนร่วมได้ประเมินบทบาทหน้าที่ของพ่อผู้ปกครองค่อนข้างเชิงบวก และตำหนิพ่อแม่ผู้ปกครองน้อยลง ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นว่าครูที่ชักชวนให้ครอบครัวมีส่วนร่วมในการเรียนของลูกอยู่เสมอมีแนวโน้มประเมินพ่อแม่ผู้ปกครองในทุกสถานภาพว่า ให้ความช่วยเหลือติดตามการเรียนของลูกพอๆ กันในทางตรงกันข้ามครูที่ไม่ค่อยได้ชักชวนพ่อแม่ผู้ปกครองให้มีส่วนร่วมในการเรียนจะอคติและกล่าวหาพ่อแม่ผู้ปกครองที่ต้องเลี้ยงลูกโดยลำพัง หรือกล่าวหาว่าพ่อแม่ผู้ปกครองที่มีการศึกษาน้อยไม่สามารถช่วยเหลือและติดตามการเรียนของลูกได้เท่าพ่อแม่ผู้ปกครองอื่น ๆ

3) ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในด้านวิชาการกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน

ข้อค้นพบ แสดงให้เห็นว่า โรงเรียนที่มีแนวปฏิบัติให้ครูในแต่ละรายวิชาร่วมมือกับครอบครัวในการพัฒนาการเรียนของผู้เรียนที่บ้าน มีแนวโน้มว่าครอบครัวสามารถช่วยลูกให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชานั้นๆ ดีขึ้น นอกจากนี้พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่สามารถปรับปรุงคะแนนการอ่านดีขึ้นภายในรอบหนึ่งปีการศึกษา ถ้าพ่อแม่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการอ่านของลูก อย่างไรก็ตาม ยังไม่พบว่า การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในวิชาใดวิชาหนึ่งจะช่วยทำให้ลูกสามารถเชื่อมโยงความรู้เพื่อเอะประโยชน์ในการเรียนวิชาอื่นๆ ได้อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ Karen L. Bierman (1996) จาก Pennsylvania State University มีความเห็นสอดคล้องกับ Epstein ในหลักการขั้นพื้นฐานที่ว่า ครอบครัวและโรงเรียนที่มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันสามารถช่วยให้เด็กปรับตัวต่อโรงเรียน ได้ดีขึ้นและมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น เนื่องจากพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองดังกล่าวช่วยให้เด็กมีทัศนคติที่ดีต่อโรงเรียนและมีความคาดหวังต่อผลการเรียนของตนสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม ความสำคัญของครอบครัวมิได้มีเพียงการพัฒนาสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษาของเด็กเท่านั้น หากแต่ยังคงมีบทบาทในการพัฒนาบุคลิกภาพ

ศักดิ์ศรีในตนเองทักษะชีวิตและทักษะทางสังคมให้แก่เด็ก ๆ ด้วย แนวคิดนี้สอดคล้องกับ Greenwood และ Hickman (1991) ซึ่งกล่าวว่า การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองสามารถช่วยเหลือบุตรหลานได้ 10 ประการ คือ 1) พัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 2) ส่งเสริมความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ 3) แก้ปัญหาการขาดเรียน 4) ส่งเสริมทัศนคติที่ดีทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน 5) ช่วยปรับพฤติกรรมให้มีความเหมาะสม 6) พัฒนาความพร้อมในการทำงานที่ได้รับมอบหมาย 7) ช่วยเพิ่มเวลาอยู่ร่วมกับพ่อแม่ผู้ปกครองให้มากขึ้น 8) มีผลการเรียนดีขึ้น 9) ทั้งพ่อแม่ผู้ปกครองและบุตรหลานมีแรงบันดาลใจในการศึกษามากขึ้น และ 10) ช่วยทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองพึงพอใจครูมากขึ้น

ผลจากการศึกษาของนักการศึกษาไทย (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2544, อภิญา เวชชัย, 2544, Daugkaew, 2004) พบว่ามีความสอดคล้องกับนักการศึกษาจากประเทศทางตะวันตกในประเด็นที่ว่า ประโยชน์ที่ได้จากการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองนั้นเกิดขึ้นได้ในทุกระดับทั้งตัวเด็ก พ่อแม่ผู้ปกครอง โรงเรียนและชุมชน โดยเด็กจะได้รับประโยชน์ในแง่ของการเตรียมความพร้อมในด้านอารมณ์ สังคมและสติปัญญา ทั้งก่อนเข้าเรียนและระหว่างเรียน อีกทั้งยังได้รับการป้องกันจากภาวะเสี่ยงต่างๆ อันจะช่วยส่งผลให้เด็กประสบความสำเร็จในการเรียนในส่วนของพ่อแม่ผู้ปกครองก็จะได้รับความรู้และทักษะในการพัฒนาการเรียนรู้ของลูก รวมทั้งพัฒนาสัมพันธภาพที่ดีกับโรงเรียนและชุมชน สำหรับโรงเรียนก็จะพบว่า ผู้บริหาร ครูและบุคลากรอื่นๆ ในโรงเรียนพัฒนาทักษะในการทำงานร่วมกับพ่อแม่ผู้ปกครองและชุมชนมากขึ้นอันนำไปสู่การพัฒนาตนเองและพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพขึ้น และในที่สุดประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับชุมชนคือ ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักและความร่วมมือในการจัดการศึกษามากขึ้น และที่สำคัญคือ ทำให้เกิดจิตสำนึกของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อชุมชน

3.1.4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครอง

งานวิจัยที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการเรียนของลูกนั้นมีหลายปัจจัย อาทิ สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว ทัศนคติและความเชื่อของพ่อแม่ผู้ปกครอง การสื่อสาร และปัจจัยเชิงสังคม โดยองค์ประกอบเหล่านี้ส่งผลเชิงบวกให้พ่อแม่ผู้ปกครองมีเวลา ทุ่มเทพลังกาย พลังใจ และทรัพยากรเพื่อช่วยเหลือลูกเกี่ยวกับการเรียนทั้งที่บ้านและที่โรงเรียนด้วยวิธีการต่างๆ (Epstein, 1996, Sheldon, 2002) ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ Grolnick และ Slowiaczek (1994) ที่กล่าวว่า

การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองเป็นการลงทุนของพ่อแม่ผู้ปกครองด้านทรัพยากรที่มีอยู่ ไม่ว่าจะ เป็นกำลังความคิด กำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของคุณ อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองนี้ควรได้พิจารณาถึงมุมมองเชิงลบ ที่เป็นอุปสรรคของการมีส่วนร่วมด้วย

สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

นักวิจัยและนักการศึกษาชี้ให้เห็นว่า สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของพ่อแม่ผู้ปกครองเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็ก และในขณะเดียวกันก็เป็น ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองด้วย ตัวอย่างเช่น พ่อแม่ผู้ปกครองที่มี ข้อจำกัดในเรื่องรายได้และการศึกษา มักจะไม่ค่อยมีส่วนร่วมกับการเรียนของคุณ (Muller & Kerbow, 1993, Severson & Baker, 1987) ดังเช่น อภิญา เวชชัย (2544) กล่าวว่าครอบครัวที่มี รายได้น้อย พ่อแม่ผู้ปกครองไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนมากนักเนื่องจากต้องทำงานนอก บ้านเพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัว และพ่อแม่ผู้ปกครองกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มักคิดว่าตนเองไม่มีความรู้ เพียงพอที่จะสอนลูกได้ ประกอบกับเมื่อมีการปฏิรูปการศึกษาพ่อแม่ผู้ปกครองก็ไม่เข้าใจวิธีการ จัดการเรียนรู้ และยอมรับว่าครูคือ ผู้ที่รู้มากกว่าตน ซึ่งตรงข้ามกับพ่อแม่ผู้ปกครองที่มีสถานภาพ ทางเศรษฐกิจและสังคมค่อนข้างพร้อมจะมีส่วนร่วมกับการเรียนของคุณมากกว่าโดยมักจะมีคำถาม และมีข้อเรียกร้องต่อการเรียนการสอน ของครูและการบริหารจัดการต่างๆ ของโรงเรียน

งานวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ Chavkin และ Williams (1989) ที่พบว่าพ่อแม่ผู้ปกครองที่มีรายได้ต่ำส่วนใหญ่สะท้อนว่าสิ่งที่เป็อุปสรรคทำให้ไม่ยอมเข้ามามีส่วนร่วมกับทาง โรงเรียนคือ ความรู้สึกที่ตัวเองช่วยอะไรลูกไม่ได้ ไม่มีเวลา และไม่มีทั้งความรู้และทักษะที่จะสอน ลูก เช่นเดียวกับ Lareau (อ้างอิงใน Bierman, 1996) กล่าวว่า ความแตกต่างของสถานภาพทาง สังคม ทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองมีความคิดเกี่ยวกับกระบวนการทางการศึกษาต่างกัน พ่อแม่ผู้ปกครอง ที่มาจากสถานภาพทางสังคมระดับปานกลางถึงระดับสูงมักคิดว่าระบบการศึกษาควรให้โอกาสทั้ง พ่อแม่ผู้ปกครองและครูมีส่วนร่วม แต่พ่อแม่ผู้ปกครองที่มาจากสถานภาพทางสังคมระดับต่ำมักมอง ว่าระบบการศึกษาเป็นหน้าที่ของโรงเรียนเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม มีงานวิจัยที่แสดงให้เห็นว่า สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมไม่ใช่ปัจจัย สำคัญที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองเพราะว่า มีส่วนทำนายนการมีส่วนร่วมของพ่อ แม่เพียง ร้อยละ 10 (Ho & Willms, 1996) นั่นคือ ถ้าพ่อแม่ผู้ปกครองที่ฐานะยากจนได้รับการโน้มน้าวจากโรงเรียนให้เข้ามามีส่วนร่วมในบทบาทที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความสามารถของตนก็ มีความเป็นไปได้ที่จะให้ความร่วมมือกับทาง โรงเรียนและยังทางโรงเรียนให้การต้อนรับที่อบอุ่น และให้ความสำคัญก็จะทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองต้องการเข้ามามีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์

ความรู้ความสามารถกับโรงเรียนมากยิ่งขึ้นอีกปัญญา เวชยชัย (2544) ได้สะท้อนรูปแบบการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในสังคมไทยว่าเป็นการระดมทุนให้กับโรงเรียน จึงทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองอีกเป็นจำนวนมากที่ฐานะยากจนรู้สึกว่าจะไม่สามารถมีส่วนร่วมได้ และปลีกตัวห่างจากโรงเรียน ซึ่งส่งผลให้โรงเรียนสูญเสียทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าซึ่งมีความสามารถหลากหลายไปอย่างน่าเสียดาย ซึ่งสอดคล้องกับการรายงานของพ่อแม่ผู้ปกครองในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 ถึงสาเหตุที่ทำให้ไม่ยอมมีส่วนร่วมร่วมกับโรงเรียน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1, 2548)

ทัศนคติและความเชื่อ

ทัศนคติและความเชื่อของพ่อแม่ผู้ปกครองเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่งานวิจัยหลายเรื่องสนับสนุนว่ามีผลต่อการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองกับทางโรงเรียนอย่างมาก ตัวอย่างเช่น Hansen and Ginsberg (1985, อ้างอิงใน Lloyd, 1996) กล่าวว่า คุณค่าทั้งหลายที่มีอยู่ในตัวพ่อแม่ผู้ปกครองไม่ว่าจะเป็นความซื่อสัตย์ ความมีจริยธรรม ความรับผิดชอบและการยึดมั่นในหลักการคำสอนของศาสนา มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเป็น 2 เท่าของภูมิหลังของครอบครัวทั้งด้านเศรษฐกิจและการศึกษา นอกจากนี้ Hoover-Dempsey และ Sandler (1997) กล่าวว่า ทั้งทัศนคติ ความเชื่อในด้านการศึกษาและความเชื่อในความสามารถของตน (Efficacy) เป็นตัวกระตุ้นหรือเป็นแรงจูงใจให้พ่อแม่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมอย่างสำคัญ จากการศึกษาของ Carr และ Wilson (1997) พบว่าพ่อแม่ผู้ปกครองที่มีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนว่าสามารถช่วยให้ลูกประสบความสำเร็จในการเรียนได้ มีแนวโน้มจะมีส่วนร่วมร่วมกับโรงเรียนมากกว่าพ่อแม่ผู้ปกครองที่รู้สึกไม่เชื่อมั่นในความสามารถของตน ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Daungkaew (2004) ที่พบว่า ในบริบทของสังคมไทย การที่พ่อแม่ผู้ปกครองตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนของลูกนั้นขึ้นอยู่กับความเชื่อมั่นว่าตนเองมีความสามารถที่จะช่วยให้ลูกประสบความสำเร็จในการเรียนมากกว่าภูมิหลังด้านการศึกษา

อย่างไรก็ตาม ถ้าพ่อแม่ผู้ปกครองมีทัศนคติหรือความเชื่อที่โรงเรียนต้องเป็นฝ่ายรับผิดชอบในการศึกษาของเด็ก ก็มักจะไม่เข้าไปก้าวภายในโรงเรียนและให้คิดว่าเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของตนที่ต้องเข้าไปร่วมมือกับทางโรงเรียน ดังเช่นพ่อแม่ผู้ปกครองในสังคมไทยบางกลุ่มเชื่อมั่นในระบบการศึกษาที่จัดโดยโรงเรียนว่าสามารถช่วยสอนให้ลูก อ่าน เขียน และคิดเลขได้ ซึ่งถือว่าเป็นจุดคุ้มทุนที่ได้ส่งลูกเข้าโรงเรียน (สุมาลี คุ้มชัยสกุล, 2544) ในส่วนของครูที่ไม่เชื่อในความสามารถของพ่อแม่ผู้ปกครองและไม่เห็นด้วยกับการมีส่วนร่วม ก็จะเป็นอุปสรรคสำคัญของ

การมีส่วนร่วม ในทำนองเดียวกัน ครูที่ไม่เชื่อมั่นในความสามารถของตนว่าสามารถช่วยให้เด็กให้เรียนดีขึ้น หรือสามารถทำงานร่วมกับพ่อแม่ผู้ปกครองได้ ก็อาจจะไม่สามารถโน้มน้าวพ่อแม่ผู้ปกครองให้มา ร่วมมือกับทางโรงเรียนได้ (Carr & Wilson, 1997)

Epstein (1990) สรุปว่านโยบายและแนวทางปฏิบัติรวมทั้งทัศนคติของโรงเรียนต่อการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ส่งผลให้พ่อแม่ผู้ปกครองตัดสินใจว่าต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมกับโรงเรียนหรือไม่ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ Cairney (2000) ที่ว่าพ่อแม่ผู้ปกครองไม่ค่อยเข้าไปมีส่วนร่วมเนื่องจากรู้สึกว่าการเรียนไม่ชื่นชมกับประโยชน์ที่ได้รับจากการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครอง ดังจะเห็นได้จาก ในการประชุมรับฟังความคิดเห็นของพ่อแม่และชุมชนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาซึ่งพบว่าวิธีการสอนของโรงเรียนส่วนใหญ่ไม่ยืดหยุ่น ไม่มีความหลากหลาย และไม่เอื้อให้พ่อแม่ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเพียงพอและเหมาะสม และถ้าพ่อแม่ผู้ปกครองใช้วิธีการสอนที่แตกต่างไปจากครู เด็กก็มักจะปฏิเสธ อันส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่น ในคุณค่าของพ่อแม่ผู้ปกครอง ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครอบครัวด้วย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2549)

นอกจากนี้ ประเพณีวัฒนธรรมของสังคมไทยซึ่งเป็นพื้นฐานความคิดและความเชื่อของคนไทยก็มีความเกี่ยวข้องกับมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองเช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น พ่อแม่ผู้ปกครองในสังคมไทยอาจไม่ชอบการเผชิญหน้าเมื่อมีความขัดแย้ง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่นุ่มนวล มีความเคารพต่อผู้อาวุโส มีความอ่อนน้อมถ่อมตนและไม่แสดงความเก่งเหนือผู้อื่น และประการที่สำคัญคือ สังคมไทยยอมรับในความมีอำนาจ Kantamara, 2000) วิถีชีวิตเช่นนี้อาจทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองในสังคมไทยพยายามหลีกเลี่ยงการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือการนำเสนอข้อคิดเห็นกับครูหรือผู้บริหารที่จะช่วยแก้ปัญหาเกี่ยวกับลูก

การใช้ภาษาและการสื่อสาร

การใช้ภาษาและการสื่อสารเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะโน้มน้าวให้พ่อแม่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมกับโรงเรียนมากหรือน้อย เนื่องจากการสื่อสารเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน ถ้าใช้ไม่เหมาะสมก็อาจทำให้เกิดอคติทั้งพ่อแม่ผู้ปกครองและโรงเรียน Epstein (1996) ได้เสนอว่าการสื่อสารระหว่างบ้านและโรงเรียนควรเป็นลักษณะสองทาง (two-way communication) โดยโรงเรียนมุ่งให้ความรู้ ในขณะที่ผู้ปกครองควรมีความรู้และทักษะในการซักถามโรงเรียนเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวด้วย

จากรายงานการประชุมรับฟังความคิดเห็นของพ่อแม่ผู้ปกครอง โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549) ได้ชี้ให้เห็นว่า การติดต่อสื่อสารเป็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญที่ทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองและชุมชนไม่ยอมมาร่วมพัฒนาผู้เรียนกับโรงเรียน เนื่องจากครูใช้วิธีการติดต่อสื่อสารไม่

เหมาะสมและใช้ภาษาที่เป็นทางการเข้าใจยาก อีกทั้งครูบางส่วนไม่พยายามติดต่อพูดคุยกับพ่อแม่ผู้ปกครองโดยตรง แต่ใช้วิธีการอื่นๆ เช่น การฝากจดหมายหรือข้อความต่างๆ ผ่านเด็กทำให้บางครั้งครอบครัวไม่ได้รับข่าวสาร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 1 (2548) ที่พ่อแม่ผู้ปกครองได้รายงานว่า ไม่ได้รับข่าวสารจากโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอจึงไม่ทราบว่า ทำไมโรงเรียนต้องการให้พ่อแม่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมและควรทำอย่างไร และบางครั้งข่าวสารที่ได้รับก็มักกระชั้นชิดทำให้ไม่สามารถไปร่วมกิจกรรมได้ อีกทั้งข่าวสารที่โรงเรียนเชิญไปรับทราบส่วนใหญ่เป็นความผิดของลูก นอกจากนี้ พ่อแม่ผู้ปกครองมองว่า โรงเรียนติดต่อประสานงานกับที่บ้านเป็นทางการมากเกินไป ไม่มีความเป็นกันเอง โดยเฉพาะผู้บริหารไม่ลดบทบาทเพื่อเข้าหาพ่อแม่ผู้ปกครอง

Epstein (1996) ได้รายงานว่า ในประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีความพยายามแก้ปัญหา การสื่อสารระหว่างโรงเรียนและครอบครัวไม่ราบรื่นเพื่อให้นำไปสู่การปฏิบัติได้ เช่น จัดให้มีการประชุมเชิงสร้างสรรค์ร่วมกันในช่วงวันเปิดเทอมวันแรก หรือจัดให้มีผู้รับผิดชอบโดยตรงคอยติดต่อทางโทรศัพท์กับพ่อแม่ผู้ปกครองตลอดทั้งปี หรือจัดส่งโปสการ์ดไปยังบ้านของนักเรียนเพื่อรายงานเกี่ยวกับสิ่งที่ดี ๆ ของนักเรียนเกี่ยวกับการช่วยเหลือกิจกรรมของโรงเรียนเพื่อรายงานเกี่ยวกับ สิ่งที่ดี ๆ ของนักเรียนเกี่ยวกับการช่วยเหลือกิจกรรมของโรงเรียนตลอดปีการศึกษา เป็นต้น

งานวิจัยของ Dornbusch (อ้างอิงใน Bierman, 1996) ได้ชี้ให้เห็นว่า ลักษณะโครงสร้างของโรงเรียน โดยเฉพาะโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาที่กำหนดให้นักเรียนแต่ละชั้นเรียนกับครูหลายๆ คน และให้ครูรับผิดชอบการสอนนักเรียนจำนวนมากๆ โครงสร้างเช่นนี้ทำให้การสื่อสารและความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างครูและนักเรียน รวมทั้งครูและพ่อแม่ผู้ปกครองยากที่จะพัฒนา เนื่องจากครูไม่รู้จักนักเรียนดีพอและอาจไม่เห็นความสำคัญที่จะกระตุ้นการมีส่วนร่วมและการติดต่อสื่อสารกับครอบครัวของนักเรียนทุกคน นอกจากนี้ในชั้นเรียนขนาดใหญ่ครูมีแนวโน้มใช้เวลาส่วนใหญ่ช่วยเด็กที่เรียนเก่งอยู่แล้ว และช่วยเหลือเด็กที่เรียนอ่อนให้พัฒนาขึ้นจนลืมเด็กที่มีความสามารถระดับปานกลาง ซึ่งพ่อแม่ผู้ปกครองของเด็กกลุ่มนี้ก็อาจไม่รู้ว่าลูกมีข้อจำกัดในการเรียนอย่างไรบ้างเพราะไม่ได้รับการติดต่อสื่อสารจากทางโรงเรียน ประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นว่าเมื่อเปรียบเทียบกับเด็กกลุ่มเก่งและกลุ่มอ่อนแล้วเด็กในกลุ่มปานกลางอาจถูกทอดทิ้งในด้านวิชาการ ข้อค้นพบของ Dornbusch สอดคล้องกับการสรุปปัญหาการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในสังคมไทย โดยลักษณะ ฟททาคณี (2547) ว่าครูเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองไม่เข้ามามีส่วนร่วม ทั้งนี้เนื่องจากจำนวนนักเรียนในแต่ละห้องมีมากเกินไป เนื้อหาของหลักสูตรนานเกินไป

และการขาดความสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก จึงเห็นได้ว่า ประเด็นเหล่านี้มีผลทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับพ่อแม่ผู้ปกครองไม่เข้มแข็ง

สำหรับ Moles (1996) มีความเห็นว่า ผู้คนโดยทั่วไปยังคงคาดหวังว่า ครอบครัวควรเป็นฝ่ายเริ่มต้นติดต่อประสานกับโรงเรียน แต่นักวิจัย นักการศึกษา และนักวางแผนมีความเห็นตรงกันว่า ครอบครัวมักไม่เป็นฝ่ายเริ่มต้นประสานสัมพันธ์กับโรงเรียน Moles เห็นด้วยกับ Epstein ว่า โรงเรียนต้องเป็นฝ่ายเริ่มต้น โดยแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับครอบครัวให้ได้มากที่สุด พร้อมทั้งมีกิจกรรมการร่วมมือที่เข้มแข็งระหว่างโรงเรียนและครอบครัว แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ในสังคมไทย ผู้บริหารของโรงเรียนส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยเปิดโอกาสให้พ่อแม่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมเนื่องจากไม่เห็นความสำคัญและความจำเป็นอย่างแท้จริงของการให้พ่อแม่ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วม หรือไม่ยอมให้พ่อแม่ผู้ปกครองเข้ามาวุ่นวายในการบริหารงานและรู้ความลับบางอย่างที่ไม่อยากเปิดเผยต่อสาธารณะ หรือเกรงว่าจะทำให้ภาระงานของโรงเรียนเพิ่มขึ้น และประการสำคัญคือ ผู้บริหารโรงเรียนมีความรู้ความสามารถและทักษะไม่เพียงพอที่จะโน้มน้าวให้เกิดการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองอย่างจริงจังและต่อเนื่อง (ลักขณา ฤทธาคนี, 2547)

ดังนั้น การโน้มน้าวให้พ่อแม่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาของลูกกับทางโรงเรียน ผู้บริหาร ครู และบุคลากรอื่นๆ ในโรงเรียนควรเป็นฝ่ายเริ่มต้นเข้าหาและให้โอกาสพ่อแม่ผู้ปกครองได้แสดงความคิดเห็น และให้มีโอกาสร่วมกิจกรรมการสอนของครูด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครูควรรู้จักนักเรียนของตนเป็นรายบุคคลเพื่อว่าจะได้ทำงานร่วมกับพ่อแม่ผู้ปกครองได้ดี

เครือข่ายพ่อแม่ผู้ปกครอง

คำว่า "เครือข่าย" Wohistetter et al (2003) กล่าวว่า เป็นกลุ่มของคณะบุคคลที่ทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาที่เป็นความสนใจร่วมกันและปัญหานั้นยุ่งยากเกินกว่าจะแก้ไขได้ด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับ ทิศนา ขัมมณี และคณะ (2547) ที่กล่าวว่า เครือข่าย หมายถึงการดำเนินงานโดยมีการสร้างเพื่อนร่วมทาง มีการแบ่งปันความรู้ ความคิด และประสบการณ์ ให้ผู้อื่นได้เรียนรู้ และได้รับประโยชน์ร่วมด้วย เป็นการสร้างพันธมิตรที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกันต่อไป และยังส่งผลกระทบต่อการพัฒนาการศึกษาในภาพรวมอีกด้วย นอกจากนี้ระเบียบกรมสามัญศึกษาว่าด้วยคณะกรรมการเครือข่ายผู้ปกครอง พ.ศ. 2546 ได้นิยาม "เครือข่าย" ว่าเป็นการเข้ามามีบทบาท ในฐานะการสร้างความร่วมมือ แนวร่วม หรือการมีส่วนร่วม ดังนั้น เครือข่ายจึงเป็นรูปแบบหนึ่งทางสังคมที่เปิดโอกาสให้กลุ่มบุคคล หรือองค์กรในสังคมได้ทำงานร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์เกี่ยวกับเป้าหมายเดียวกันเป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน (Alter & Hage, 1993, อ้างอิงใน อภิญา เวชชัย, 2544)

เมื่อนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในความหมายของ “เครือข่ายพ่อแม่ผู้ปกครอง” จึงหมายถึง เครือข่ายทางสังคม (Social networks) ของพ่อแม่ผู้ปกครองที่รวมตัวกันในลักษณะของ ความร่วมมือกันเพื่อแบ่งปันความรู้ ความคิด ประสบการณ์และกลยุทธ์เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูและการ ให้การศึกษาลูกอันจะส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของกลุ่มพ่อแม่ผู้ปกครองที่จะช่วยเหลือปรับปรุง หรือพัฒนาการเรียนรู้ของลูกให้มีประสิทธิภาพ Dornbusch (อ้างถึงใน Bierman, 1996) กล่าวว่า เครือข่ายทางสังคมของพ่อแม่ที่มีอิทธิพลของภาษาและขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อร่วมกัน เป็นพื้นฐาน อาจส่งผลต่อทัศนคติและความเชื่อของพ่อแม่ผู้ปกครองเกี่ยวกับการจัดการ ศึกษาของ โรงเรียนซึ่งทำให้เกิดการตัดสินใจที่จะมีส่วนร่วมมากหรือน้อยกับโรงเรียน ในการพัฒนา การเรียน ของลูก

จากงานวิจัยของ Daungkaew (2004) พบว่า พ่อแม่ผู้ปกครองที่มีเครือข่ายทางสังคม ที่ เข้มแข็งมีแนวโน้มมีส่วนร่วมในการเรียนของลูกมากกว่าพ่อแม่ผู้ปกครองที่อยู่อย่างโดดเดี่ยว และ ไม่ว่าพ่อแม่ผู้ปกครองจะมีการศึกษาในระดับใดก็สามารถสร้างเครือข่ายทางสังคมกับพ่อแม่ ผู้ปกครองอื่นในโรงเรียนเดียวกันได้อย่างเข้มแข็ง อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการเรียนของลูก มากขึ้น แต่ทว่าพ่อแม่ผู้ปกครองใน โรงเรียนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าไม่ค่อย ได้มีความสัมพันธ์กับพ่อแม่ผู้ปกครองคนอื่นในโรงเรียนเดียวกันไม่ว่าจะเป็นด้านสังคมหรือวิชาการ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเครือข่ายพ่อแม่ผู้ปกครองในสังคมไทยยังไม่เข้มแข็ง เนื่องจากความจำกัด ในเรื่องเวลาที่จะมาพบปะรวมตัวกันและโอกาสที่จะรับการส่งเสริมจาก โรงเรียนในการเสริมสร้าง ความไว้วางใจระหว่างพ่อแม่ผู้ปกครองด้วยกัน

นอกจากนี้ งานวิจัยที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นว่า เครือข่ายพ่อแม่ผู้ปกครองเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญของการปรับปรุงคุณภาพการเรียนของผู้เรียนเนื่องจากทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองที่มีความพร้อมทั้งด้านเศรษฐกิจ ความรู้ และเทคนิควิธีการอบรมเลี้ยงดูได้มีการกระจายหรือแบ่งปัน ทรัพยากรไปยังพ่อแม่ผู้ปกครองที่มีทรัพยากรจำกัด (Coleman, 1988, Lareau, 1987, Sheldon, 2002) ดังนั้น โรงเรียนควรเห็นความสำคัญของการรวมตัวกันของพ่อแม่ผู้ปกครองเพื่อเป็นต้นทุน ทางสังคม (Social Capital) ของทั้งพ่อแม่ผู้ปกครองและ โรงเรียนซึ่งจัดว่าเป็นต้นทุนในการจัด การศึกษาที่ถูกที่สุด โดยเฉพาะในสังคมไทยที่ครอบครัวมีแนวโน้มหย่าร้างและส่งผลให้เด็กและ เยาวชนมีปัญหาในการเรียนรู้ การสนับสนุนให้มีเครือข่ายพ่อแม่ผู้ปกครองน่าจะเป็นทางหนึ่งในการ ช่วยเหลือครอบครัวที่มีสภาพดังกล่าว

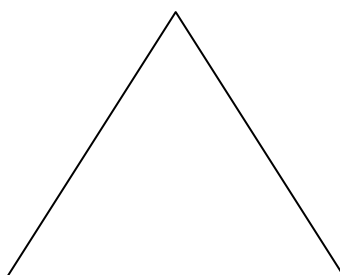
3.2 แนวคิดในการพัฒนาระบบและกลไกการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองใน การพัฒนาผู้เรียน

3.2.1 การพัฒนาระบบและกลไกในการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน

คำว่า “ระบบ” ประเวศ วะสี (2543) อธิบายว่า “ในระบบมีโครงสร้างหรือองค์ประกอบองค์ประกอบต้องครบและสัมพันธ์กันอย่างถูกต้อง ระบบนั้นจึงจะทำหน้าที่ได้” (น.9) ด้วยเหตุนี้ การส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความยั่งยืนจึงต้องพัฒนาแนวคิดเชิงระบบ ไม่ใช่คิดเป็นส่วนๆ เนื่องจากสรรพสิ่งทั้งหลายดำรงอยู่อย่างสัมพันธ์เป็นระบบเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่างร่วมกัน การคิดแยกส่วนจะทำให้การขับเคลื่อนดังกล่าวไม่มีความก้าวหน้า หรือทำให้สามารถปรับปรุงการดำเนินงานให้เป็นผลสำเร็จ (ประเวศ วะสี, 2543)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียนได้พัฒนาเป็นระบบแล้ว แต่ก็ยังเป็นเรื่องที่ทำให้ประสบความสำเร็จได้ยากเนื่องจากมีปัญหาอุปสรรคในหลายด้านดังได้กล่าวมาแล้ว ทั้งในส่วนที่เนื่องมาจากพ่อแม่ผู้ปกครอง โรงเรียน รวมทั้งประเพณีวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ (Daungkaew, 2004) ประเวศ วะสี (2543) ได้เสนอโครงสร้างในการแก้ปัญหาสิ่งที่ยากเรียกว่า “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา” ซึ่งสามเหลี่ยมประกอบด้วย 1) การทำงานสร้างความรู้ (งานทางวิชาการ) 2) การเคลื่อนไหวทางสังคม และ 3) การเชื่อมต่อกับทางการเมือง ดังแผนภาพที่ 2 ต่อไปนี้

1. การทำงานสร้างความรู้

2. การเคลื่อนไหวทางสังคม

3. การเชื่อมต่อกับทางการเมือง

ภาพที่ 8 โครงสร้างสามเหลี่ยมเข็มนาฬิกา

จากแผนภาพดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการแก้ปัญหาใดๆ ที่ยุ่งยากให้ประสบความสำเร็จต้องพิจารณาโครงสร้างทั้งสามให้เคลื่อนไปด้วยกัน นั่นคือ การทำงานสร้างความรู้หรือวิชาการต้องมีความถูกต้องชัดเจน แต่ทั้งนี้งานวิชาการต้องอาศัยการเคลื่อนไหวทางสังคมสนับสนุนเพื่อให้มีเครือข่ายและมีพลังในการขับเคลื่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้องอาศัยโครงสร้างทางการเมืองเพื่อสนับสนุนทรัพยากรในด้านต่างๆ ได้แก่ การเงิน วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร และการกำหนดนโยบาย และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ด้วยเหตุนี้ การขาดโครงสร้างใดโครงสร้างหนึ่งก็จะทำให้การแก้ปัญหาไม่มีพลังและไม่ประสบความสำเร็จในที่สุด

3.2.2 การพัฒนาความร่วมมือทางการศึกษาในการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน

การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการจัดการศึกษาในประเทศที่พัฒนาแล้วส่วนใหญ่มีพื้นฐานความคิดมาจากทั้งทฤษฎีนิเวศวิทยา (Ecological System Theory) ของ Brenfenbrenner และทฤษฎี Overlapping Spheres of Influence ของ Epstein ดังกล่าวมาแล้ว โดยนักวิจัยและนักการศึกษาได้ทำความเข้าใจกับคำว่า “การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครอง (Parent Involvement)” ว่าเป็นความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชนเพื่อร่วมกันพัฒนาเด็กในบริบทของตน และร่วมกับฝ่ายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง (Epstein, 1996)

จากแนวคิดดังกล่าว นักวิจัยและนักการศึกษาทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ มีความเห็นสอดคล้องกันว่า หน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ในสังคมควรร่วมมือกันเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนบทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองเนื่องจากเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความก้าวหน้าในชีวิตของเด็ก โดยเฉพาะแนวคิดของ Coleman (1988) และ Lareau (1987) ได้สนับสนุนความสำคัญของพลังเครือข่ายทางสังคม (Social networks) ว่าเป็นแหล่งทรัพยากรที่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกัน โดยองค์กรที่มีเครือข่ายทางสังคมเข้มแข็งสมาชิกที่อยู่ในองค์กรที่ไม่มีเครือข่ายหรือมีแต่ทว่าเครือข่ายทางสังคมยังอ่อนแอ ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับข้อสรุปของคณะวิจัยจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้ดำเนินงานชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน (ระหว่างปี พ.ศ.2544-2547) ว่า “การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนาามีความเป็นไปได้สูง เมื่อมีการรวมพลังกันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน“ (ทศนา เขมมณี และ คณะ 2547, น. ง)

อย่างไรก็ตาม Wohistetter et al, (2003) ได้เสนอแนะว่า การทำงานแบบรวมพลังนั้นจะประสบความสำเร็จได้ต้องยึดหลักของการทำงานที่มีความจริงใจต่อกันและรักษาพันธะสัญญาที่ให้ไว้ต่อกัน นั่นคือ ต้องปฏิบัติงานด้วยความเคารพในความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ความคิดเห็น และยอมรับในบทบาทหน้าที่ซึ่งกันและกันตลอดจนให้ความช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนการเรียนรู้

สำหรับการเริ่มต้นพัฒนาความร่วมมือทางการศึกษานั้นมีได้หลายทางดังนี้

1) เริ่มต้นจากผู้กำหนดนโยบายในระดับรัฐออกเป็นกฎระเบียบของหน่วยงานว่าด้วยการจัดตั้งเครือข่ายพ่อแม่ผู้ปกครองเพื่อให้หน่วยปฏิบัติระดับเขตพื้นที่การศึกษาและโรงเรียนร่วมมือกันปฏิบัติ

2) เริ่มต้นจากครูหรือบุคลากรในโรงเรียนร่วมกับพ่อแม่ผู้ปกครองที่อุทิศตนสร้าง ความเข้มแข็งให้กับครอบครัวจัดตั้งชมรมครอบครัว หรือชมรมผู้ปกครอง

3) เริ่มต้นจากกลุ่มพ่อแม่ผู้ปกครองในโรงเรียนรวมกลุ่มกันเป็นผู้ปกครอง เครือข่ายหรือชมรมเครือข่ายผู้ปกครองเพื่อช่วยเหลือและพัฒนาลูก

4) เริ่มต้นจากสมาชิกของกลุ่มต่างๆ ในชุมชนรวมตัวกันจัดตั้งเป็นองค์กรอิสระ หรือองค์กรการกุศลต่างๆ ด้วยความตระหนักถึงภาวะการณ์เปลี่ยนแปลงในสังคมที่ส่งผลกระทบต่อ ความเข้มแข็งของครอบครัวและต้องการช่วยเหลือสังคม

สำหรับประเทศไทย การแสวงหาความร่วมมือในการจัดการศึกษาในปัจจุบัน เป็นผลสืบเนื่องมาจากรัฐบาล ได้ออกพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (มาตรา 8, 9 และ 24) ทำให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษากระตือรือร้นที่จะแสดงออกถึงการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะ สถานศึกษาทั้งของรัฐบาลและเอกชนได้มุ่งสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของตน อย่างไรก็ตาม เครือข่ายพ่อแม่ผู้ปกครองของโรงเรียนส่วนใหญ่ ยังไม่ได้รับการพัฒนาให้มีส่วนร่วม ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนอย่างเหมาะสม นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องในระดับ กรรมการสถานศึกษานั้น คนในชุมชนมีส่วนร่วมเพียงบางส่วนและเป็นส่วนที่โรงเรียนเชิญให้เข้าร่วม ส่วนผู้แทนพ่อแม่ผู้ปกครองของนักเรียนที่แท้จริงมีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้อาจเป็น เพราะโรงเรียนยังมีทัศนคติเก่าๆ ว่า พ่อแม่ผู้ปกครองไม่มีความรู้เพียงพอ หรือโรงเรียนให้พ่อแม่ ผู้ปกครองเข้าร่วมเฉพาะกิจกรรมที่โรงเรียนอยากให้เข้ามาเท่านั้นและส่วนใหญ่เป็นกิจกรรม ที่ ไม่ได้ให้โอกาสพ่อแม่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในระดับตัดสินใจกับโรงเรียน (สำนักงานเลขาธิการสภา การศึกษา, 2549) นอกจากนี้ อาจเป็นเพราะว่าทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะผู้บริหาร ยังไม่เข้าใจ หลักการและบทบาทของตนต่อการมีส่วนร่วมหรือยังไม่เห็นความสำคัญของเรื่องนี้เพียงพอ (อมรวิชัย นาคทรพ, 2547)

กล่าวโดยสรุป การแสวงหาความร่วมมือทางการศึกษาจากหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรอิสระ เป็นประเด็นที่หน่วยจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับรัฐที่เป็นผู้กำหนดนโยบาย จนถึงระดับปฏิบัติในเขตพื้นที่การศึกษาและโรงเรียนควรให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการช่วยระดมทุน ระดมทรัพยากร และระดมความคิดเห็นเพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน โดยเฉพาะในสังคมที่มีความจำกัหลายๆ ด้าน การมีส่วนร่วมช่วยให้เกิดประโยชน์ได้หลายระดับ ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายซึ่งได้แก่พ่อแม่ผู้ปกครองและลูกได้รับการช่วยเหลืออย่างรวดเร็วที่จะเข้าถึงแหล่งบริการต่างๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วยให้ลูกมีความพร้อมมากขึ้น

2. ครู ผู้บริหาร และบุคลากรอื่นๆ ในโรงเรียนได้รับประโยชน์จากความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและเครือข่ายอื่นๆ ของโรงเรียนในเรื่องการพัฒนาสภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้เอื้อต่อการเรียนการสอน ตลอดจนช่วยเสริมสร้างทัศนคติของครูเกี่ยวกับการทำงานร่วมกับเครือข่ายภายนอกเพื่อจัดอุปสรรคในการเรียนรู้ของเด็ก และช่วยให้ครูรู้สึกสบายใจและใส่ใจกับการสอนได้เต็มที่ อีกทั้งช่วยให้อัตราการมาเรียนของนักเรียนสูงขึ้น

3. ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้นซึ่งช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจและความเข้าใจกันในฐานะหุ้นส่วนทางการศึกษา และพัฒนาความเคารพ และความไว้วางใจกันซึ่งกันและกัน อันส่งผลให้ปัญหาความรุนแรงต่างๆ ในโรงเรียน

3.2.3 นโยบายและกฎระเบียบในการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน

นานนับกว่า 30 ปีมาแล้ว ที่ประเทศต่างๆ ที่มุ่งมั่นในการปฏิรูปการศึกษาได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมระหว่างครอบครัว โรงเรียนและชุมชนในการศึกษาของเด็ก ซึ่งข้อค้นพบจากงานวิจัยต่างก็ให้ผลลัพธ์ที่ค่อนข้างสอดคล้องกันว่า การรวมพลังทางการศึกษา จากทั้งสามฝ่ายสามารถช่วยให้นักเรียนมีพัฒนาการด้านการเรียนรู้เพิ่มขึ้น และประสบความสำเร็จในการเรียนในทุกระดับชั้น (Henderson, อ้างอิงใน Carter, 2002) และข้อค้นพบจากกฎหมายและระเบียบรองรับเช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา เยอรมันนี และออสเตรเลีย

อย่างไรก็ตาม เมื่อนำนโยบายการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองและชุมชนในการพัฒนาผู้เรียนลงสู่การปฏิบัติพบว่า ยังมีปัญหาอุปสรรคบางประการ ดังเช่น Kessler-Sklar และ Baker (2000) ได้สำรวจความคิดเห็นของผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาในประเทศสหรัฐอเมริกา จำนวน 200 คนเกี่ยวกับนโยบายและโปรแกรมการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครอง

ในเขตพื้นที่การศึกษา และพบว่าในเกือบทุกเขตพื้นที่การศึกษา (มากกว่า ร้อยละ 90) มีนโยบายที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองอย่างน้อยหนึ่งนโยบายโดยทั่วไปนโยบายที่มีลักษณะคล้ายๆ กันมี 2 นโยบาย คือ 1) การสื่อสารกับพ่อแม่ผู้ปกครองเกี่ยวกับความก้าวหน้าของลูกและโปรแกรมการเรียน 2) การให้โอกาสพ่อแม่ผู้ปกครองร่วมตัดสินใจในการจัดการศึกษา และพบว่าเขตพื้นที่การศึกษายังไม่ค่อยมีนโยบายพัฒนาครูและบุคลากรอื่นให้สามารถทำงานร่วมกับพ่อแม่ผู้ปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เขตพื้นที่การศึกษาที่มีเปอร์เซ็นต์ของเด็กที่มีความเสี่ยงสูงมักมีกิจกรรมที่ให้พ่อแม่ผู้ปกครองมีส่วนร่วม

จากข้อค้นพบดังกล่าว นักวิจัยได้เสนอแนะบทบาทของเขตพื้นที่การศึกษาไว้

7 ประเด็นคือ

- 1) ต้องกำหนดนโยบายระดับเขตพื้นที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครอง
- 2) ต้องประเมินประสิทธิผลของนโยบายดังกล่าวโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการเข้าถึงทุกครอบครัว
- 3) ต้องกำกับติดตามในเรื่องการให้โอกาสแก่พ่อแม่ผู้ปกครองให้ได้รับทราบข่าวสารและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
- 4) ประเมินการสื่อสารระหว่างบ้านและโรงเรียน
- 5) ให้ข้อมูลข่าวสารแก่พ่อแม่ผู้ปกครองเกี่ยวกับวิธีการเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้
- 6) ประเมินความต้องการในการฝึกอบรมครูที่ทำงานร่วมกับครอบครัว
- 7) ศึกษาวิจัยโปรแกรมการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองที่กำลังดำเนินการอยู่

จากข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับ Drake (2000) ที่กล่าวว่า ถึงแม้ว่าการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองและครอบครัวได้รับการยอมรับว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนและโรงเรียน แต่การยอมรับนั้นก็ยังไม่สามารถแปลงไปสู่การปฏิบัติอย่าง เป็นรูปธรรม หรือทำให้เกิดความมุ่งมั่นในการเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ได้ดังเช่นกรณี ของประเทศไทย ทั้งนี้สาเหตุประการหนึ่งกับการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองของกระทรวงศึกษาธิการยังไม่ได้ให้พ่อแม่ผู้ปกครอง โรงเรียน และชุมชนไม่มั่นใจที่จะร่วมรับผิดชอบพัฒนาคุณภาพด้านวิชาการของโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพเพื่อจะส่งผลให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2549) ด้วยเหตุนี้หน่วยงานการศึกษาในระดับรัฐควรกำหนดนโยบายและกฎระเบียบเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองให้ชัดเจนและเป็นรูปธรรมเพื่อว่าหน่วยงานระดับเขตพื้นที่การศึกษาและโรงเรียนจะได้นำไปกำหนดแนวปฏิบัติได้

อย่างสอดคล้องและกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจนเพื่อร่วมพัฒนาผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

ทั้งนี้การกำหนดนโยบายที่สนับสนุนความร่วมมือแบบหุ้นส่วนระหว่างครอบครัวและโรงเรียนทั้งในระดับรัฐ เขตพื้นที่การศึกษา และ โรงเรียน ควรนำความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากครู ผู้บริหาร โรงเรียน ครอบครัว นักเรียน องค์กรของรัฐ และองค์กรธุรกิจของชุมชนมาช่วยกำหนดนโยบายในแต่ละระดับ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

นโยบายระดับรัฐและเขตพื้นที่การศึกษาควรคำนึงถึงประเด็นต่อไปนี้

1) ตระหนักว่า ครอบครัวมีบทบาทสำคัญที่สุดที่ช่วยให้เด็กประสบความสำเร็จในการเรียนและมีพัฒนาการทางสังคมที่ดี

2) เป็นหน้าที่รับผิดชอบของโรงเรียนทุกแห่งที่จะสร้างบรรยากาศการต้อนรับที่อบอุ่นและร่วมมือกับครอบครัวกำหนดโปรแกรมการมีส่วนร่วมของครอบครัวที่มีประสิทธิภาพ

3) ต้องช่วยเหลือครอบครัวที่มีความต้องการที่แตกต่างกัน โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย ทันสมัย และยืดหยุ่นพร้อมทั้งให้ครอบครัวมีส่วนร่วมด้วย

4) กำหนดให้พ่อแม่ผู้ปกครองมีสิทธิและความรับผิดชอบที่จะเข้าเยี่ยมโรงเรียนศึกษาข้อมูล และเยี่ยมชั้นเรียนของลูก

5) ตระหนักว่าการทำงานร่วมกับองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ในชุมชนเพื่อให้บริการแก่เด็กและครอบครัวเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ

6) กำหนดให้ครอบครัวต้องมีส่วนร่วมพัฒนาเด็กตั้งแต่วัยก่อนเรียนจนถึงจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

นโยบายระดับโรงเรียนควรเพิ่มเติมในประเด็นต่อไปนี้

1) ต้องออกไปเยี่ยมทุกครอบครัวเพื่อกระตุ้นให้มีส่วนร่วมในการเรียนของลูก ทั้งนี้ไม่ว่าครอบครัวจะมีสถานภาพทางเศรษฐกิจเป็นอย่างไร

2) ตระหนักว่าครอบครัวมีความแตกต่างทั้งในด้านฐานะเศรษฐกิจสภาพแวดล้อม ความรับผิดชอบ รวมทั้งข้อจำกัดในการมีส่วนร่วม ดังนั้น นโยบายและโปรแกรมการมีส่วนร่วมของโรงเรียนต้องมีกิจกรรมที่มีความหลากหลายและมีมีส่วนร่วมจากหลายๆ ฝ่ายที่สนใจช่วยเหลือและพัฒนาเด็ก

3) ให้โอกาสครอบครัวมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของเด็กทั้งที่โรงเรียนและที่บ้าน

4) ให้โอกาสครอบครัวมีส่วนร่วมตัดสินใจกำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงานโปรแกรมการมีส่วนร่วม การดำเนินการ การวัดและประเมิน รวมทั้งการปรับปรุงแก้ไข

5) พัฒนาบุคลากรทุกคนในโรงเรียนให้มีศักยภาพที่จะทำงานร่วมกับครอบครัวที่มีความหลากหลายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6) แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับพ่อแม่ผู้ปกครองอยู่เสมอเกี่ยวกับมาตรฐาน การเรียนรู้ที่เด็กต้องบรรลุในแต่ละช่วงชั้น วัตถุประสงค์ของหลักสูตร การวัดและประเมินผล ความก้าวหน้าของเด็ก และ การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครอง

7) สร้างความสัมพันธ์กับหน่วยงานด้านสุขภาพการบริการทางสังคม สถาบันศาสนา และสมาชิกร่วมกันต่างๆ ในชุมชนเพื่อกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของการสนับสนุนช่วยเหลือครอบครัวและชุมชน

3.2.4 การดูแลคุณภาพในการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน

ในการศึกษาครั้งนี้ได้อาศัยแนวคิดของการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อนิยามการดูแลคุณภาพในการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน เป็นกระบวนการสร้างความมั่นใจต่อสังคม พ่อแม่ผู้ปกครอง และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ ว่าสถานศึกษาสามารถจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีคุณภาพและส่งผลให้ผู้เรียนมีความก้าวหน้าในการเรียนรู้ (สมศักดิ์ สิ้นธุระเวชญ์, 2540, กรมสามัญศึกษา, 2542)

นอกจากนี้ การดูแลคุณภาพในการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียนยังเป็นการดำเนินการเกี่ยวกับการกำหนดมาตรฐานคุณภาพโปรแกรมการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการจัดการศึกษารวมทั้งการตรวจสอบหรือประเมินว่าเป็นไปตามมาตรฐานคุณภาพที่ได้กำหนดไว้มากน้อยเพียงไร (Murgatroyd & Mogan, 1994)

จากความหมายดังกล่าว จึงอาจสรุปได้ว่า การดูแลคุณภาพในการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพการจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้เพื่อสร้างความมั่นใจให้ผู้ปกครอง ชุมชนและสังคมว่าสถานศึกษาสามารถจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถช่วยให้ผู้เรียนมีความก้าวหน้าในการเรียนรู้

Waller (1998, อ้างอิงในสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2549) ศึกษา วิจัยและพบว่า ตัวบ่งชี้ที่สะท้อนความสำเร็จของความร่วมมือระหว่างพ่อแม่ผู้ปกครองและสถานศึกษาในการพัฒนาผู้เรียนมี 7 ประการ คือ

1) โรงเรียนมีสภาพบรรยากาศของความปลอดภัย ครูและนักเรียนมีความสุข ใน การเรียนและการทำงานครูทุกคนให้การต้อนรับผู้ที่เข้ามาติดต่อกับโรงเรียนด้วยความเป็นกันเองยิ้ม แยมแจ่มใส

2) โรงเรียนมีความสัมพันธ์กับพ่อแม่ผู้ปกครอง พ่อแม่ผู้ปกครองทุกคนรู้สึกว่ ตนเองมีคุณค่ามีความสำคัญสำหรับครูและนักเรียน โดยสามารถให้ความช่วยเหลือในการจัด การศึกษาและรู้สึกว่ครูทุกคนในโรงเรียนให้การต้อนรับตลอดเวลา

3) โรงเรียนมีการสนับสนุนการเรียนรู้ของพ่อแม่ผู้ปกครอง โรงเรียนวางแผน จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะและการเรียนรู้ของพ่อแม่ผู้ปกครอง

4) โรงเรียนมีการสนับสนุนการเรียนรู้ของนักเรียนอยู่ตลอดเวลา ทั้งในโรงเรียน ในชุมชน และที่บ้าน ทั้งในและนอกเวลาเรียน เมื่ออยู่นอกโรงเรียนผู้ปกครองและสมาชิกในชุมชน ได้ทำหน้าที่แทนครู

5) โรงเรียนมีการจัดระบบและการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ผู้ปกครองได้รับความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายและแนวทางการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับ นักเรียนทำให้การปฏิบัติหรือการให้คำแนะนำมีความสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

6) โรงเรียนให้ความสำคัญกับความสำเร็จของนักเรียน โรงเรียนกำหนดให้ มีการเสริมแรงหรือการให้รางวัลเป็นการกระตุ้นความสำเร็จในการเรียนของผู้เรียนมากกว่า เน้น การลงโทษพร้อมทั้งผู้มีส่วน ได้ส่วนเสียของโรงเรียนร่วมกำหนดแนวทางที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ ได้อย่างสอดคล้องกัน

7) ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียนเป็นไปอย่างเข้มแข็ง ผู้ปกครองมีบทบาท ในการจัดการเรียนรู้และมีความมั่นใจว่ปัญหาทุกอย่างจะได้รับความร่วมมือช่วยเหลือจากโรงเรียน โรงเรียนจัดการประชุมระหว่างผู้ปกครองกับครูอย่างสร้างสรรค์ และนักเรียนได้รับการติดตาม พฤติกรรมและความก้าวหน้าอยู่ตลอดเวลา

สำหรับ Williams และ Chavkin (1998) ได้นำเสนอองค์ประกอบที่สำคัญของ โปรแกรมการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองที่มีประสิทธิภาพจำนวน 7 องค์ประกอบ ซึ่งได้มาจากการศึกษา วิจัยเรื่อง คุณลักษณะของโปรแกรมการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองที่มีประสิทธิภาพ ของ The South West Educational Development Laboratory (SEDL) ใน 5 รัฐ คือ Arkansas, Louisiana, New Mexico, Oklahoma, และ Texas การเก็บข้อมูลใช้การสัมภาษณ์นักการศึกษา ที่มีประสบการณ์ตรงในเรื่องนี้ พร้อมทั้งไปเยี่ยมชมสถานศึกษาในรัฐดังกล่าวที่มีโปรแกรมการมีส่วนร่วมที่ได้รับการจัดสรรไว้แล้วเพื่อศึกษาการรายงานตนเองเกี่ยวกับ โปรแกรม พร้อมทั้งรวบรวม ข้อมูลผลการประเมินประสิทธิภาพของโปรแกรมโดยเจ้าหน้าที่ระดับเขตพื้นที่การศึกษาผลการวิจัย

พบว่าโปรแกรมการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพมีรูปแบบการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองหลายรูปแบบและพ่อแม่ผู้ปกครองมีบทบาทหลายบทบาท เช่น เป็นผู้ร่วมประชุม (Audience) เป็นผู้ช่วยเหลือการเรียนที่บ้าน (Home Tutor) เป็นผู้สนับสนุนโปรแกรม (Program Supporter) เป็นผู้ร่วมเรียนรู้ (Co-Learner) เป็นผู้พิทักษ์สิทธิประโยชน์ (Advocate) และเป็นผู้มีส่วนในการตัดสินใจ (Decision Maker) ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบที่นำเสนอโดย Epstein (1996) นอกจากนี้พบว่าโปรแกรมบางโปรแกรมให้ความสำคัญกับแหล่งทรัพยากร แต่อีกหลายโปรแกรมให้ความสำคัญกับความพยายามของครอบครัวมากกว่า ข้อค้นพบได้สะท้อนให้เห็นว่า โปรแกรมการมีส่วนร่วมแต่ละโปรแกรมมีธรรมชาติของตนเองและมีแนวทางของตนเองในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ผู้ปกครองและโรงเรียนให้เข้มแข็ง

จากผลการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ได้แนวทางในการตรวจสอบคุณภาพของโปรแกรมการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองที่มีประสิทธิภาพ โดยตรวจสอบจากองค์ประกอบสำคัญ 7 ด้าน ดังนี้

1) นโยบายชัดเจนที่เป็นลายลักษณ์อักษร โปรแกรมการมีส่วนร่วมของพ่อแม่เกี่ยวข้องเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองและช่วยกำหนดแนวทาง จัดกิจกรรม นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้บริหารระดับเขตพื้นที่การศึกษาได้ยกระดับการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากร เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจกับครูและเจ้าหน้าที่ระดับโรงเรียนถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน ซึ่งเป็นหลักสำคัญ ของการพัฒนาโปรแกรมการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองที่ยั่งยืนในโรงเรียน

2) การสนับสนุนการบริหารจัดการ โปรแกรมการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองที่มีประสิทธิภาพควรได้รับการสนับสนุนการบริหารจัดการใน 3 ด้าน คือ 1) เงินทุนที่ใช้ในการดำเนินโปรแกรม 2) วัสดุอุปกรณ์เพื่ออำนวยความสะดวก และ 3) การกำหนดผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน และมีความเหมาะสม

3) การอบรมโปรแกรมการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองที่ประสบความสำเร็จ ควรจัดอบรมทั้งเจ้าหน้าที่ของโปรแกรมและพ่อแม่ผู้ปกครอง ทั้งนี้การอบรมที่จัดให้ไม่ใช่จัดเพียงครั้งเดียวหรือจัดแค่ระยะสั้น แต่ต้องจัดบ่อยครั้งและเน้นการพัฒนาทักษะของการรวมพลัง ในการจัดการศึกษา

4) แนวทางการทำงานร่วมกันแบบหุ้นส่วน โปรแกรมการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองที่ประสบความสำเร็จควรให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมกันไม่ว่าจะเป็นการวางแผนการกำหนดเป้าหมาย การกำหนดบทบาท การประเมินผล การพัฒนาคุณภาพการสอน และการกำหนดมาตรฐานคุณภาพของโรงเรียน ผลของการมีส่วนร่วมจะทำให้ทั้งบุคลากร ของ

โรงเรียนและพ่อแม่ผู้ปกครองมีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมและมีความภาคภูมิใจในความพยายามของโรงเรียนใน การพัฒนาความสำเร็จของผู้เรียน

5) การสื่อสารสองทาง โปรแกรมการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพต้องมีการสื่อสารระหว่างบ้านและโรงเรียนแบบสองทางเป็นประจำสม่ำเสมอเพื่อให้พ่อแม่ผู้ปกครองได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับครู พร้อมกันนี้ บุคลากรของโรงเรียนต้องมีทัศนคติที่ดีและต้อนรับการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครอง อันจะส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อกิจกรรมการเรียนรู้ของเด็ก

6) การสร้างเครือข่าย โปรแกรมการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ ควรมีเครือข่ายกับโปรแกรมหรือโครงการอื่นๆ ทั้งในและนอกโรงเรียนเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเป็น ทรัพยากรและประสบการณ์ในการดำเนินการ นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายยังช่วยให้มีแหล่งทรัพยากรเพิ่มขึ้น

7) การประเมินผล โปรแกรมการมีส่วนร่วมที่ประสบความสำเร็จต้องมีการประเมินกิจกรรมในขั้นตอนที่สำคัญและประเมินสรุปในตอนสุดท้ายของโปรแกรม และนำผลการประเมินที่ได้ให้พ่อแม่ผู้ปกครองและผู้รับผิดชอบโปรแกรมได้ร่วมปรับปรุงกิจกรรมเพื่อช่วยให้มั่นใจว่ากิจกรรมการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองมีความเข้มแข็ง

นอกจากแนวทางในการตรวจสอบคุณภาพของโปรแกรมการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการจัดการศึกษาดังกล่าวยังมีตัวอย่างแนวทางการดูแลคุณภาพโดยใช้เกณฑ์ต่างๆ ดังนี้ (อภิญา เวชชัย, 2544)

1) ร้อยละของนักเรียนที่มาโรงเรียนด้วยความพร้อมในการเรียนรู้และทำการบ้านเสร็จตามที่กำหนดจะเพิ่มสูงขึ้นตลอดทั้งปีในทุกระดับชั้น

2) ร้อยละของเด็กเล็กที่อ่านหนังสือกับผู้ปกครอง และอ่านด้วยตัวเองที่บ้านอย่างสม่ำเสมอ (อย่างน้อยวันละ 15 นาที สัปดาห์ละ 5 วัน) จะเพิ่มสูงขึ้นเป็นร้อยละ 90 (ภายในระยะเวลาที่กำหนด)

3) ร้อยละของผู้ปกครองซึ่งมีความเห็นว่า โรงเรียนกระตือรือร้นที่จะกระตุ้นและอำนวยความสะดวกให้ครอบครัวมีส่วนร่วม พร้อมทั้งเอาใจใส่และตอบสนองความสนใจของผู้ปกครองซึ่งส่งผลให้ผู้ปกครองมีความสนใจบุตรหลานของตนมีอัตราเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

โดยสรุป การดูแลคุณภาพของโปรแกรมการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียนมีแนวทางการตรวจสอบความสำเร็จได้หลายแนวทางและสามารถดำเนินการได้ในหน่วยงานการศึกษาตั้งแต่ระดับนโยบาย เขตพื้นที่การศึกษาและโรงเรียน อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่ไม่ควรมองข้ามคือ โปรแกรมมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองควรสร้างบนพื้นฐานที่สำคัญ คือ ความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันและสนับสนุนซึ่งกันและกันของผู้มีส่วนร่วม

3.2.5 การสนับสนุนด้านทรัพยากรในการส่งเสริมบทบาทมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองที่ผ่านมาพบว่า โปรแกรมการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองที่ประสบความสำเร็จบางโปรแกรมได้ให้ความสำคัญกับความพยายามของผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะพ่อแม่ผู้ปกครองมากกว่าทรัพยากรที่มาสสนับสนุนแต่จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดย Williams และ Chavkin (1998) พบว่าโปรแกรมที่มีประสิทธิภาพต้องมีทรัพยากรมาสสนับสนุนเพื่อใช้เป็นเงินทุนในการดำเนินการ เช่น จัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ และสรรหาบุคลากรที่รับผิดชอบ ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของลักษณะ ฤทธานี (2547) ที่พบว่าผู้บริหารไม่ให้การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองเพราะสาเหตุประการหนึ่งคือการขาดงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมและยังสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Weiss และ Brigham (2003) ที่พบว่า การดำเนินโปรแกรมการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองและชุมชนไม่ประสบความสำเร็จเพราะผู้บริหารอ้างว่า ขาดงบประมาณที่จะใช้จัดกิจกรรมหรือให้แรงจูงใจเพื่อให้พ่อแม่ผู้ปกครองเข้ามาอาสาสมัคร ด้วยเหตุผลดังกล่าวการสนับสนุนด้านทรัพยากรจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญขององค์ประกอบหนึ่งของการพัฒนาระบบและกลไกการส่งเสริมบทบาทของพ่อแม่ผู้ปกครองในการช่วยพัฒนาผู้เรียนให้ราบรื่นและประสบความสำเร็จ

แหล่งทรัพยากรที่สำคัญในการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองไม่ว่าจะเป็นด้านการเงิน วัสดุครุภัณฑ์ หรือบุคลากรอาจได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน แต่ทว่า สภาพเศรษฐกิจปัจจุบันมีความไม่แน่นอนทำให้การสนับสนุนมีความจำกัดนักการศึกษาได้แนะนำว่า รัฐควรหาเครือข่ายเป็นหุ้นส่วนทางการศึกษาเพื่อเพิ่มการช่วยเหลือและสนับสนุนด้านทรัพยากรต่างๆ อย่างเข้มแข็งและสร้างสรรค์ รวมทั้งช่วยวางแผน และกำหนดเป้าหมายของโปรแกรมการมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสม ดังนั้น เครือข่ายของรัฐเหล่านี้จึงมิใช่เป็นเพียงแหล่งสนับสนุนด้านการเงินเท่านั้น แต่ยังเป็นแหล่งทุนด้านเวลา ด้านความคิดสร้างสรรค์ และด้านพลังที่จะช่วยสนับสนุนบทบาทของครอบครัวในการพัฒนาบุตรหลานต่อไป

นักการศึกษาพบว่า องค์กรที่เป็นเครือข่ายของรัฐในการสนับสนุนทรัพยากรเพื่อการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองที่มีประสิทธิภาพ ได้ให้ความสำคัญกับการสร้างทีมของตนอย่างเข้มแข็ง โดยมีหลักการดังนี้

- 1) สร้างแกนหลักที่มีเจตคติและความมุ่งมั่นในการสนับสนุนบทบาทมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาผู้เรียน โดยแกนหลักในที่นี้หมายถึง ผู้ที่สนับสนุนเป้าหมายและหลักการทำงานร่วมกันแบบรวมพลัง (Collaborative Partnership) และสามารถเปลี่ยนความมุ่งมั่นในการสนับสนุนให้เป็นการปฏิบัติที่ยั่งยืน

2) สร้างความมั่นใจให้กับบุคลากรในองค์กรว่าสามารถทำงานร่วมกันเพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนครอบครัวได้

3) ให้ความสำคัญและใช้แหล่งทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์แก่ครอบครัว

4) ให้การสนับสนุนและสร้างขวัญกำลังใจแก่บุคลากรทุกคนในองค์กร (สรุปและเรียบเรียงจาก Putting the Pieces Together, Comprehensive School-Linked Strategies for Children and Families โดย The U.S Department of Education & Regional Educational Laboratory Network, 2006) (อ้างอิงใน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551, หน้า 7-33)

1.4 การดูแลพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของผู้เรียน

คู่มือพ่อแม่ดูแลลูกยุคไซเบอร์ 10 ข้อปฏิบัติในการดูแลช่วยเหลือเด็กติดเกมหรืออินเทอร์เน็ต

1. สร้างวินัยและความรับผิดชอบตั้งแต่ยังเล็ก

พ่อแม่สามารถกำหนดวินัยให้ลูกฝึกปฏิบัติตั้งแต่ลูกยังเป็นเด็ก โดยการตั้งกฎกติกา ที่ชัดเจนว่าจะอะไรห้ามทำบ้าง เช่น ห้ามทานอาหารไปเล่นไป เป็นต้น เด็กจะเรียนรู้ที่จะควบคุมบังคับตัวเองให้ไม่ทำในสิ่งที่ไม่ควรทำ พ่อแม่ยังสามารถมอบหมายความรับผิดชอบให้ลูก การมอบหมายหน้าที่ให้บางอย่าง เช่น การให้ช่วยรดน้ำต้นไม้ ช่วยล้างจาน การสนับสนุนให้เด็กทำอะไรให้สำเร็จ แม้จะยากลำบาก เด็กจะได้เรียนรู้ที่จะบังคับตัวเองให้ทำในสิ่งที่ควรทำ และเรียนรู้ที่จะรับผิดชอบ ถ้าทำผิด

2. ลดโอกาสการเข้าถึงคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต

การจำกัดจำนวนคอมพิวเตอร์ในบ้านให้มีน้อยกว่าจำนวนคน จะเป็นผลให้เด็กๆ ต้องแบ่งกันใช้คอมพิวเตอร์การกำหนดที่ตั้งของคอมพิวเตอร์ในห้อง โถงหรือพื้นที่ใช้ร่วมกันในบ้าน จะช่วยลดพฤติกรรมการใช้คอมพิวเตอร์ที่ไม่พึงประสงค์ได้ระดับหนึ่งการมีชั่วโมงการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตที่จำกัด เช่น การซื้อเป็นชั่วโมงการจัดการทางกายภาพอื่นๆเช่น ปรับเส้นทางการเดินทางไปโรงเรียนและกลับบ้าน ได้แก่ เปลี่ยนเส้นทางเดินไม่ให้ผ่านร้านอินเทอร์เน็ต

3. ใช้มาตรการทางการเงิน

การจำกัดจำนวนและความถี่ของการให้เงิน ได้แก่ การไม่ให้เงินแก่ลูกมากเกินไป จะทำให้ไม่มีเหลือเพื่อไปเล่นเกม หรือแม้ไปเล่นก็จะถูกจำกัดโดยจำนวนเงินที่มีไม่มากนักให้ลูกรับรู้ค่าใช้จ่ายในบ้านที่เกี่ยวกับการเล่นเกม ได้แก่ ค่าใช้จ่ายอินเทอร์เน็ต ค่าโทรศัพท์ ค่าไฟฟ้า เป็นต้น ตลอดจนให้ลูกแบกรับค่าใช้จ่ายของการเล่นเกม การช่วยลดเงินที่ลูกใช้เล่นเกมหรืออินเทอร์เน็ต อีกทั้งยังเป็นการช่วยให้ลูกเห็นผลของการกระทำของตนเองว่าเล่นเกมแล้วมีค่าใช้จ่ายมากแค่ไหน

ไหนดการให้เงินเพิ่มอย่างรอบคอบ มีหลักการคือ หากลูกขอเงินเพิ่มบ่อยจนผิดสังเกตให้คอยตรวจสอบว่าเป็นความจริงหรือไม่ แต่ไม่ได้ทำในท่าที่หมองในแง่ร้ายหรือไม่ให้เกียรติ การให้ลูกทำงานแลกกับเงิน ลูกควรได้มีโอกาสทำงานแลกกับเงิน แม้เป็นงานเล็กน้อยแลกกับเงินเล็กน้อย เพื่อจะทำให้ลูกได้เรียนรู้ว่าเงินไม่ได้มาง่าย ๆ

4. ฟังและพูดดีต่อกัน

การฟังแบบดีต่อกัน คือ การตั้งใจฟังด้วยท่าทีที่เป็นมิตร ฟังให้จบก่อนที่จะพูด ฟังด้วยความรู้สึกเข้าใจและเห็นใจการพูดแบบดีต่อกัน เป็นการพูดในลักษณะที่ทำให้เกียรติผู้ฟัง เป็นการสื่อถ้อยคำสำคัญโดยไม่ได้อารมณ์เกรี้ยวกราด ไม่ได้ใช้ภาษาที่ตำหนิรุนแรงหรือประชดประชันเสียสติ ผู้อาจใช้ภาษาเดียวกับลูก (เช่น ใช้ภาษาในเกมที่ลูกเล่น ใช้ภาษาแฟนซึ่ยุคของลูกบ้าง) พ่อแม่สามารถใช้เทคนิคการสื่อสารอย่างสุภาพวิธีหนึ่ง ได้แก่ การสื่อสารโดยใช้คำว่า “ฉันรู้สึก...” (I-message) ซึ่งมีเทคนิค คือ ให้พูดว่า “ฉัน และตามด้วยความรู้สึก” ดีกว่าการพูดว่า “แกละตามด้วยคำตำหนิ” เช่น “แม่เสียใจที่ลูกเล่นเกมเกินเวลาที่ตกลงกันไว้” ดีกว่า “ลูก (แกละ) ช่วงไม่รับผิดชอบเอาเสียเลย สัญญาไว้ไม่เป็นสัญญา ใช้ไม่ได้” การสื่อสารผ่านการเขียนก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่มีประสิทธิผลสูง เช่น เขียนจดหมาย เขียนบันทึกเล็กๆ วางไว้บนโต๊ะอาหาร ติดไว้ที่ตู้เย็น เขียนบอกข้อเท็จจริง บอกความในใจ บอกความปรารถนาดี หัวใจ ขอโทษ ขอขอบคุณ โดยไม่มีอารมณ์รุนแรงแบบควบคุมไม่อยู่เจือปนลงไป

5. จับลูก ชื่นชม ให้กำลังใจ

พ่อแม่ต้องเข้าใจพลังของกำลังใจและสร้างให้เกิดกำลังใจในตัวลูก หากกำลังใจดีสมองจะทำงานได้ดี คนเราจะไม่เรียนรู้หากถูกตำหนิตลอดเวลาการจับลูก คือ การขยับมองให้เห็นด้านดีหรือด้านบวกแม้เล็กน้อยในตัวลูกการชื่นชม ให้กำลังใจ คือ การนำสิ่งดีๆ แม่เล็กน้อยนั้น มาพูดชื่นชมให้เจ้าตัวรับรู้ หรือพูดแสดงให้ผู้อื่นรับรู้ความดีของลูก การทำให้ลูกรู้ว่ามีคนเห็นคุณค่าในตัวเขา และการทำให้ลูกเห็นคุณค่าในตัวเองจะทำให้ลูกมีกำลังใจ จำทำให้ลูกรู้สึกว่าเป็นมิตร ฟังเรามากขึ้น

6. ร่วมกำหนดกติกาอย่างเป็นรูปธรรม และบังคับใช้อย่างเข้มแข็งแต่อ่อนโยน

เมื่อลูกเข้าสู่วัยรุ่น ให้ร่วมกำหนดกติกาอย่างเป็นรูปธรรม ร่วมกำหนดกติกา ดีกว่าการกำหนดกติกาหรือสั่งการบังคับแต่ฝ่ายเดียว การให้ออกาสวัยรุ่นร่วมกำหนดกติกาจะทำให้เขายอมรับกติกาและตัวพ่อแม่ได้มากกว่าการถูกบังคับโดยพ่อแม่ เช่น พ่อแม่เสนอให้เล่นเกม 1 ชั่วโมง ลูกขอต่อรอง 3 ชั่วโมง สุดท้ายตกลงกันได้ 2 ชั่วโมง ลูกจะร่วมมือในกติกา 2 ชั่วโมงแบบมีส่วนร่วม กำหนดส่วน รูปธรรมกติกา คือ การทำให้กติกาสามารถวัดได้ชัดเจนตรงกันทั้งสองฝ่าย เช่น พ่อแม่

อาจพูดว่าอย่าเล่นนานนะลูก (ในใจคิดว่าอย่าเกิน 1 ชั่วโมง) ลูกอาจตอบว่าครับเล่นไม่นานครับ (ในใจคิดว่าไม่เกิน 3 ชั่วโมง) หรือพ่อแม่อาจอนุญาตให้ลูกไปเล่นเกมที่ร้านอินเทอร์เน็ต 2 ชั่วโมง (ในใจนับตั้งแต่ลูกออกจากบ้านจนลูกกลับเข้าบ้าน) ส่วนลูกอาจนับตั้งแต่ได้ลงนั่งเล่นเกมจนจบครบ 2 ชั่วโมง โดยไม่นับเวลาเดินไปเดินกลับ และเวลาที่รอเครื่องว่างพ่อแม่ต้องบังคับใช้กติการ่วมกัน กำหนดอย่างเข้มแข็งแต่อ่อนโยน เช่น ให้เล่นได้ไม่เกินวันละ 2 ชั่วโมง ก็ต้องไม่เกิน 2 ชั่วโมง ให้ทำการเสร็จก่อนเล่นเกม ก็ต้องทำการบ้านเสร็จก่อน การที่พ่อแม่ใจอ่อนหย่อนยานการบังคับใช้กฎ กติกา พ่อแม่อาจรู้สึกว่ารักลูกสงสารลูก แต่แท้ที่จริงเป็นการทำร้ายลูก เนื่องจากทำให้ลูกเรียนรู้ฝึกๆ เกี่ยวกับการเคารพกฎกติกาได้

7. มีทางออกที่สร้างสรรค์ให้เด็ก

การมีทางออกเชิงสร้างสรรค์อื่นๆ ที่ทำให้เกิดความสุข ความสำเร็จทดแทน จะช่วยเด็ก และเยาวชนได้ เนื่องจากธรรมชาติมนุษย์ทุกคนแสวงหาความสุขและความสำเร็จ การเล่นเกมเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้ได้สิ่งเหล่านี้มา การห้ามไม่ให้เล่นเฉยๆ จะทำให้เด็กไม่มีทางออก สิ่งที่ต้องทำคือการช่วยให้เด็กได้ค้นหาความถนัดของตนเอง และมีโอกาสทำกิจกรรมตามความถนัดหรือมีใจรัก เช่น กีฬา ดนตรี การแสดง ศิลปะ

8. สร้างรอยยิ้มเล็กๆ ในครอบครัว

การสร้างรอยยิ้มในครอบครัวจะทำให้เกิดบรรยากาศครอบครัวอบอุ่น การหยอดความ สดชื่นเล็กๆ น้อยๆ แบบไม่หวังผล เช่น พูดเรื่องตลกหรือเรื่องที่สมาชิกในบ้านฟังแล้วรู้สึกสดชื่น สบายใจมีกำลังใจ การจัดงานวันเกิดเล็กๆ ของสมาชิกในบ้าน มอบของขวัญเล็กๆ น้อยๆ ในโอกาส พิเศษ

9. ควบคุมอารมณ์และสร้างความสุขเล็กๆ ในใจของพ่อแม่เอง

การแก้ปัญหาไม่สามารถเนรมิตได้ การเกิดพฤติกรรมใดๆ ของเด็กและผู้ใหญ่ เกิด จากการสะสมทั้งสิ้น การจะให้ลูกเปลี่ยนพฤติกรรมหรือเล่นเกมนี้เองลงก็ต้องสอนสะสม เช่นเดียวกัน การที่พ่อแม่จะมีพลังในการช่วยเหลือลูก พ่อแม่จะต้องมีพลังในตัวเองก่อนซึ่งสามารถทำได้โดยการมองเห็นว่าตัวเรามีคุณค่า มองชีวิตดีๆ ด้านอื่นบ้าง คุณค่าเกิดจากการที่เราารู้สึกว่าเรามีดีหรือมีประโยชน์ต่อผู้อื่นการควบคุมดูแลอารมณ์ตนเองของพ่อแม่เอง ไม่ให้โกรธมากไป หรือเสียใจมากไป สามารถทำได้หลายวิธี เช่นการมีสติ อาจทำได้โดยการนับ 1-10 ในใจ หรือตามรู้ อารมณ์ว่ากำลังโกรธหรือเศร้ามองเห็นโทษของการควบคุมอารมณ์ไม่ได้ เห็นการตอบโต้ที่ไม่จบ และรุนแรงขึ้นที่จะตามมา เพียงเพราะเราหูดคำบางคำหรือการกระทำบางอย่างออกไปขณะที่มี อารมณ์รุนแรงอยู่หาวิธีระบายอารมณ์ ทั้งอารมณ์ในขณะนั้นหรืออารมณ์สะสมไปทางอื่น ที่ ไม่เกิดโทษ เช่น เดินหนี เขียนความไม่พอใจลงในกระดาษ ออกกำลังกายหนักๆ ร้องเพลง เป็นต้น

มองให้เห็นประโยชน์ในโทษ หรือมองให้เห็นด้านบวกในด้านลบของปัญหาที่เผชิญ อยู่จะช่วยลดอารมณ์โกรธได้ เช่น เล่นเกมดีกว่าติดยาเสพติด,รู้และแก้ปัญหากันเสียตอนนี้ดีกว่า เมื่อปัญหาหนักกว่านี้ หรือแม้กระทั่งปัญหาที่เราขังน้อยกว่าปัญหาของคนอื่น เป็นต้น

10. เริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงที่ตัวเราทันที

หลักการนี้สำคัญที่สุดสำหรับพ่อแม่ มนุษย์เราไม่สามารถควบคุมหรือเปลี่ยนแปลงอะไรได้เลยนอกจากตัวเรา เราสามารถเปลี่ยนแปลงผู้อื่นได้ด้วย การเปลี่ยนแปลงวิธีการเปลี่ยนแปลงผู้อื่นของตัวเรา ซึ่งพ่อแม่สามารถทำได้ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงปัจจัยลบในบ้าน เช่น ลดการทะเลาะกันระหว่างพ่อแม่ ลดการใช้อารมณ์ในบ้าน ลดการจับผิดอยู่เป็นประจำ ลดการเที่ยวเตร่ กลางคืน การเพิ่มปัจจัยบวก เช่น การใช้เวลาการทำกิจกรรมร่วมกัน (ควรเป็นกิจกรรมที่ชอบทั้งพ่อแม่และลูก), การให้โอกาสลูกมีกิจกรรมสร้างสรรค์ทางเลือกอื่นๆ เป็นต้น การเปลี่ยนวิธีการเปลี่ยนแปลงลูก เช่น เปลี่ยนจากตำหนิตลอดเป็นชื่นชมบ้าง ลดการบ่นลงบ้างเปลี่ยนตัวเองให้ลูกเห็นตัวอย่างว่า พ่อแม่ยังบังคับตัวเองได้ เช่น เลิกบ่น เลิกฟุ้งเฟ้อ เลิกเล่นการพนัน เลิกกลับบ้านดึก เลิกสูบบุหรี่ เลิกดื่มเหล้า เลิกเจ้าชู้ เป็นต้น ลูกก็น่าจะสามารถบังคับตัวเองได้เช่นกัน เช่น ลดการเล่นเกมนาน หรือเพิ่มความรับผิดชอบมากขึ้น

10 ข้อปฏิบัติในการดูแลช่วยเหลือเด็กติดเกมหรืออินเทอร์เน็ตนี้ เป็นข้อปฏิบัติง่าย ๆ แต่ได้ผล อยู่บนพื้นฐานของการช่วยให้ลูกมีวินัยในตนเองสามารถควบคุมตนเองได้ หากพ่อแม่ได้ทดลองปฏิบัติตามข้อแนะนำอย่างครบถ้วนถูกต้องและเพียงพอแล้ว เชื่อเหลือเกินว่านอกจากจะพบเห็นการเปลี่ยนแปลงในตัวลูกแล้ว พ่อแม่ผู้ปกครองยังจะได้พบกับความเปลี่ยนแปลงของคนรอบข้างที่จะตามมาจากการเปลี่ยนแปลงของตัวพ่อแม่ผู้ปกครองเอง (นพ.บัณฑิต ศรีไพศาล)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นายเจริญ สิริพัฒนาพันธ์ (2536) ได้ทำการศึกษา สภาพทางบ้าน ภาวะของผู้ปกครอง และปัญหาการเรียนของนักเรียนเขตอำเภอรอบนอกที่เข้ามาเรียน โรงเรียนระดับประถมศึกษา ในเขตเมืองเชียงใหม่ พบว่า 1)สภาพทางบ้าน ส่วนใหญ่ นักเรียนจะอาศัยอยู่กับบิดามารดา ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว ประกอบด้วยบิดามารดา บุตร สมาชิกในครอบครัวมี 3-5 คน ผู้ปกครองผู้ตัดสินใจเลือกโรงเรียนให้บุตรหลานเข้าเรียน ตลอดจนการสนับสนุนค่าใช้จ่าย เป็นค่าเล่าเรียน ค่าวัสดุอุปกรณ์การเรียน และค่าใช้จ่ายอื่นๆ ทุกอย่างให้แก่บุตรหลาน ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี 2) ในการเลือกโรงเรียน ผู้ปกครองส่วนใหญ่ให้เหตุผลสอดคล้องกัน คือเลือกโรงเรียนที่มีครูเอาใจใส่ต่อนักเรียน และผู้บริหารเอาใจใส่ในการจัดการเรียนการสอน เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ มีความสะดวกในการเดินทางรับ-ส่งนักเรียน เป็นโรงเรียนที่ผู้ปกครองมีความ

คาดหวังว่าบุตรหลานจะได้ประสบการณ์ที่ดีกว่า โรงเรียนที่ผู้ปกครองและนักเรียนนิยมเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ มงฟอร์ตโรงเรียน แผนกประถม บรินส์รอยแยลส์โรงเรียนพระหฤทัยเชียงใหม่ อนุบาลเชียงใหม่ ดาราโรงเรียน เรยีนาเซลีโรงเรียน พุทธิโสภณ คำเที่ยงอนุสรณ์ และเชียงใหม่คริสเตียน 3) นักเรียนส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาในการเรียนร่วมกับเพื่อนในทุกกลุ่ม ประสบการณ์ การเข้าร่วมกิจกรรมเป็นไปตามความเหมาะสม ความถนัด และความสนใจ ของแต่ละคน นักเรียนสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้

ทิชา แสงเล็ก (2540) บทบาทของผู้ปกครองที่มีต่อการควบคุมพฤติกรรมการดูวิทยุโทรทัศน์ของเด็ก ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต พบว่า ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้ปกครองได้เป็นแบบอย่างที่ดีในการดูโทรทัศน์ ขณะที่ดูโทรทัศน์ ร่วมกับบุตรหลาน ผู้ปกครองได้อธิบายในเรื่องที่ควรอธิบาย โดยการสอนให้บุตรหลานแยกแยะการดูโทรทัศน์ว่าเรื่องไหนจริง เรื่องไหนสมมติ เรื่องไหนควรดูหรือไม่ควรดู และเทคนิคการถ่ายต่างๆ ที่ เกิดขึ้นในรายการ และได้มีความคิดเห็นว่าการใช้ภาษาทางโทรทัศน์ควรมีการควบคุมให้มากกว่านี้ 2) ด้านการกำหนดกฎเกณฑ์ การวางแผนในการดูโทรทัศน์ยังเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงในเรื่องการกำหนดเวลาดู ซึ่งพบว่าผู้ปกครองที่ไม่กำหนดเวลาให้แน่นอน จะกำหนดโดยการบอกให้บุตรหลานปิดโทรทัศน์เมื่อรายการจบลง ในการเลือกรายการที่ต้องการจะดู และผู้ปกครองมีความคิดว่าการดู ซึ่งพบว่าผู้ปกครองจะให้บุตรหลานเลือกรายการที่ต้องการจะดู และผู้ปกครองมีความคิดว่าการดู รายการโทรทัศน์สำหรับเด็กยังไม่เพียงพอ 3) ในการกระตุ้นให้เด็กสนใจดูรายการโทรทัศน์ที่มีสาระประโยชน์ คือ เมื่อเห็นบุตรหลานดูรายการที่มีประโยชน์ได้สนับสนุนให้ดูทันทีพร้อมอธิบายหรือถ้ามีรายการที่ดีจะเรียกบุตรหลานมาดูพร้อมกับวิพากษ์วิจารณ์เรื่องราวต่างๆ ที่ได้ดู 4) ด้านพฤติกรรมของเด็กเมื่อดูรายการโทรทัศน์เด็กจะเกิดความรูสึกร่วมไปกับเรื่องราวได้ดูมา ชอบเลียนแบบคาราที่ชื่นชอบ และชอบถามผู้ปกครองหลังจากการดูรายการโทรทัศน์เพราะไม่เข้าใจ

พัชรี วรรณศรี (2541) ได้ทำการศึกษา การนำเสนอแนวทางสำหรับผู้ปกครองในการส่งเสริมการเรียน ของนักเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายประถม พบว่า การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางสำหรับผู้ปกครองในการส่งเสริมการเรียนของนักเรียนระดับประถมศึกษาของโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โรงเรียน ฝ่ายประถม การดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างแนวทางสำหรับผู้ปกครองในการส่งเสริมการเรียนระดับประถมศึกษา จากกลุ่มตัวอย่างเพื่อสร้างแนวทาง จำนวน 357 คน นำแนวทางที่ได้ให้ผู้ประเมินแนวทาง จำนวน 105 คน ประเมินแนวทางโดยการตอบแบบสอบถาม ชุดที่ 1 ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จากนั้นผู้วิจัยได้คัดเลือกรายการปฏิบัติที่ผู้ประเมินแนวทางเห็นว่าใช้ได้ร้อยละ 80 ขึ้นไปเก็บไว้ปรับสำนวนภาษาและอธิบายเพิ่มเติมในบางรายการ แล้วจึงให้ผู้ตรวจสอบแนวทาง จำนวน 156 คน

ตรวจสอบแนวทาง โดยการตอบแบบสอบถามชุดที่ 2 ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ต่อจากนั้นผู้วิจัยได้นำความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และรายการที่ผู้ปกครองได้ปฏิบัติมาปรับปรุงแก้ไข แล้วสร้างเป็นแนวทางสำหรับผู้ปกครองในการส่งเสริมการเรียนรู้ระดับประถมศึกษา โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหา โรงเรียนฝ่ายประถม ผลการวิจัย 1. แนวทางสำหรับผู้ปกครองในการส่งเสริมการเรียนรู้ระดับประถมศึกษาได้จากการวิจัยประกอบด้วย 2 ส่วนคือ 1.1 ส่วนที่เป็นความเรียงประกอบด้วย คำนำ วัตถุประสงค์ วิธีใช้ และประโยชน์ที่จะได้รับ 1.2 ส่วนที่เป็นรายการปฏิบัติซึ่งประกอบด้วย 5 หัวข้อใหญ่คือ ด้านความกดดัน 10 ข้อ การสนับสนุนทางจิตวิทยา 20 ข้อ ความช่วยเหลือ 10 ข้อ การกระตุ้นพัฒนาทางสติปัญญา 40 ข้อ และการแบ่งเวลา 13 ข้อ รวมรายการปฏิบัติทั้งหมดมี 93 ข้อ ผู้ปกครองส่วนใหญ่เห็นด้วยมากกับรายการปฏิบัติที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เกือบทุกข้อ คือ 77 ข้อใน 93 ข้อ และเห็นด้วยปานกลาง 16 ข้อ รายการปฏิบัติที่ผู้ปกครองเห็นด้วยมากที่สุดคือ ผู้ปกครองพูดให้เหตุผลให้นักเรียนเห็นความสำคัญของการศึกษา มีค่าเฉลี่ยถึง 2.98 ส่วนรายการปฏิบัติ ที่ผู้ปกครองเห็นด้วยน้อยที่สุดคือ ผู้ปกครองไม่เคยคาดหวังให้นักเรียนสอบได้คะแนนสูง มีค่าเฉลี่ยเพียง 2.09 3. ในการปฏิบัติจำนวนผู้ปกครองปฏิบัติตามกว่าไม่ปฏิบัติทุกข้อ รายการปฏิบัติ ที่ผู้ปกครองที่เป็นกลุ่มตัวอย่างปฏิบัติกันทุกคนคือร้อยละ 100.00 มีถึง 15 ข้อ ส่วนรายการปฏิบัติ ที่มีจำนวนผู้ปกครองปฏิบัติน้อยที่สุดคือ การพานักเรียนไปชมการแข่งขันตอบปัญหาที่ส่งเสริมความรู้ มีผู้ปฏิบัติเพียงร้อยละ 50.64 4. ผู้ปกครองได้ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม และบอกวิธีปฏิบัติที่ตนปฏิบัติต่อนักเรียนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งส่วนใหญ่เหมือนกับรายการปฏิบัติที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น รายการปฏิบัติที่ผู้ปกครองปฏิบัติตามมากที่สุดคือ การทบทวนบทเรียนให้นักเรียนเพื่อเตรียมตัวสอบ ส่วนรายการปฏิบัติที่ผู้ปกครองปฏิบัติน้อยสุดมีทั้งหมด 7 ข้อ ซึ่งส่วนใหญ่สิ่งที่คุณปกครองปฏิบัติกันเป็นประจำแต่ไม่ได้เขียนบอกมาเป็นรายการปฏิบัติเช่นเรื่อง การอบรมกริยามารยาทให้นักเรียน และการให้ความรับความอบอุ่นแก่นักเรียน แนวทางสำหรับผู้ปกครองในการส่งเสริมการเรียนรู้ เป็นข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปกครองที่จะพิจารณาเลือกปฏิบัติตามความเหมาะสม เพื่อช่วยพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนในระดับประถมศึกษา

นายอุทร ก้อนสมบัติ (2544) ได้ทำการศึกษา การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษาจังหวัดน่าน พบว่าการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดน่าน ใน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารงานทั่วไป ด้านการบริหาร การจัดการเรียนการสอน ด้านการจัดหลักสูตรท้องถิ่น ด้านการสนับสนุน โรงเรียน ด้านการติดตามประเมินผล และศึกษาปัญหาของการมีส่วนร่วม ในการจัดการศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดน่าน จำนวน 431 คน ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multistage Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บ รวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม แบบมาตราส่วนประมาณค่าที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยใช้ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบน มาตรฐาน วิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทิศทางเดียว (One-way ANOVA) เปรียบเทียบความแตกต่างคะแนนเฉลี่ยรายคู่โดยวิธีของเชฟเฟ (Scheffes test) และการทดสอบแบบที (t-test) ผลการวิจัยพบว่า

1. การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาของโรงเรียน มัธยมศึกษาโดยรวม ทั้ง 5 ด้าน อยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นราย ด้านผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทุกด้านในระดับน้อย

2. เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระดับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ โรงเรียนขนาดกลาง โรงเรียน ขนาดเล็ก โดยรวมทั้ง 5 ด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านปรากฏผล ดังนี้ ด้านการบริหารงานทั่วไปพบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้ปกครอง ของโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่กับโรงเรียนขนาดเล็ก แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้ปกครองของโรงเรียนขนาดเล็กมีส่วนร่วมมากกว่าผู้ปกครองของ โรงเรียนขนาดใหญ่ สำหรับผู้ปกครองของโรงเรียนขนาดใหญ่กับโรงเรียน ขนาดกลางและผู้ปกครองของโรงเรียนขนาดกลางกับโรงเรียนขนาดเล็ก ระดับการมีส่วนร่วมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ด้านการจัดหลักสูตรท้องถิ่น ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาผู้ปกครองของโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่กับโรงเรียนขนาดกลางและ โรงเรียนขนาดใหญ่กับโรงเรียนขนาดเล็กแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 โดยผู้ปกครองของโรงเรียนขนาดกลางและโรงเรียนขนาดเล็ก มีส่วนร่วมมากกว่าผู้ปกครองของโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนโรงเรียนขนาดกลางกับโรงเรียนขนาดเล็กระดับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาพบว่า แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

สำหรับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้ปกครองในด้านการบริหารการจัดการเรียนการสอน ด้านสนับสนุนโรงเรียน ด้านการติดตามประเมินผล ระดับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียนทั้งโรงเรียนขนาดใหญ่ โรงเรียน ขนาดกลาง และโรงเรียนขนาดเล็กพบว่ามีความแตกต่างกัน แต่แตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

3. เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระดับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาในโรงเรียนที่ตั้งในเขตชุมชนชนบท กับโรงเรียนที่ตั้งในเขตชุมชนเมืองไม่ว่าจะโดยรวมหรือเป็นรายด้านการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองแตกต่างกันอย่างไรไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

4. ความเห็นของผู้ปกครองเกี่ยวกับปัญหาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษา ผู้ปกครองเห็นว่าเป็นปัญหาที่เกิดจาก ผู้ปกครองอยู่ในระดับปานกลาง และปัญหาที่เกิดจากโรงเรียนอยู่ในระดับน้อย โดยปัญหาจากผู้ปกครองที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ผู้ปกครองมีเวลาไม่พอเพราะต้องประกอบอาชีพ รองลงมาคือ ผู้ปกครองคิดว่าตนเองมีความรู้ไม่พอ ส่วนปัญหาจากโรงเรียนที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ โรงเรียนไม่ประชาสัมพันธ์และไม่กระตุ้นให้ผู้ปกครองเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และขาดการวางแผนร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครองในชุมชน

เสวี จิตราภิรมย์ (2546) ได้ทำการศึกษา ความร่วมมือของผู้ปกครองกับโรงเรียนในการพัฒนานักเรียนเอกชนอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ประเภทวิชาพาณิชยกรรม ในกรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้ปกครองให้ความร่วมมือในการพัฒนานักเรียนทั้ง 4 ด้าน ผู้ปกครองส่วนใหญ่ได้ให้ความร่วมมือในการพัฒนานักเรียนทุกด้านเรียงตามลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านพฤติกรรม การเรียน ด้านความประพฤติ ด้านพัฒนาการ และด้านการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านพัฒนาการของนักเรียน ช่วยพัฒนาดูแลเรื่องการนอน และการพักผ่อน การรับประทานอาหารให้ถูกหลักโภชนาการ การตัดสินใจให้คำแนะนำแก้ปัญหาด้วยหลักการ และเหตุผล แนะนำการคบเพื่อน และการวางตัว ให้อิสระควบคุมอารมณ์ ด้านความประพฤติของนักเรียน แนะนำการใช้เงินอย่างประหยัด ดักเตือนให้ใช้คำพูดที่สุภาพฝึกให้นักเรียนรับผิดชอบต่อตนเอง ด้านพฤติกรรม การเรียนของนักเรียน ให้อิสระในการเลือกแผนการเรียน เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ติดตามผลการเรียนของนักเรียนทุกภาคเรียน และสนับสนุนให้นักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ และด้านการเข้าร่วมกิจกรรมของนักเรียน โดยส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมทางวิชาการ การเข้าร่วมกิจกรรมขึ้นอยู่กับความต้องการของนักเรียนและสนับสนุนให้เข้าร่วมกิจกรรมต่อด้านอาชีพคิด ส่วนปัญหาความร่วมมือในการพัฒนานักเรียนพบว่า ผู้ปกครองส่วนหนึ่งประสบปัญหาความร่วมมือเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านความประพฤติ ด้านพัฒนาการด้านพฤติกรรม การเรียน และด้านการเข้าร่วมกิจกรรม คือ ไม่มีเวลาในการดูแลนักเรียน ผู้ปกครองขาดการติดต่อสื่อสารกับทางโรงเรียน ผู้ปกครองไม่มีความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรและรายวิชาที่นักเรียนเรียน และผู้ปกครองขาดความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาวัยรุ่น จึงเป็นเหตุให้เกิดปัญหาการให้ความร่วมมือกับโรงเรียนในการพัฒนานักเรียน

ปทุมทัศน อวดห้าว (2548) ได้ทำการศึกษา พฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 จากมุมมองของนักเรียน ผู้ปกครอง และครู พบว่า การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา

พฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 จากมุมมองของนักเรียน ผู้ปกครอง และครู โดยทำการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย จากนักเรียน ผู้ปกครองและครู โรงเรียน นุชนาถอนุสรณ์ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2548 จำนวน 495 คน แยก เป็นนักเรียน จำนวน 214 คน ผู้ปกครอง จำนวน 214 คน และครู จำนวน 67 คน เครื่องมือที่ใช้ ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 ชนิดมาตราส่วน ประมาณค่า ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยมีค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ 0.98 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าคงที่ ผลการวิจัย พบว่า นักเรียนเห็นด้วยกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน ด้าน เก่ง ในระดับปานกลาง และเห็นด้วยกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ด้านดี และ ด้านมีสุข ในระดับมาก ในส่วนของผู้ปกครอง เห็นด้วยกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ของนักเรียน ด้านเก่ง ในระดับ ปานกลาง และเห็นด้วยกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ด้านดี และด้านมีสุขในระดับมาก เช่นกัน และใน ส่วนของครู เห็นด้วยกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน ด้านเก่ง และด้านดี ในระดับ ปานกลาง แต่ในด้านมีสุข ครูมีระดับการเห็นด้วยในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็น เกี่ยวกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน ช่วงชั้นที่ 3 จำแนกตามกลุ่มตัวอย่าง พบว่า นักเรียน ผู้ ปกครอง และครู มีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียนโดยภาพรวมแล้ว ไม่ แตกต่างกัน

กมลรัตน์ เกษมณี (2549) ได้ทำการศึกษา ความคาดหวังของครูและผู้ปกครอง ต่อ พฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนอัสสัมชัญ พบว่า 1) ครู ส่วนมากเป็นเพศหญิง มีการศึกษาในระดับปริญญาตรีมากที่สุดมีประสบการณ์การใช้อินเทอร์เน็ต 5-6 ปี ส่วนใหญ่รายวิชาที่สอนมีกิจกรรมให้ต้องใช้อินเทอร์เน็ต เพื่อด้านคว้าข้อมูลเพิ่มเติม ใน เนื้อหาวิชาที่เรียน ครูมีความเห็นว่าสถานที่ที่เหมาะสมในการเล่นอินเทอร์เน็ต คือ ที่บ้านนักเรียน นักเรียน ส่วนมาก คือ ค้นคว้าข้อมูลในการเรียนมากที่สุด ครูคาดหวังให้นักเรียนใช้อินเทอร์เน็ต ประเภทข้อมูลด้านวิชาการมากที่สุด พฤติกรรมจากการใช้อินเทอร์เน็ตของนักเรียนที่ครูเห็น ว่า ที่มีความเสี่ยงมากที่สุดคือ เล่นเกม ติดต่อกันเกิน 3 ชั่วโมง หมวดต่างๆ ในเว็บไซต์ที่ครูเห็น ว่า เหมาะสมให้นักเรียนเข้าใช้มากที่สุด ได้แก่ หมวดการศึกษา 2) ผู้ปกครองมีสถานภาพเป็นบิดา มาก ที่สุด จบการศึกษาระดับปริญญาตรี มีอาชีพทำธุรกิจส่วนตัว มีประสบการณ์การใช้อินเทอร์เน็ต 1-2 ปี มีการติดตั้งคอมพิวเตอร์ไว้ที่ห้องนอนของนักเรียน การใช้อินเทอร์เน็ตร่วมกับนักเรียนส่วนใหญ่ เคยแต่ไม่บ่อย ผู้ปกครองส่วนใหญ่เคยติดตามการใช้อินเทอร์เน็ตของนักเรียนด้วยการขอเข้าไปพร้อม กับนักเรียน ส่วนสาเหตุในการใช้อินเทอร์เน็ตของนักเรียนในความคิดเห็น ของผู้ปกครองคือ โรงเรียนต้องการให้ใช้ วัตถุประสงค์ในการใช้อินเทอร์เน็ตของนักเรียนส่วนมากคือ สนทนา

ออนไลน์ ประเภทข้อมูลที่ต้องการให้บุตรหลานใช้บริการทางอินเทอร์เน็ตคือ ข้อมูลด้านวิชาการมากที่สุด สิ่งที่ผู้ปกครองเป็นห่วงสำหรับนักเรียนมากที่สุดคือ การเรียนตกต่ำ วิธีการป้องกันนักเรียนเข้าถึงเว็บไซต์อนาจารคือ การบอกกล่าวหรือชี้แจงพฤติกรรมเสี่ยงจากการใช้อินเทอร์เน็ตของนักเรียนที่ผู้ปกครองเห็นว่ามีความเสี่ยงมากที่สุดคือ ทำความรู้จักกับเพื่อนต่างเพศและนัดพบกันหมวดต่างๆ ในเว็บไซต์ที่ผู้ปกครองเห็นว่าเหมาะสมให้นักเรียนเข้าใช้มากที่สุดคือ ข่าว

3) นักเรียนส่วนมากใช้อินเทอร์เน็ตที่บ้าน ในวันเสาร์ วันอาทิตย์ นักเรียนมีอิสระเต็มที่ในการเล่นอินเทอร์เน็ต เวลาในการเล่นอินเทอร์เน็ตของนักเรียนส่วนใหญ่ ใช้อินเทอร์เน็ตเพราะต้องการข้อมูลที่ทันสมัย วัตถุประสงค์ของการเล่นอินเทอร์เน็ตของนักเรียนส่วนใหญ่ใช้อินเทอร์เน็ตค้นหาข้อมูลในการเรียน ประเภทข้อมูลที่ต้องการ คือ ข้อมูลด้านเพลงมากที่สุด นักเรียนส่วนมากมีพฤติกรรมเล่นเกมติดต่อกันเกิน 3 ชั่วโมง เว็บไซต์ที่นักเรียนเข้าใช้มากที่สุดคือ ค้นหาข้อมูล

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาต้องการที่จะศึกษาบทบาท ของผู้ปกครองต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของผู้เรียน โดยจะทำการศึกษาใน 3 มิติ คือ มิติด้านการเรียน มิติด้านพฤติกรรม มิติด้านสังคม